

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

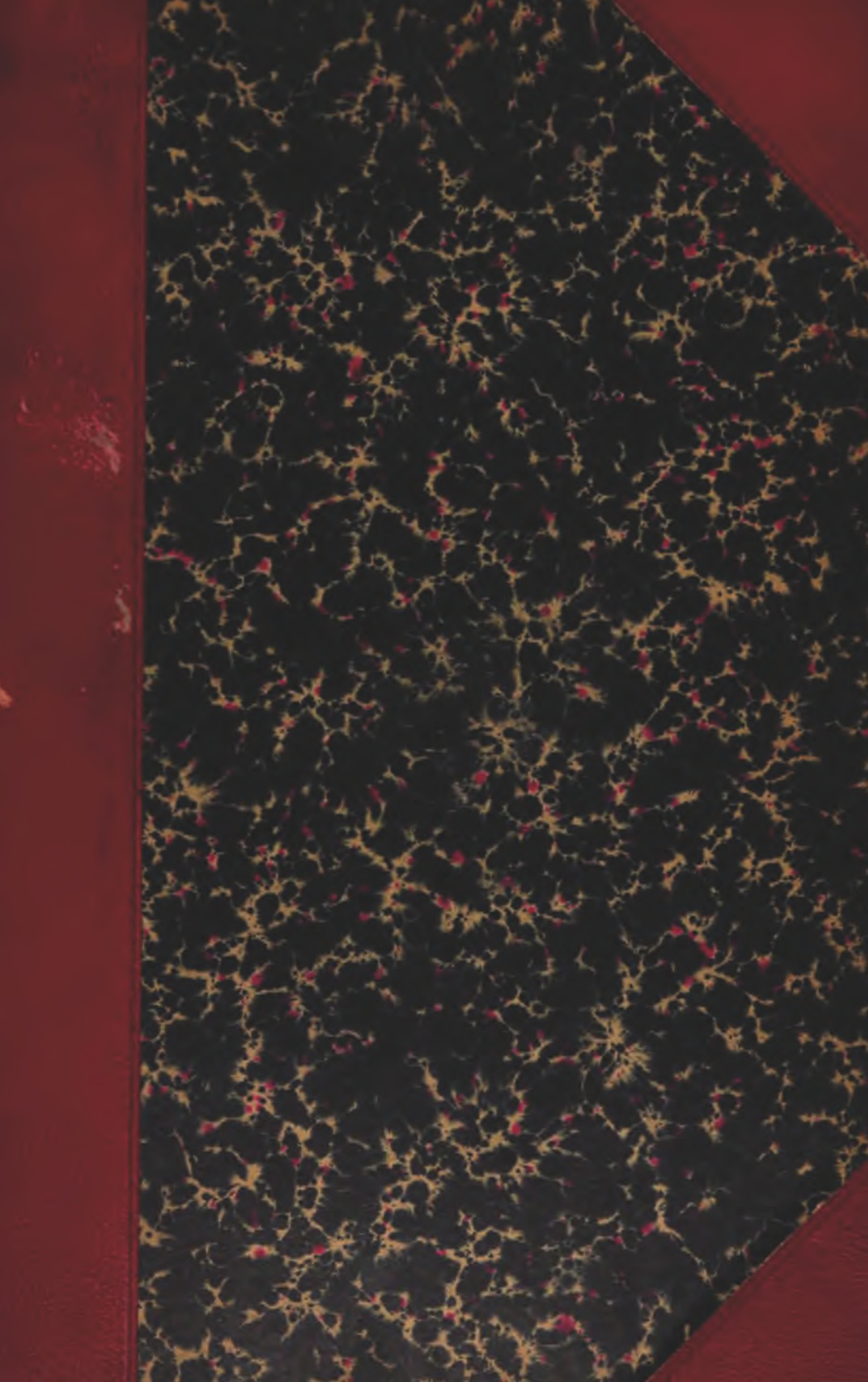
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Ans. 80212. 1. 10

Harvard College Library

BOUGHT WITH INCOME

FROM THE BEQUEST OF

HENRY LILLIE PIERCE,
OF BOSTON.

Under a vote of the President and Fellows,
October 24, 1898.

26
Aug 30 2012 1.10
HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA.

MAGYAR
TÖRTÉNELMI EMLÉKEK.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA.

ELSŐ OSZTÁLY: OKMÁNYTÁR.

26
BUDA-PEST, 1882.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGÁNAK KIADÁSAI

Kaphatók saját könyvkiadó-hivatalában (Akadém. épületben) és minden könyvtárban

- ANJOUKORI OKMÁNYTÁR, Szerkesztette Nagy Imre. I. kötet (1301—1321.). Ára 3 frt 40 kr. II. kötet (1322—1332). Ára 3 frt 60 kr.
- A SZÖRÉNYI BÁNSÁG és Szörény vármegye története. Irta Pesty Frigyes. Három kötetben. 1878. I. 482. lap. II. 579. lap. III. 426. lap. Ára 7 frt.
- AZ ELTÜNT VÁRMEGYÉK. Irta Pesty Frigyes. 2 kötetben. Ára 5 frt.
- OUSKAY LÁSZLÓ. II. Rákóczi F. fejedelem dandárnoka és a felső-magyarországi hadjáratok 1703—1710. Irta Thaly Kálmán. 1880. Ára 3 frt 80 kr.
- A KÖZOKTATÁS TÖRTÉNETE Magyarországon a XVIII. században. Irta Malinó Aladár. 1881. 2 kötetben. Ára 6 frt.
- ARCHIVUM RÁKOCZIANUM. II. Rákóczi Ferenc levéltára, bel- és külföldi iratokból bővítve. I. Oszt. Had- és belügy, szerkeszti Thaly Kálmán. I. kötet. Rákóczi Ferenc fejedelem leveleskönyvei, levéltárának egykorú lajstromaival 1703—XXVIII és 688 l. — II. 1707—9. XXVIII és 656 l. — III. 1710—12. X és 747 l. Pest 1878—4. Mindenik kötet Ára 2 frt. — IV—VII. kötet. Gróf Beresényi Miklós levelei Rákóczi fejedelemhez I—IV. kötet. 1704—1712. Közl. Thaly K. Ára 12 frt.
- II. Oszt. Diplomácia I. II. és III. kötet. Angol diplomatiai iratok, angol levéltárakból közli Simonyi Ernő. Pest 1871—77. 639, 672, 496 l. Egy-egy kötet Ára 2 frt.
- II. Rákóczi Ferenc Önéletrajza és »Egy keresztény fejedelem áhítata« című munkája. Budapest, 1876. VIII. 589. l. Ára 3 frt.
- TÖRÖK-MAGYARKORI TÖRTÉNELMI EMLÉKEK. Első osztály: I. II. kötet. Okmánytár a hódoltság történetéhez Magyarországon. Szilády Áron és Szilágyi Sándortól. I. II. kötet. 1863. XXX és 458 és 480 l. 4 frt.
- III.—IX. kötet. 1868—73. Török-magyar-kori Állam-Okmánytár szerk. és jegyzetekkel ellátta, Szilády Áron és Szilágyi Sándor. I.—VII. k. 1868—73. mindenik kötet 2 frt.
- A kilencz kötet együtt megrendelve 16 frt.
- MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁR. A történelmi kötfők ismeretének előmozdítására. Szerkeszti Toldy Ferenc. I.—XXV. kötet. 1856—1878. 8-rét. Ára a 25 kötetnek együttevő 22 frt. Egyenként egy-egy kötet Ára 80 kr., kivéve a XX., XXI. és XXV. kötegy-egynek Ára 1 frt 80 kr., a XXII—XXIV. kötet egy-egynek Ára 1 frt 80 kr.
- MAGYAR LEVELES TÁR. I. kötet: Négy száz magyar levél 1504—1560. Szilágyi Ágostontól. XX. és 492 l. kilencz köriratu hasonmásos táblával 1 frt 20 kr.
- Második kötet. Magyar hölgyek levelei. 499 darab 1515—1709. Közl. Deák Farkas. XVI és 464 l. Ára 2 frt.
- FEJÉR GYÖRGY MAGYARORSZÁGI OKMÁNYTÁRÁNAK betűrendű tárgymutatója Czibár Móról. XVI és 549 l. 2 frt.
- ÁVMTATÓ Fejér György Okmánytárához. Kuusiz Nándor által. 44 l. 20 kr.
- HUNYADIAK KORA MAGYARORSZÁGON Gr. Teleki Józseftől. I—V., VI: 1 és X.—XII. kötet. Mindenik kötet Ára 3 frt 50 kr. — (VI. kötet 2. része saját alatt.)
- PAULER GYULA. Wesselényi Ferenc nádor és társai ömszeesküvése 1664—1671. Két kötetben. 1876. Kis 8-rét. I. kötet. X és 412 lap. — II. kötet. 450 lap. Ára 5 frt 60 kr.
- MAGYARORSZÁG HELYRAJZI TÖRTÉNETE. Főtekintettel az egyházi intézetekre, vagyis a nevezetesebb városok, helységek, s azokban létezett egyházi intézetek, püspök-megyek szerint rendezve. Rupp Jákabtól. 8 kötetben Ára 3 frt 30 kr.
- HUDA-PEST és környékének helyrajzi története, Pest 1868. 306 l. 50 kr.
- ACTES ET DOCUMENTS pour servir à l'histoire de l'alliance de George Rákóczi, Prince de Transylvanie, avec les Français et les Suédois dans la guerre de Trente ans publiés par A. Szilágyi. 1874. In 8. VI. 491 pag. 3 frt 80 kr.
- BETHLEN GÁBOR fejedelem kiadatlan levelei. Kiadta Szilágyi Sándor. XIV és 498 l. Ára 2 frt 40 kr.

MONUMENTA
HUNGARIAE HISTORICA.
— — —
DIPLOMATARIA.

26.

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA.

MAGYAR

TÖRTÉNELMI EMLÉKEK.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA.

ELSŐ OSZTÁLY.

OKMÁNYTÁRAK.

BUDAPEST, 1882.

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

OKIRATTÁR

STRASSBURG PÁL

1631—1633-iki KÖVETSÉGE

ÉS

I. RÁKÓCZY GYÖRGY

ELSŐ DIPLOMACZIAI ÖSSZEKÖTTETÉSEI

TÖRTÉNETÉHEZ.

A M. TUD. AKADÉMIA TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA

MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

SZILÁGYI SÁNDOR

AKAD. R. TAG

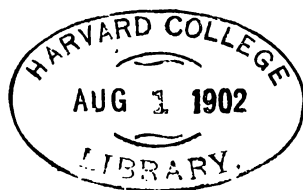
BUDAPEST, 1882.

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ HIVATALA

(Az Akadémia épületében.)

Ans 80212 .1.10

1034 $\frac{51}{2}$

Pierce fund.

ELŐSZÓ.

A Történelmi Bizottság épen tiz év előtt, 1873-ban adta ki «Okmánytár I. Rákóczy György svéd és franczia szövetekezéseinek történetéhez» című művét, mely 1632-ben kezdődik ugyan, de az első decenniumra nézve nagyon hézagos. Igaz, hogy magából 1632-ből öt s 1633-ból egy okirat van közölve — de ettől kezdve 1638-ig egy sincs. Rákóczynak 1638 — 39-iki alkudozásaira, Bisterfeld párisi követségeire vonatkozólag már hét okiratot találunk.

Ezen kívül Ötvös Ágoston »Rejtelmes levelek I. Rákóczy György korából. Kolozsvártt. 1848« című művében találunk még egy pár levelet e korszakra vonatkozólag:

1. Bálintffi Balásnak Bród 1637, apr. 18-án kelt jelentését,

2. Egy lengyel főurnak kelet és helynélküli levelét.

3. D'Avaugournak 1639. jun. 26, jun. 28, Varsó 1840. jun. 7-én kelt leveleit.

A Török-magyarorkori Államokmánytár II-ik kötetében a renegát Gondolkodó Mihály vallomása 1632. sept., Rákóczinak Hágai Kornélhoz 1635. jun. 10., Csey 1639. aug. 21-én kelt két levele, De la Haye-nak

(Hagai Kornéltól) jan. és febr.-ból kelt három levele vannak közölve.

Tömegesebben Marczali Regestáiban találunk e korra vonatkozólag igen becses adatokat; hanem ezek is inkább csak útmutatóul szolgálnak: mert ha mint regesták jól is vannak készülve, de nem pótolják az eredeti szöveget.

Mindez okiratokból az akkori alkudozások történeteiről — meg ha Kemény Jánosnak kivonatos, rövid s különösen a chronológiára vonatkozólag megbízhatlan adatait hozzájuk is vesszük — csak hézagoss képet alkothatunk magunknak; látjuk, hogy készült valami, de hogy mi: azt csak töredékesen tudjuk meg.

Dr. Károlyi Árpád úr szives közvetítése következtében báró Taube úr a svédországi stokholmi állami levéltárból és az upsalai egyetemi könyvtárból megküldötte a magyarországi viszonyokra vonatkozó okiratok másolatait. Ezek közül Strassburg Pál 1628—9-iki követségére vonatkozó okiratokat múlt évben »Bethlen Gábor és a svéd diplomacia« című munkában közzétettem.

Azok azonban, melyek Strassburg Pál 1631—3-iki követségére vonatkoznak, részint tárgyuknál fogva, részint mert nagyobb számmal vannak, nem voltak e gyűjteménybe beilleszthetők. Ezek I. Rákóczy György 1644-iki alkudozásainak mintegy bevezetését képezik. Ehez járultak az 1638-iki alkudozásokra vonatkozók — úgy, hogy a gyűjtemény magában is, de kiegészítve egy pár, a Nemzeti Muzeumban található okirattal, csatlakozik a fennirt »Okmánytár«-hoz, sőt sok tekintetben kiegészíti azt.

Az első alkudozások tárgya nemcsak szövetkezési tervezet volt Gusztáv Adolfal, hanem a szerencsétlen Brandenburgi Katalin igényeinek kielégítése is szóban forgott. Annyival érdekesebbek, mennél homályosabban ismerjük bukásának s Rákóczyval való viszonyainak körülményeit.

Mindez: de legfőként az a körülmény, hogy az »Okmánytár« pótoltsassék, arra birta a Történelmi Bizottságot, hogy alulirottat ez okiratok kiadásával megbizza. S én e megbizást annyival készségesebben teljesítettem, mert látom, hogy forrásaink éppen a külfölddel folytatott alkudozásokra vonatkozólag leghiányosabbak. Tudom, hogy Rákóczy alkudozásainak történetét, mind azokkal együtt, melyekről már fennebb szoltam, még e gyűjtemény sem teszi teljessé, de még is jelentékeny adalékkal járul hozzá, — s éppen ez az, mivel az »Okmánytár«-nak hiányait pótolja.

De van még egy másik szempont is, mely e gyűjtemény kiadását igazolja. Németországon újabb időben a harmincz éves háború történetének felderítésére rendkívül sok történik — még pedig, az egy Gindely munkája kivételével, a mi összeköttetéseinknek vagy mellőzésével vagy elferdített előadásával. A helyesebb felfogáshoz e gyűjtemény is szolgáltat adásokat.

Sépen azért hiszem, hogy a Történelmi Bizottság annak kiadásával nem tett haszontalan munkát.

Végül még egy pár szót.

Azon okiratok közt, melyeket b. Taube úr szivességéből nyert a bizottság, egy: Strassburg jelentése, a »Monumenta Pietatis et Literaria« Frankfurt

1701 s ennek 1725-iki czimlap kiadásában, a »Historiae Ecclesiasticae Politicae et Literariae XVI. et XVII. Saeculi Monumenta Selectiora et Rariora«-ban már világot látott (s ezt kivonatosan a Győri Történelmi és Régészeti füzetekben Ötvös ismertette is) de, részint mert e munka kaphatatlan, továbbá mert ez két egykorú hiteles példányból van összeállítva, teljesebb és több varianst foglal magában, leginkább pedig, mert szorosan az oklevelekhez tartozik; ezt sem találtam mellőzendőnek. A többi 45 kiadatlan, s mind olyan, melyekre egynek kivételével, Marczali Regestáiban hivatkozás sincs.

Budapest, 1882. decz. 24.

SZILÁGYI SÁNDOR.

TÖRTÉNETI BEVEZETÉS.

.....

A gyorspósta a XVII-ik század elején Gyulafehérvárról Berlinbe körülbelül négy-öt hét alatt utazott: akár Lengyelországon, akár Bécsen át vette útját, mert sok kerülőt kellett tennie, s útja nem mindenfelé volt biztos. Bethlen Gábor halálának híre 1629. végére ért a brandenburgi választóhoz s mire nővérének, az özvegy fejedelemsasszonynak s a kormányzónak követe megjött, már 1630 elejét írták. Strassburg Pál, Gusztáv Adolf követe, már rég elhagyta Erdélyt, a német udvartartásból is csak kevesen voltak ott; de a választónak abból, a mit hallott, elég oka volt az aggodalomra. Ki tudja, mi történhetett Erdélyben? Bizonyosra vehette, hogy jól fog esni nővérének, ha támogatására, esetleg jogai védelmezésére követséget küld hozzá.

A választással hamar készen voltak; Kospoth, Götzen és Nayss lettek kinevezve. Jan. 17-ére a megbízólevelek és utasítás is kezöknél voltak. Nagyrészt figyelmeztetésekből s jó tanácsokból állott: szerezzenek mindenről kimerítő s biztos adatokat és hassanak oda, hogy igyekezzék az özvegy az igazgatásban megtartani férje hagyományait.

De ezt könnyebb volt mondani mint tenni, s már Lengyelországban febr. 8-án hallottak bizonytalan híreket apró elégületlenségekről. De mind ez semmi volt ahhoz, mi Kassán várt rájuk.

Volt ajánlólevelük Alvinczi Péterhez, a hatalmas kassai paphoz, Bethlen benső barátjához s tanácsosához. Ez felmutatta nekik Geleji Katona István udvari pap levelét arról, hogyan tért át Katalin még férje életében a kath. vallásra s hogyan tért vissza. Súlyos betegségbe esett, erős lázai, visioi voltak, a lelkiismeret furdalása nem hagyta nyugodni. Ő vigasztalta azokkal a gyógyszerekkel, melyeket az Evangéliom tárában ta-

lált. Sokat segített neki Alstäd, egyike a fehérvári akadémia számára Bethlen által behívott professoroknak: De a főérdem a Schulitzé, kit krónikásaink Scultethus név alatt emlegetnek s mondhatni, egyszerre gyógyult ki lelki és testi betegségéből. »Már jobban fél — írta — a pápista tévelygésektől, mint a kigyótól.« Ünnepeles isteni tiszteletet rendeztek. A szent beszéd végeztével Katalin térítvényt állított ki magáról s felvette az úrvacsorát.

Aztán tovább utazva, más rossz híreket is hallottak. Tokajban értesültek, hogy a császáriak e várba őrseget akarnak csempészni. Munkácson Ballinggal beszéltek — ki már aggodva szólt e vár sorsáról. Váradon hallották, hogy Döblinger Boldizsár Simon, Katalin megbízottja is azok közé tartozik, kik a vallásváltoztatást tanácsolták — de ez az ember már el van fogva. Március 4-én volt Fehérvártt első kihallgatásuk, s itt még csak ezután kezdték magukat tájékozni arra nézve, hogy mi és kik okozták e fordulatot. Három magyar urat találtak legbűnösebbnek: Szúnyogot a kővári kapitányt, Hallert és leginkább Csákyt »so der vornehmste in der Spiel und der Herzogin Mignon.«

Épen ebben rejtett a veszedelem. Mert minden embernek nagyon aggasztónak kellett tartani azt a viszonyt, mely Csáky és Katalin közt létezett, ha már testvére követeinek is elbeszélték s nagyon bizonyosan kellett tudniok, ha már nem is mint hírt, hanem mint tényt közölték velök. Okaiknak is kellett rá lenni — még pedig súlyosoknak. Katalin pénzt adott neki, hogy táborozzon, s ő gyűjtött is hadakat, de azokat elszélesztették, Csáky pedig titokban menekült. Pedig nagy dolgokon törte fejét: Katalint előbb apostatává, aztán nejévé akarta tenni. Esterházynál Putnoky közvetített, kinek három nagy uradalmat, Kornisnak a kormányzó javait ígérte. Csáky menekülése után Katalin kibékült ugyan Bethlennel, de szíve még vonzott Csákyhoz.

E hírekben volt valami igaz — annyi mindenesetre, hogy Csáky már is derekasan hozzálátott Katalin fosztogatásához. Hanem hát Kospothék nem lettek volna igazi követek, ha minden nagyított hírt nem fogadnak kész pénzü, ha egyébért

nem, már csak azért is, hogy működésük sikereit a békítés körül annál inkább felmagasztalhassák.

Csakugyan a békülés legalább színre megtörtént. Ápril 7-ére Kolosvárra összehívták a rendeket részletes országgyűlésre, melyen a brandenburgi követek átadták a válaszó fejedelem üzenetét: sajnálkozását Bethlen Gábor elhunytá felett s óhaját, hogy Brandenburg és Erdély szövetsége még szorosabbra fűzessék. Ápril 29-én átvették a rendek nyilatkozatát, hogy hívek maradnak Katalinhoz. Azután még három hetet töltöttek Erdélyben s május 22-dikén haza indultak Brandenburgba, egészen megnyugodva, hogy mindent jó rendben hagytak.

Ha Kospothék jelentéseiben volt is a választóra nézve valami megnyugtató, bizonynyal semmi sem volt annyira, mint az, hogy eddigelé Katalint a porta határozottan, minden kétértelműség nélkül pártfogolta. Erre vonatkozó értesüléseiket megerősítették a francia s hollandi portai ügynökök jelentései is, kik e részben csakugyan jól voltak informálva. De még is legmegnyugtatóbb volt, hogy Katalin a protestans vallásban megerősödött.

S valóban erre mind neki, mind sógorának Gusztáv Adolfnak épen ez időben nagy szüksége volt.

Kospothék még jóformán Berlinben meg sem érkeztek, midőn vették a hírt, hogy Gusztáv Adolf jún. 24-én, az ágostai hitvallás benyújtásának évfordulóján, seregével együtt német földre tette lábát, hogy az elnyomott protestans vallás ügyét helyreállítsa. Ugy is elég gúnynyal s megvetőleg nyilatkoztak e betörésről Bécsben. »Jó volna Hókirály ő felségének meggondolni, hogy a déli égő felé közeledik« mondogatták — hátha még módjukban lett volna afelett is elménczkedni, hogy a hókirálynak sógorasszonya catholisált!

De ez a megnyugvás nem sokáig tartott. Jöttek a megbízható hű Schulitz levelei, hogy a követek távozása után fordulat állott be. Már négy nappal azután — írta — hogy ezek elementek, Katalin fogadta Csákyt, ez pedig minden pénzét el fogja harácsolni. Rábízta Tokajt és Munkácsot — kecskére a káposztát! Magának pedig ő már útlevelet is kért, hogy menekülhesen; annyira fél a bekövetkezendő eseményektől.

És jöttek még rosszabb híreket tartalmazó levelei: Tokaj csakugyan a Csáky kezébe esett, melynek jövedelmét ugyan csak kizsákmányolja saját céljaira. A catholicusok pártjával megint szorosabb összeköttetései vannak Katalinnak, kik ismét támadásra készülnek. Ez a viszony el fogja a portát is tőle idegeníteni »bizony tragicus vége lesz a dolognak.« Bizony szegény Schulitz soha sem hitte volna, hogy ez a tragicus vég az ő számára van fentartva s hogy néhány hét múlva őt fogják megfojtva az Oltba dobni. Aztán Hágai Kornél küldött tudósítást arról, hogy Katalin s a lengyel király fia közt házasság tervezetik: pedig már rég megírták a választónak, hogy Katalin csak addig bírhatja Erdélyt, míg özvegy marad. Mind e zavarból Bethlen István, a kormányzó, csak egy menedéket talált, ha a választó egy megbízott embert küld, ki közte s Katalin közt ítéljen.

Egy héttel utóbb, hogy e — júl. 8-án kelt — levelét elküldte, maga az ország ítelt köztök.

Egy beütési tervezet, melyet Bornemisza János készített elő s melynek célja lett volna Prépostvárynak szerezni meg a fejedelemséget, a lappangó viszályt felszínre hozta. A Meggyesre hirdetett országgyűlésen mérkőztek meg. Már csaknem kardra kerültek, de két öreg tanácsúr: Tholdalagi és Borsos addig közvetítettek, míg valahogy lecsendesítették a háborgó kedélyeket s a fejedelemasszony és a kormányzó elé conditiókat írtak, mely viszályaikban a tanácsot tette bírónak.

A gyűlés folyamáról mindenik a maga módja szerint tudósította választóit. Két követ is ment egymás után: Sack Rudolf német s Bálinfi Balás magyar komornik: de mindkettő a fejedelemasszony embere. Bethlen ez utóbbtól küldött levelet (aug. 6-ról): azok a rosz tanácsosok, kikre a fejedelemasszony hallgatott, okoztak mindent. De ha a meggyesi pontokat megtartja, nyugodtan uralkodhatik. Katalin izent: ezeket a pontokat csak azért hozták, hogy úgy meg legyen kötve a keze, hogy a fejedelemségből akármikor kivethessék. Pár hétre azonban újabb kifejezést adott aggodalmainak. Aug. 8-án írt testvérének: »olyan szorongatott állapotban vagyok, hogy egészen elfelejtem az írást és olvasást«; azután kérte, vesse magát közbe sógoránál, a svéd királynál, hogy ez érdekében küldjön

követet a portára. Aug. 10-én maga is írt Gusztáv Adolfnak : »a kormányzó fia és neje gyűjtötték a hadakat s mivel nem merték a császár ellen vezetni, azért hozták ellene. Így keletkeztek a meggyesi pontok. Most már ő is a maga hadait aug. 28-ára Szamosújvárra hította össze. Maga jóval előbb elment oda, de a fáradalmak és izgatottság ágyban fekvő beteggé tették.«

Gusztáv Adolfot e levél Pomeraniában találta, mely egészen meghódolt neki. Már nem beszéltek olyan könnyen Bécsben a hókirályról s kiket az edictum restitutionis oly keményen sújtott, szabadabban kezdtek lélegzeni. Bizonyosra lehetett venni, hogy pártfogása Katalinra nézve hatással fog lenni s ő csakugyan érdekelte magát sógornéja ügyében. Érintkezett, levelezett sógorával, a brandenburgi választóval, a közbenjárás módjai felett. A választó is azt látta legczél-szerűbbnek, mit Bethlen ajánlott: küldjenek egy hű, megbízható embert Erdélybe Katalin oldala mellé. Maga Gusztáv Adolf is beleegyezett abba — hanem ez idő szerint még sem a király, sem a fejedelem nem találtak embert, kinek személyében meg tudtak volna nyugodni, hogy a közvetítő kényes szerepét kellő tapintattal fogja a két versenyző fél közt végezni.

Különben mindkettő higgadtan és helyesen ítélte meg Katalin helyzetét. Belátták, hogy a zavarok felidőzésében nagy része van s hogy a bajok élet ő hártja el magáról. A választó azt tanácsolta Katalinnak, hogy a meggyesi pontokat őszintén tartsa meg, legyen békében a kormányzóval s éljen Schulitz tanácsaival. Ezt pedig felkérte, hogy hasson Bethlenre, hogy az asszonyi gyöngeségből származó hibákat ne vegye olyan komolyan. Sokkal keményebben írt Gusztáv Adolf. Ő maga, Katalin az oka, hogy mindig gyanúsítják: mert mindig a gyanúsokra, a catholicusokra, császári érzelműekre hallgat — ilyesmivel pedig a portán is elronthatja ügyét. Tartsa meg a meggyesi pontokat; azok megváltoztatását egyelőre nem lehet kívánni, mert az gyanút ébresztene.¹⁾

Mire e levelek — akár csak az első is — Katalin kezébe jutottak, ő már nem volt fejedelem. Gyorsan fejlődtek a dol-

¹⁾ Mind e levelek a drezdai s berlini államlevéltárakban őriztetnek. *Marczali Regesták* 172—186. II.

gok. A szamosújvári tábor, mely Katalin betegsége miatt eredménytelenül oszlott el, vagy össze sem jött s ez egy más tábor összevonását vonta maga után — mely Katalint lemondásra kényszeríti, habár ezt is ő hívta össze.

»Adta volna isten, hogy kedves bátyám sorai előbb értek volna hozzám, talán nem kellene most panaszaimmal terhére lennem!« Így búsongott Katalin hosszú válaszában, melylyel a választónak felelt. Aztán elmondá, hogyan hívott ő fegyveres gyűlést össze szept. 21-re, mely a nálánál okosabbat is körülhálózhatta volna. Egész szervezett összeesküvés áldozatának látta magát: Bethlen István egyetértett a fiával, hogy ez hozzon az országra hajdútámadást s az ország zavartnak és meglepettnek színlelje magát, a kormányzó pedig Schulitzczal emeljék a hamis vádat, mintha ő még mindig pápás volna. Pedig tényleg őt lepték meg: a mint Kolozsvárra ért az országgyűlésre, csak beállított hozzá Fekete Lőrincz, az istenre kérve, hogy mondjon le a fejedelemségről. Ő nem szeretne, mondá, helyében lenni, aztán több jövedelme lesz magyarországi javaiból, dolga is jobb lesz — őszintén megvallva, az országnak már nem kell.

Katalin esküjére hivatkozott. Ő, mondá, nem fogja elhagyni az országot s fejedelmi házára nem hozza a szégyent, hogy más nemes alatt éljen. S ezzel ott hagyta Feketét.

Aztán írt egy tanácsúrnak, tán Hallernek: jöjjenek hozzá másnap reggel a rendek s mondják el szemében, hogy közülök ki ellen s mit vétett? .

De csak négy főúr jött el hozzá: Kornis, Cserényi, Erdélyi, Kassai. Vigasztalás helyett ezek is panaszkodtak s midőn Katalin azt kérde, hol a kormányzó? azt felelték: a táborban. Egyedül ment oda, kérde, a tanácsurak nélkül? Egyedül, felelék. No csak úgy ne járjunk, mint Meggyesen. Aztán első gondolata az volt, hogy ő is kimegy a táborba — de a kocsiban nem volt hely mindnyájuk számára s attól is tartott, hogy catholicusokkal látva őt, rájok fognak támadni.

Másnap — éppen reggelinél volt — ismét eljött Fekete Lőrincz s ismét sürgette lemondását. De még mindig habozott s Hallert és Mikót hívatta. »Őn hozott — mondá ez utóbbihoz fordulva — ez országba, önnek ajánlott bátyám. Most hát

tanácsoljon, mit tegyek. Mondjátok meg édes híveim, kinek mit vétettem, hadd kérleljem meg.« De sokáig senki sem akart felelni.

Végre Mikó megszólalt. Úgy van, én hoztam Fenségedet az országba. Tudom, mivel tartozom Fenségednek, fenséges hátyjának s a boldogúlt fejedelemnek. Nincs is Fenséged személye ellen senkinek panasa egyéb, mint hogy asszonyszemély s az országnak ily háborús időben férfi kell.

Így folyt a tárgyalás a fejedelmi tanácsban is. Kinek mit vétettem, mondja meg. Hivatkozott rá, hogy a szultán megerősítette székében, a császár pedig késznek nyilatkozott fegyvert is vonni mellette. Addig nem mond le, míg testvérével nem közli szándékát. Akkor beszélni kezdett Pilatus uram, a kormányzó. Mindent a tábor nyakába varrt, hol oly nagy volt a lázadás, hogy köszöni istennek, hogy ép bőrrel eljött. Aztán esküdözött: isten ne engedje, hogy helyéből felkeljen, ha neki kell a fejedelemség — három nap alatt ő is lemond a kormányzóságról.

Most Katalin szobájába ment s kívánságát az országhoz írásba foglalta. De ezt senki sem akarta átvenni. Ez irattal hát étékfogóját: Kún Ferenczet küldte a rendek közé — s a mint ez kiment, bejött a szemben levő ajtón négy tanácsúr. De Katalin nem akart engedni: kétszer is elmentek s ismét viszszejöttek, míg rávették, hogy velök menjen a rendek közé. Itt a cañcellár a rendeknek előadta, hogy Katalin önként lemondott.

És Bethlen István egy óra múlva fejedelemmé volt választva.

Katalin 18-án hagyta el Kolosvárt: de Fejérvártt mindent lepecsételve talált a fejedelmi lakban. Vinczen az udvarbíró be sem eresztette — úgy ment a szegény elkeseredett asszony Fogarasba.

Itt aztán meglett a vigasztalása, hogy tanúja lehetett a Bethlen István vergődéseinek. Mikor őt megválasztották, már versenytársa útban volt: Rákóczy György. »Rákóczy azt mondja, hogy őt a kormányzó hívta meg — ez pedig azt állítja, hogy nem. Pedig ő hívta meg. Hát ítéljen Felséged: illik-e egy hú szolgálhoz, hogy ura tudta nélkül másnak adja

rolni árulókat? Bizony, tévé hozzá, nem árult volna el így Csáky — nem tett ő nekem tíz forint ára kárt sem.«

Pár hó múlva új fejedelem-választás történt. Első szavazó Katalin volt: Rákóczyra szavazott, s vele az ország. »Kérem Felségedet, tegye meg kedvemért s maradjon Rákóczynak jó barátja ¹⁾,« írta testvérének, kétségtelenül azon elrejtett gondolattal, Bethlennek ezzel is bosszúságot fog okozni.

* * *

Katalin hosszú és panaszokkal teljes levelét a brandenburgi választó azonnal megküldte sógorának: Gusztáv Adolfnak, ki már Pomeraniát hatósága alá hajtá, Tillyvel megmérkőzött s az Odera melletti Frakfurtnek tartott. Még nem volt megkötve a szövetség a két uralkodó közt, de meg volt kötük a bizalmas családi érintkezés. A mit a svéd király már eddigelé elért, felkölté a világ bámulatát vagy rettegését, a szerént, a mint érdekelve voltak. Ily ember szava a távolból is nyomatékos volt: s e szó kimondását a brandenburgi ösztöngzése nélkül is megtette volna. De jobban ismeré az emberi szíveket, s sógorasszonya gyarlóságairól jobban volt értesülve, hogysen meg ne tudta volna ítélni, hogy ha a dráma, mely Katalinnak trónjába került, úgy is folyt le, mint írta, annak mélyebben rejlő okai lehettek.

Aztán, ha Katalin sorsa érdekelte is, magasabb céljából egy hajszálnyit sem volt hajlandó érte feláldozni — nem sietett hát a beavatkozással. Hogy a delekarliaiak fegyverei nemsokára Németország szívében fognak villogni, már tisztán állt előtte: hátha azt, mit Bethlen Gáborral készített elő, ennek utódja által fogja elérni? Úgy hívé, hogy e dolog még is csak érdemes a kísérletre. Egy szövetség az erdélyi fejedelemmel akkor hatalmas támaszává lehetne.

Ki volna alkalmasabb e kettős célzt: Katalin érdekei védelmezését s az erdélyi szövetséget megkísérteni, mint az államférfi, ki már két ízben járt Erdélyben, ismeri ott a viszonyokat — Strassburg Pál? Pedig a megbízatás kényes volt, épen az ellentét miatt, mely köztük létezett. Hogyan védje Katalin érdekeit az előtt, kinek szövetséget ajánl?

¹⁾ Okmánytár I.

A Strassburgnak adott utasítás megmutatta ennek útját.

Frankfurt ápr. 30-án állította ki a király ezt a megbízót s a leveleket Katalinhoz, Rákóczyhoz, Bethlenhez s a portai hatalmasságokhoz ¹⁾. De mind ez csak a körülmények szerint volt felhasználandó. Mert mindenekelőtt Katalin elmozdításának okaival kelle Strassburgnak tisztába jöni: minő vallása van, hová vonzzák szenvedélyei, min töri titokban az esztét, ki vezeti, van-e összeköttetése az árulókkal? Ha a hitben még csak ingadozik, igyekezzék abban megtartani: hisz visszajöhet hazájába, itt gondoskodva lesz, hogy rangjához méltóan mehessen férjhez. Ha pedig már visszatéréséhez semmi reményt sem köthetni — tárja fel előtte Strassburg, hogy lépése mennyi szegényt hozna a svéd, dán, angol királyokra, a brandenburgi házra. Nagy óvatosságot ajánlott a király a Rákóczyval folytatandó tárgyalásokra nézve: győződjék meg, ha vajjon Rákóczy szívvel lélekkel hajlandó-e részt venni a háborúban s ha állása Erdélyben nyújt-e biztosítékot arra, hogy a béke és háború kérdésének ő a bírója? Ha igen: csak kellő mérsékléssel tárgyalja Katalin ügyeit. Igyekezzék rávenni őt, hogy elődje nyomdokin haladjon nemcsak a kormányzásban, hanem a külföldi hatalmakkal való összeköttetés fentartásában is. Másfelől viszont lelkére kötötte Katalin ügyének támogatását Erdélyben és a portán ²⁾).

De be volt írva a sors könyvébe, hogy Strassburg ezen követsége is — épen úgy, mint az előbbi Bethlen Gábornál — meghiusuljon. Jóformán kezéhez sem vette e leveleket s oly súlyosan megbetegedett, hogy egy egész félévig, nov. 22-ig nem indulhatott el Elbingből. A teljes sikerhez pedig megkívántott volna, hogy mire Gusztáv Adolf Németország szívébe ér, Rákóczy is megkezdje támadását. Mikorra ő elindult, már minden késő volt: a breitenfeldi csata szept. 7-én egészen megtörte a liga erejét, Tilly már halott s a szászok Csehországban voltak.

Ha azonban egy év el is volt veszve: még mindig remélhetett a jövőre. Rákóczy megbízottjai közt csak úgy, mint a

¹⁾ Okiratok V—IX.

²⁾ Okiratok IV.

portán voltak ismerősei. Előtte állt a tél és tavasz s ez alatt sokat elérhetőnek tartott. Pedig szövetségének éppen azon részére nézve, mely Katalinra vonatkozott, a viszonyok ezen idő alatt sokkal roszaabbá lettek.

A mily szívélyes volt eleinte Rákóczy Katalinhoz — ez utóbb annyira elhidegültnek találta. Már szeretett volna menni Erdélyből, de nem szabadúlhatott. Arra nagy ár volt szabva: Munkács vára.

Valóban Katalinnak nem volt keservesebb panasza, mint az, mely e várra vonatkozott. Ezért fordult el Bethlentől s ezért jött összetűködésbe az új fejedelemmel. Úgy tetszett neki, hogy mint előbb a kormányzó, most ennek utódja, ki akarja jogaitól forgatni. Nem vette észre, hogy ha Rákóczy is azt akarja tenni, mit előbb Bethlen akart; e következetességnek még is más oka is lehet, mint az önzés.

S valóban e dolognak fontos politikai oka volt.

Munkács az ő kezében Erdély önállóságát fenyegette. Ő azt Csákyknak adta — s nem rajta, hanem a vár hazafias kapitányán múlt, hogy az nem ment birtokába. Szomszédjában lévén Lengyelországnak, fészkkévé lehetett volna a támadásnak. Akármilyen kis zsoldos-csapatnak, milyent Homonnai többször vezetett Erdély ellen, fontos positio volt: mint nélkülözhetetlen positíója volt a fejedelemnek is. Ezért nem lehetett Katalin birtokában hagyni, csak az volt a kérdés, milyen árt kapjon a lemondásért és mekkora összeggel kárpótoltassék.

Az ár, mit Rákóczy ajánlott, még akkor csekély volt. Hanem Csáky nem jöhetett Erdélybe, Katalin ki vágyott menni s ez megkönnyíté az alku. Katalin Rákóczy kisebbik fiát, Zsigmondot fiává fogadta s jun. 26-án Fehérvártról erről térítvényt is állított ki. »Halála után Munkács maradjon Zsigmond herczegre — s ez, ha Katalin újra férjhez menne, örökösének az inscriptionalis summa felét 150,000 frtot fizessen ki. Viszont, ha utódja akarná kiváltani, ugyanannyi összeget tegyen le«¹⁾.

Még mielőtt a munkácsi szerződést aláírta volna, Mohila Jánost, a székétől megfosztott moldvai vajdát az ura által a brandenburgi választó részére tett hagyománnyal kiküldé

¹⁾ Okirattár X.

(máj. 2.), istenre kérve, hogy ne hagyja el, mint eddig s a mint kiköltözött, Tokajból új postát, Stecho Ludolfot küldte utána.¹⁾ A panasz következménye lett, hogy Strassburg mind a választótól, mind a svéd királytól újabb sürgetéseket vett.²⁾

Az alkalmatlan őszi időben Strassburg nehezen haladhatott. De más baja is volt. Lengyelországban megtudták, hogy nemcsak Erdélybe, hanem a portára is szól megbízatása s ez szeget ütött a lengyelek fejébe. A lengyel cancellárt a határszélről felkérte, hogy engedjenek neki ez országon szabad átmenetelt: s ez csak pár nap múlva (Varsó dec. 5.) felelt neki, bámulatát fejezve ki, hogy útlelél nélkül indult el. De megadta a kért engedélyt³⁾, a király kamarását: Nastacky Szaniszlót adva mellé kísérrül.

Karácson szombatján Lamborba érkezett, Magyarország határától nem messze, honnan egy napi pihenő után elindultak. Magyarország határára érve, (1632. jan. 12.) az itt rájuk váró magyar kísérethez csatlakoztak, mely 80 lovas és 200 gyalogból állott. Január közepe volt, midőn Munkácsra értek. Végtelenül örült Katalin, hogy a király »a szegény nyomorúlt, sokaktól elhagyott özvegy« ügyét felkarolta, azonnal tudatta vele, hogy a császártól megkapta az engedélyt vele tárgyalásokba ereszkedni s nem mulasztja el közelebből tudatni vele, hogy hol jöhetnek össze⁴⁾. Balling által Munkácsról értesült Rákóczy Strassburg megérkezéséről s a fejedelem azonnal jan. 22-én egy szívélyes levélben örömét jelenté ki érkezése felett s tudatta vele, hogy üdvözlésére s bekísérésére két főúr biztosát: Gerendi Mártont és Vitéz Györgyöt küldé elibe.⁵⁾

Munkácsról Strassburg febr. 4-én indult el s Huszton át, hol az öreg Bethlen Istvánnak volt vendége, nem minden veszély nélkül — mert Szathmár közelében Ferdinánd egy csapata megtámadta — folytatta útját Erdélybe a nélkül, hogy Katalinnal találkozott volna, kivel különben levél és posták

¹⁾ Marczali Regesták 184-ik l.

²⁾ Okiratok IX. XI.

³⁾ L. Okiratok XII.

⁴⁾ L. Okiratok XIII.

⁵⁾ L. Okirattár XIV.

által érintkezett. Deéstől elkezdve, a hol csak átment, mindennütt ünnepélyesen és lakomákkal fogadták.

Gyula-Fehérvárra febr. 7-én érkezett. Mikó azonnal meglátogatta: szeretne volna kieszközölni nála, hogy a nyilvános kihallgatáson Katalin ügyéről szót se tegyen. De Strassburg ebbe nem egyezett s a kihallgatás minden feltétel nélkül három nappal utóbb megtörtént. Fejérvár akkor nagyon népes volt: az ország színe-java Alia Sámuel menyegzőjére gyűlt oda, ki a fejedelemasszony unokahúgát vette el. Jelen volt az egész udvar, a tanácsurak mind s a két Rákóczy-fiú. De e napon csak kihallgatás volt: azután kezdték meg a tárgyalásokat.

Strassburgra Rákóczy jó benyomást tett. Febr. 22-iki jelentésében sok dicsérettel emlékezik róla, kiemeli tehetségeit — bár e részben Bethlen mögött maradt — kegyességeit, tekintélyes voltát Erdélyben s Magyarországon. Ugy találta, hogy a császáriak sok boszantása már egészen kifárasztá s fejedelemsége támaszát kész az osztrák ház ellenségei közt keresni. De baj, hogy Bethlen kincseit már mind elharácsolták s az ország maga erején nem képes a hadat fentartani. Mindamelletts hajlandónak találta szövetkezni a svéd királylyal s erre vonatkozó feltételeit közölni vele — viszont Strassburg is a pénzösszeg mennyiségének s a többi feltételeknek eldöntését Gusztáv Adolfról halasztá.¹⁾

E jelentéssel egyidejűleg maga Rákóczy is írt. A végső elhatározás ily fontos ügyben nem eshetik meg tanácsai meghallgatása nélkül: s Strassburg máskülönben is siet a portára. A végválaszt tehát — t. i. a feltételeket később fogja vele közölni.²⁾

Valóban Strassburg sietett. Márcz. 4-én már elindult Brassóból. Katalinnal csak írásban értekezett s ez mind azt, mit Munkács s Tokaj ügyében sorsa javítása céljából a portán el akart érni, írásban küldé utána.³⁾ Rákóczy pedig egy időben ezzel utaztatta portai követét, Szalánczy Istvánt, hogy Strass-

¹⁾ Okiratok. XVI.

²⁾ Okirattár. XVII. Az erdélyi tanácsurakhoz beadott előterjesztését Strassburgnak. L. Okmánytár. I. Rákóczy György szövetkezései történetéhez 3. l.

³⁾ L. Okiratok. XVIII. XIX.

burgot támogassa mindenben s a portának a svéd királylyal leendő szövetségét tehetsége szerint mozdítsa elő — ily módon egyengetvén útját az ő beleegyezésének is: mert erre a mostaninál alkalmasabb időt nem is fognak találni.¹⁾

Mialatt Strassburg a portán törekedett a Habsburgok nyakára új ellenséget zúditani, maga Gusztáv Adolf komolyabban kezdte latolgatni a Rákóczyval leendő szövetségés feltevéleit. Mert a mit az óvatos fejedelem levelében elhallgatott vagy tagadott, megizente Bonczidaitól, kit a Strassburggal tartott előleges tárgyalások alapján küldött a svéd táborba. Fél év alatt az unio minden tagja szövetezzék vele. Határozassék meg a pénzsegély összege s az ügy bukása esetére kár-talanítása biztosíttassék.

Soha két ellentétebb jellem nem akart összejöni, mint e kettő. A fejedelem maga a megtestesült óvatosság: gondos körültekintő, tele aggodalmakkal, semmit sem kockáztató. A király elhatározásában gyors, fellépésében biztos, apróságokkal mit sem gondoló. Amaz a részletekre a szőrszálhasogatásig kiterjeszté figyelmét s szerette magát a biztosítékok bástyájával körülvenni. Ez mindent magasb látkörből nézett s útjában a végcél felé nem hagyta magát feltartóztatni.

Mint olyan ember, ki bízott hivatásában, Rákóczyban is olyan szövetségest keresett. Augsburgból máj. 18-áról írt válaszában erre célzott. Hát lehet-e Rákóczynak jobb szövetségese, mint ő s erősebb biztosítéka, mint az ő szava? Nem ő mentette-e meg Németországot a bukástól? Nem utasította-e vissza államainak kérelmét, hogy haza menjen, akárhányszor ismételték azt? Hát nem mindent megtett-e teljes erejéből, a mit csak tenni lehet? Az isteni kegyelem megadta az alkalmat, hogy midőn ő a közügy java iránt oly buzgalommal van eltelve, azt ki is mutathatja. Bizonyynal meg fogja gondolni, hogy mennyit tett már ő s nem mulasztja el a szorosabb szövetekezésre e kedvező alkalmat.²⁾

Bonczidai megjötte után Rákóczy pontozatait Oxenstierna által kezdte tárgyaltatni. Már maga az, hogy alkudozni

¹⁾ Rákóczy márcz. 9-iki levele az orsz. ltárban.

²⁾ L. Okirattár. XXII. Rákóczy levele München Coll. Cam. 53.

kellett, nem volt a király ínyére s e részben a fejedelem helyzetét egészen félreértette. Önmagát egy eszme harczosának tekintette, mely már is a siker diadalát üli. Csak a végső csapás van hátra: s e dicsőségnek részesévé teszi Rákóczyt, azért alkudozzék vele, mint egy kalmárral? Természetesen Erdély sajtósága helyzetéről s viszonyairól fogalma sem volt s nem tudta megérteni, hogy a fejedelem a természettől vele született óvatosságon kívül a körülmények, az ország alkotmánya s a portához való viszonya által is oda van utalva, hogy minden kockáztató lépést kerüljön. Mind ez megfoghatóvá teszi, hogy Gusztáv Adolf csaknem feltétlen csatlakozást kívánt: úgy, mint ezt a németországi választókkal s fejedelmekkel tette.

Már cancellárja is a viszonyok nem ismerését látta abban, hogy a szövetséget Rákóczy egy fél év alatt minden többi szövetséges társ által meg akarja erősíttetni: mert mióta a király Németországba betette lábát, ő a szövetség feje, ő tőle függ minden s csak ő vele alkudhatni. Az esetre azonban, ha a szerencse elhagyná őket, lehet biztosítani a fejedelmet, hogy gondoskodnak róla. Pénzt sem adhatni neki: tartsa fenn hadát oly módon, mint azt a svéd király teszi. Állandó hadserget sem tarthatni Silézia határán: hisz a fejedelem biztosságáról elegendőleg van gondoskodva az által, hogy a svéd hadak Ausztria határán állanak. Az elfoglalt tartományok sorsáról a békekötés alkalmával szólhatni. Ha azonban a fejedelem szövetkezni akar s a jó alkalmat felhasználja az ellenség megtámadására, mind abba, mi a fejedelem javára és diszére szolgál, a király örömmel bele fog egyezni. ¹⁾

E szellemben, bár igen udvarias s szívélyes hangon, szólt a király Hersbruck jun. 25-én kelt s Bonczidaitól megküldött válasza is ²⁾ — s ez bizony Rákóczyra nézve aligha erős kiábrándulást nem foglalt magában. Azonban ha csalódott is a várt válaszban: a tárgyalásokat nem szakította félbe. Mert ugyanez időben a császárral is folytatott békealkudozásokat s még ennek sorsa is függőben volt. Azután meg kelle várnia, hogy Strassburg minő eredménnyel járja meg Konstantinápolyt.

¹⁾ Okiratok. XXV.

²⁾ Okiratok. XXVI.

Rákóczynak rendes oratorán kívül főkövetsége is volt ez időben a portán, melynek vezetői Tholdalagi és Serédy voltak.¹⁾ Ezek feladata volt nemcsak támogatni Strassburgot, midőn a svéd szövetség érdekeit mozdítja elő, hanem ellenőrizni, ellensúlyozni is, ha netalán Katalin érdekeinek támogatása által kellemetlenségeket készítna elő.

Strassburgot Konstantinápolytól nem messze ápril 6-án Hagai Kornél a belga főkövet s Tholdalagi és Serédi fogadták. Ettől fogva útja valóságos diadalút volt. Fogadtatása a porta részéről oly fényes volt, milyent a porta legritkább esetekben fejtett ki. Pedig Strassburg üres kézzel jött: egy fillér legcsekélyebb ajándékot sem hozott magával — még a főköveti címet sem. Soha eddig nem történt, hogy ilyen emberrel szóba álljanak: de oly nagy volt a Gusztáv Adolf híre, diadalainak fénye annyira kápráztatá még a nagyvezérek szemeit is, hogy nevének varázsa mindent kárpótolt. Azért hogy a Hókirály követét szerailjában láthassa, a szultán minden egyebet elengedett.²⁾ Siettek üdvözölni őt a követek, Cyrill patriarcha, a fővezér és pasák a két erdélyi követtel ápr. 15-én; pár nappal utóbb a mufti és kapudán pasa s máj. 2-án a szultán fogadták. Mindenütt, minden oldalról egyforma szívélyes előzékenység s a porta valóban hajlandónak mutatkozott nemcsak kiegyenlíteni a Katalin és Rákóczy közti viszályt s Gusztáv Adolfot állandó barátságába fogadni, hanem támadást is intézni Ferdinánd ellen.

Jun. 24-én volt búcsú-kihallgatása s jul. 12-én visszaindult Erdélybe.

Itt azonban még hosszabb ideig tartózkodott. Mindkét irányban igyekezett közvetíteni. Katalin augusztus végén elhagyta Kassát s sept. elején a korábban adott teljhatalmat érvényben állónak jelenté ki.³⁾ De innen is tovább ment Nagyszombat felé. Turánból panaszkodott Strassburgnak, hogy Zólyomi Dávid perrel fenyegeti — egy donatio alapján, melyről ő mitsem tud. Vagy három év előtt adott írásával történt visszaélés, vagy Csákynek adott blanquette-jeire írták a doná-

¹⁾ Jelentéseik az orsz. ltárban.

²⁾ Okiratok. XXIII. és XXXVI.

³⁾ Okirattár. XXVIII. XXIX. és XXX.

tiót az ő tudtán kívül. ¹⁾ Strassburg azonban írásait, panaszait készpénznek vette s nem ismerve az erdélyi viszonyokat és Katalin gyarlóságaira szemet hunyva, olyan előterjesztést tett a svéd cancellárnak, mely korábbi irataival összeütközésbe jött ²⁾ s magával Rákóczyval is kellemetlenségei voltak. Ez Váradon okt. 20-án kiadta végelhatározását, mely egészen tagadó volt. A legközelebbi jövő kimutatta, hogy Rákóczynak volt igaza: Katalin még ez útjában catholisált.

A miért Strassburg még ezután is ott maradt, ez a szövetkezés ügye volt. A sors döntötte el ezt a kérdést is. November 6-án Gusztáv Adolf a lützeni csatátéren elesett. Ily drága áron lett Rákóczy óvatossága igazolva: mert most már a megpendített alapon szó arról többé nem lehetett.

És mégis alig egy félév múlva ismét szóba jött. 1633. ápril 13-án Oxenstierna Axel, mint a svéd államtanács meghatalmazottja, megkötötte a reformált fejedelmekkel a heilbroni szövetséget, s mindjárt a következő nap írt Strassburgnak, hogy folytassa Rákóczyval a tárgyalásokat. Ez időben már Ferdinánd és Rákóczy közt Eperjesen megkezdődött ugyan az egyezkedés, de Strassburg május 20-án ³⁾ Fejérvárról azzal a biztosítással bocsáttatott el, hogy Rákóczy, ha feltételeit — részben azokat, melyeket Gusztáv Adolfnak tett — elfogadják, félbe fogja szakasztani az alkudozásokat. Gróf Thurn útján megkapta ugyan a biztosítást, hogy 3 havonként fizetnek neki 50,000 forintot — de hogy a szász és brandenburgi választók, kik nem voltak a heilbroni szövetség tagjai, aláírják-e a kért assecuratoriát, arról nem kapott biztatást. Ennek következtében szept. 5-én követet küldött Németországba a kétes pontok megvitatása s az egyezkedések befejezése végett.

E követet a szász választó okt. 4-én fogadta. Rákóczy azt kívánta, hogy a szövetség minden tagja biztosítsa őt és családját, állandóan rendeljenek mellé német hadakat, s ha elfoglalja, Magyarország egészen legyen az övé — de békét semmi esetre se kössenek anélkül, hogy a hét vármegyét neki

¹⁾ L. Okirattár. XXXI.

²⁾ L. Okiratok. XX.

³⁾ Elbocsátó levelét lásd Okmánytár.

ne biztosítsák. Minden angariakor 50,000 forint segílyt adjanak. A követ pedig ezenfelül előterjeszté Rákóczy nehézségeit a Thurn által vele közlött pontokra nézve; e levelet ő nem tartja elég biztosítéknak, mert sem a két választó, sem Oxenstierna nem írták alá — s ebből ő azt látván, hogy a szövetségbe nem akarják felvenni, ő sem szakasztá félbe az eperjesi alkudozásokat. De ha az assecuratoriát úgy állítják ki, mint ő kívánja: ő a portán is folytatja tárgyalásait, hogy a támadási engedélyt megnyerhesse, s bár a béke Eperjesen már megkötöttet, de a diplomát nem fogja ratificálni. A választ a követ decz. 4-én kapta ki, a választónak előbb a svéd és francia udvarokkal kell tisztába jöni, s csak azután adhat végválaszt.⁹⁾

A svéd és francia udvarok pedig nem adták meg a kívánt assecuratoriát — s ezzel vége lett Rákóczy György első alkudozásainak a svéd koronával.

* * *

Ettől fogva néhány következő év a megpróbáltatások éve volt mind Rákóczyra, mind a szövetségesekre nézve. Amaz Zólyomival, a praetendens Székely Mózással s Bethlen Istvánnal elfoglalva, támadó fellépésre nem is gondolhatott. Ezek sike-reit a nördlingeni csata (1634) egy fuvallatra elhamvasztá. A protestans fejedelmek egymásután hagyták el a régi zászlót s közülök alig három maradt hű a svédekhez. Hanem e criticus perczben Franciaország, ki eddig csak titokban vett részt a protestánsokkal, nyíltan színt vallott. Baner az elpártolt Szászországba vitte diadalmas hadait s a mint a harctér közelebb jött az örökös tartományokhoz, Erdély szereplése újra kezdődött.

Rákóczy ügynöke, a magas műveltségű Bisterfeld a fehérvári akadémia professora volt. 1637—39 közt háromszor járta meg a nyugati hatalmakat. Rákóczy elengedhetetlen feltétele volt, hogy a szövetség levelét svédek és francziák írják alá. Bisterfeld második párisi útjának volt következménye, hogy 1638. őszén egy francia ügynök, Du Bois, jött Erdélybe s Beszterczén nov. 15-én fogadtatott a fejedelem által, ki átnyúj-

⁹⁾ Marczali Begesták. 192—94. ll.

totta neki feltételeit, melyek alatt hajlandó a szövetségbe lépni s hadait Siléziába vezetni. ¹⁾

A francziák és svédek közt Hamburgban folytak az egyezkedések s a svéd korona teljhatalmat adott 1638. decz. 1-én ottani követének, Salvius Jánosnak, hogy Rákóczy követével egyességet kössön. ²⁾ A Rákóczy által készített pontozatok alapúl szolgáltak s a szövetségi tervezet Hamburgban el is készült. ³⁾ Azonban Bisterfeld nem volt felhatalmazva, hogy ezeket elfogadja, Weimari Bernhardnak halála pedig maga után vonta Banernak Csehországból kivonulását. Ily módon a harcztér ismét északra tolatott előre s Rákóczy intervenciója többé nem mutatkozott annyira szükségesnek.

Rákóczy a szövetséget Erdélyben akarta megkötni. Egész eddig az ideig mindig bíztatták, hogy a hatalmak megbízottjait e célból hozzá fogják küldeni — e helyett azonban nov. 14-ről Hamburgból Salvius János tudósítá, hogy a helyek távolsága miatt, ennyi különböző hatalmasság közt az egyezkedés sok nehézséggel jár — de gondja lesz rá, hogy a dolog ne aludjék el. ⁴⁾

Tényleg azonban az mégis elaludt. S csak akkor ébredt ismét fel, midőn a fővezényletet Torstenson vevén kezébe, a harczterét ismét Ausztria határába tette át.

¹⁾ Rákóczy követeléseit, a franczia meghatalmazó iratokat lásd Okmánytár 20. s köv. 11.

²⁾ Okirattár. XLI.

³⁾ Okirattár. XLV.

⁴⁾ Okirattár. XLIV.

OKIRATTÁR.

I.

Fogaras, 1630. nov. 29.

Brandenburgi Katalin levele a brandenburgi választóhoz. Tudósítja az erdélyi mozgalmakról.

Hochgebohrner Fürst, freundtlicher hertzvielgeliebter herr Brueder: wie woll ich iezt zwey unterschiedliche schreiben vonn E. L. empfangen hab, undt auss beidden nicht allein die völlige aussag meiner widerwerdigen vernemb, sondern sie schon von andern Örtern genug berichtet sein, und spier ich das aus E. L. letzten schreiben genugsamb, dieselben gegen mich iederzeit tragenden Affection, welches ich aus mündtlichen bericht meines dieners Balinffi Ballas verstehe undt spüre; wolte Gott das E. L. schreiben 16 Wochen zu vor mich angetroffen hetten, törfte ich villeicht E. L. mit meinem itzigen betrübten zuestandt nicht molest sein; weil es mier aber die höchste noth sein deücht, undt mier biss dahero nicht ist zugelassen worden, sondern bin fast gefangen gewessen, bit E. L. sie wollen mier es nicht verdenckhen, dass ich E. L. so spadt meinen zuestandt schreibe, dann E. L. von Wollmayrn werden zagnus nemben können, wie es mier gangen, undt so ich E. L. nicht also berichten khan, weil ich obgemelten dienner iezt baldt auff mein Ungrische güter abfertigen mues, ich auch dise brieff nuhr verstohlen, undt ingeheimb mitgeben, das also welches ich E. L. nicht ietzt berichten will, und herzliebster herr Brueder, weil ich noch E. L. erstes schreiben, mier villeicht die Freyheit hette nemben dörffen, E. L. meines hietzigen zustands zu berichten, wen mich obgemelter Balinffi Ballas, mit E. L. mündlichen befehl angedeutet hete, das ich solte umb Gottes willen die Artickhell so zu Medwesch gemacht sein halten, und ihm darauff gefraget, ob er nicht

wieste, was ursach wehre, das man mier solche Artickhel vorschriebe, wie er mich berichtet hat, er wolle die Warheit sagen, den es auss keiner andern ursach geschehen ist, also mich so zu binden, das ich nicht alleine eine würlkliche, sondern ich gedenckhe nicht zue meinem besten zu thun soltt, zu dem wenn einner so er mier treu wehr, welches sie nicht guet erkhten, solte ich verbunden sein, sie abzuschaffen, undt wie mein obgemelter diener gesagt, man suchte mittl mich umb mein Fürstenthumb zu bringen, undt wie wol ich wiss das ich wieder solche Artickhel nichts gethan hab, khan ich doch E. L. unbericht nicht lassen, das da ich mich ein wenig zu erfreuen auff einne Festung mit nahmen Sommos Wýwar verfüget, bin ich weiter in einne gar beschwerliche Kranckheit gefallen, und fast vir Wochen darnieder gelegen, wie mich aber Gott etwas zu kräftten hat kommen lassen, ist das geschrey vonn den graffen undt Sollomý immer grösser worden, undt auch so weidt kommen, das sie in meiner Stadt Tokheý, mit Ihr Khayserlichen Maýt. volckh geschlagen haben, dadurch der gubernator undt die Rähdt vorgeben, weil es ohn ihr wissen undt willen geschehen, man solle ein lager richten, haben alssdan den 21. Sept. ein lager zusammen schreiben lassen, und ehe solches zusammenkommen, haben sie mit meinem willen ein algemeinen lantag ausschrieben, undt haben solche stückhe zu diessem vorgereimbt, das sie woll einen klügern alss mich haten betrügen können, den sie sagten, weil der graff solches, ohne des Landes wissen undt willen gethan, müssen sie sich fürchten, das der graff neben den Heyduchhen ihnen auff den Hals khäm, sie also vor dem gantzen Lande proponirn wollen, was man thun soll, ob man wieder den graffen ziehen soll, oder das man [sich] nuhr hier im Lande vor ihm beschützen soltt, oder in ihme wie einen Siebenbürgischen herrn, vor recht citirn undt ihm der gebühr nach straffen. Dis wahr gar ein gueter schein, ob er wie es mier stets berichtet, undt nicht geglaubedt hat, das es der graff ohne des Gubernators alss seines vaters willen that, welches ich auch vor zehen tagen vom einnen vornemben herren, Prepostwarý Sigmund verstehe, dessen schreiben ich E. L. schickhe, so wol auch des Gubernators, daraus E. L. erkennen können, ob er mier wegen

das er fälschlich verleundungen neben den Schulitz, alss wann ich noch weitter wehr Babistisch worden, mich gehart oder darumb, weil ich vor ihm in Fürstenthumb were, werden E. L. genugsamb abnehmen können; das ich mich aber durch mein ietziges verantwortung undt zeügnuss, des Gubernators untreu nicht ablass führen, E. L. ferner allen verlauff sowoll als meinn zustandt, weiter wissen zu machen, sollen E. L. wissen, das wie ich mich in meinem Fürstlichen beruff verhalten, das ich weis wen alle undt jede Stände gefragt würden, keiner nicht uber mich beschweren können, ich mich auh dazumahl, meinem fürstlichen stande undt ambt, mit recht vorzustehen, alda ich mich nach Claussenburg verfügt, in mainung den Landtag abzuwarten, ist den andern tag ein edll mann, so zuvor mein hofcapitan gewesen, zu mier kommen undt hat mier gesagt, er bette mich umb Gottes willen, ich solle das fürstenthumb niederlegen, habe ich ihn zur Antwort geben, mein gueter Fekette Lorenz: ich glaube fürwahr, der Cracauische Weýda Baroffski, hat euch befohlen, das ihr mich solt bere-den, das ich soll aus Siebenbürgen ziehen, glaubt mier aber weil ich dem landt einmahl geschworen habe, das ich mier nicht heraus begehe, hat er geantwortet, beý Gott genädige Frau, Ihr Dlt. dörrffen sih vor den Siebenbürger nicht fürchten, denn beý gott ich wolte nicht mit ihnen tauschen, E. Dlt. haben vonn ihren ungrischen güetern mehr einkommen undt fürstlich leben, als hier in Siebenbürgen, dan sie niemals so viel einkommen hat, als Siebenbürgen, und E. Dlt. werden sehen, obs dem nicht also besser ist, den ich wil die rechte Warheit sagen, das landt wil E. Dlt. nicht mehr für ihren Fürsten haben, undt ihr Dlt. fragen nuhr die herrn Rähdt, welche werden nicht anders sagen, als das es also seý. Habe vorgedacht undt kam mier in sin, also wen er vonn dem Rähdten wehr angestellt; fraget ihm desswegen welche ich den fragen solte, weil ich keinen traute. Ich weis Ihr Dlt. keinen trauet, der Mikho Ferenz, hat in Ihr Dlt. nichts lang geschworen. Saget ich: es wehr unvonnäthen das er sich bemühet, den ich wil nicht aus Siebenbürgen. Sagt: er beý gott genädigste fürstin, es wirdt E. Dlt. gar schwer sein, Ihr Dlt. bedenken ihr eügen bestes, so sie das fürstenthumb nicht mit gue-

ten ablegen, so wirdts das Landt mit gewaldt nehmen, sie bedenken woll was sie thun, undt vergessen sih selber nicht, begehren ann das Landt, das Ihr Dlt. mögen Fogaras behalten, denn kennen sie doch so hier in dem landt bleiben. Wolte ich dazu ganz nichts stimmen, sondern saget, wenn ich nicht fürst bin, darff ich mein hochfürstlichen haus den schümpff nicht thuen, das ich unter einen adll oder herrn fürsten wohne, denn ich desswegen nicht im Ungern gewolt habe, ich will mich aber bedencken; weil es aber kein hast hat, ging damit vonn ihm undt schreibet strackhs einem vonn den Rähdten: Edler lieber getreuer, weil ich (stets) undt alle wege, auff allen landtagen seines Rahdts gepflegeht hab, er auch undt allen den Rähdten den meisten anhang hat vonn denen vonn adel, als kan ich ihm berichten, das Fekete Lorenz vor einner stundt ist bei mier gewest, undt mich berichtet, als wolte mich das land nicht vor ihren fürstin erkennen, begehre desswegen an euch ihr wollet euch morgen strackhs, so baldt der Adel undt Ständt zusammen kommen, euch zu uns verfügen, da ich dan begehre vonn allen landtständen zu wissen, was ich an seinnen güttern, eigener perschon, oder alle sein habbe, zum geringsten beschädigt, wieder recht undt billigkeit, oder so solches geschehen, erbiere ich mich alles doppelt weiter zu bezahlen. Und so er nicht darf zu mier kommen, bit ich er wolle mich durch ein Zetell berichten undt mier rahdt geben, wessen ih mich hierinnen verhalten soll, den ich zu keinnen besser vertrauen trag, als zu euch. Welche sein Antwort E. L. hier beÿ empfangen; darauff bin ich den ander tag zur morgen malzeit gegangen, da beÿ mier verblieben ist der herr Kornisch, kantzler undt Erdely Istuan, der herr Zerenny Farkas, undt Casseÿ Istuan, welche das letzte mahlen beÿ E. L. wahren, wie ich weeg zog, E. L. können aus des Hallers antwort abnehmen, wie falsch mier alle Rähdte gewesen sein, ich begehre seinen Rahdt, so weist er mich ins landt, undt anstatt das er mich trösten solt und rahdten, versichert er mich seines Unglückhs; in summa wie die Rähdt alle beÿ einnander wahren, fragt ich wo der herr Gubernator wehre, sagten sie er wehre im läger; fragt ich die Rähdt, deicht euch das guet zu sein, das er allein hinnaus zeicht, undt keiner vonn denn Rähdten

mit derbey ist? Wann es nuhr nichts so geht, als wie zu Mediwetch, da er allein im landt wahr; ich kam baldt her undt ziehe auch hinnaus ins läger, undt sehe was sie guets machen, weil ihr aber alle in meinem Wagen kundt raunb haben, undt catholisch seidt, fürchte ich, sie möchten mich mit euch erschlagen. Meinten sie es wehre besser, des morgens vor mittag ich hinaus ziehe, den andern tag, kämmen alle Rähdtte zusammen, undt weil ezliche leute verschickhet, undt widerkommen wahren, denselben haben sie in meinem beysein audienz gegeben, so befahl ich erst umb 5 uhr nach mitag zu speissen, und lies mier in mein gemach, ein klein früstüchlein bringen; wie ich nun im besten essen wahr, kombt mein kleiner paschÿ einer und sagt Fekette Lorenz woll gern mit mier reden, sagt ich es hat keinne hast, er kan woll ein wenig warten, baldt kämbt noch ein Ungrischer Cämmerdiener, der sagt ich solt umb gottes willen kommen, es wehr gar eilendts, undt mier viel daran gelegen; ging in meiner Stuben, fing er baldt an, mit diesen worten: ich bit Ihr Dlt. umb gottes willen, sie thun doch was ich ihr gesagt, undt lassen die Rähdtte zu sih fordern, undt fragen was sie thun sollen, dann ich bin iezt erst vom landt kommen, so ist ein solches geschrey, das ich nicht habe bleiben dörffen, wollen den E. Dlt. warten, bis sie kommen, undt dieselbe vonn fürstenthumb absetzen? sie sehen woll zu was sie thun. Darauff ich den obgemelten Haller undt Miko Ferenz hollen lassen, undt ihnen alles, was mier Fekette Lorenz gesagt hat, angedeutet, undt habe insonderheit denn Micko Ferenz ermahnet undt gebeten, weil er der eine wehr, der mich aus meinem fürstlichen hause, in dieses landt gebracht hat, undt solte gedenckhen, das mich E. L. Ihme insonderheit befahlen haben, undt er sich gegen E. L. auch versprochen hete, darumb solt er mier iezt rahdten, was ich thun soll, denn ich weis nicht, was dem Fekette Lorenz ankommen wehr, er wolte mich durchaus berehden, ich solt das fürstenthumb niderlegen, wo nicht, so wirdt mans mit gewaldt von mier nehmen, begehrte desswegen an sie, als meiner liebe getreuen, sie sollten mier solches, wann sie wissenschaft vonn solchen sachen heten, in der zeidt andeuten, damit ich wüste, wan ich dem landt etwas zuwieder gethan hette, mich bey

ihnen entschuldigen könnt. Wolte mich erstlich keiner darauff antworten, sondern einer sagt immer zu dem andern, du weist es besser, er sols sagen, biss endlich der Miko Ferenz anfang, mit diesen worten: genädigste Fürstin ich weis mich das alles woll zu erindern, wie ich Ihr Dlt. vonn dero herrn brueder, in dis landt gebracht hab, undt wie ich mehr als andere, E. Dlt. so woll auch wegen dero herrn brueder, als auch des Fürsten säligen vor allen andern verbunden bin, wil mier auch gebührrn, weil ich E. Dlt. hochfürstliches haus könne, das ich mit meinen geringen vermögen nach, so vil möglich E. Dlt. Rahdt mit zu theilen; was es aber vor ein zuestandt mit Ihr Dlt. ietzi-ger Zeidt hat, Genädige fürstin ich bit Ihr Dlt. verzeugen mier, das ich derselben so viell sagen mues, aber dieser redlicher mann, ist hier auch zugegen, es ist wahr, das, das landt mit E. Dlt. niht allerdings zufrieden ist, nicht allein alss wan E. Dlt. ihnen etwas zu wieder gethan hete, sondern weil sie nuhr ein Weibs perschon ist, undt dieses Landt stehdts mit schwären krigen beladen ist, kan E. Dlt. solches niht regieren, sondern man mues in diesem lande, einen mänlichen fürsten haben, undt es wehre besser genädigiste fürsten, E. Dlt. gingen in Rahdt, ich wil was E. Dlt. mier befehlen, in ihren beÿsein proponirn. Aber D. Gottes wahr (??) als ein angelegdtes Werkl' ich begehrt nich mehr, als die Rähdt solten mier sagen, ob es innen wissent ist, undt mier rähdten, weil die Zeitt als mich mein herr säliger das fürstenthumb geben, heten es seiner L. [und] meinenn freunden zu wissen gethan, in sonderheit meinen herrn brueder, undt wehr mier solches fürstenthumb vom tür-kischen Khaÿser confermiret, auch hete sich der teütsche khay-ser gegen mich erbotten, das wan er gleich sein halbes khay-serthumb solte daran streckhen, er wolte mich nicht verlassen, hat auch zum Überfluss an die Rädth, undt an das landt geschriebe, sie solten gedenccken, undt mich so respectirn, das ich nicht dörrfte klagen, oder er wolt mit feuer undt Schwerdt uber sie kommen, welchen friden dan ich E. L. mit erster gelegenheit zu schicken wil, undt vermeinte ich, ich dörrfte das fürstenthumb also baldt nicht niederlegen, sondern ein solches vorerst beÿ den khaysern zu wissen thun, so woll E. L. undt meiner fürstlichen freundschaft. — Aber da half

nichtes, Christus mueste vor die ungerechten Richter ; denen wirdt dieses abgemeldt alles vorgetragen, undt fing herr Pilatus, der Gubernator zum ersten undt saget : Genädige fürstiu, E. Dlt. verzeihen mier, es ist wahr, wie hierinnen Fekette Lorenz E. Dlt. berichtet haben, dann wie ich gestern bin im läger gewesen, sein viel leütte zu mier kommen, undt haben geklagt, das sie Ihr Dlt. nicht mehr vor ihren fürsten halten wollen, den sie müsten eine Männliche Perschon haben, undt wahr letztlich ein solch geschrey, das ich Gott dankhte, das ich wieder inn die stadt bin kommen, undt was ich E. Dlt. rahdte, weis ich doch das sie es nicht thun , sondern wann es andere sagten, wehren Ihr Dlt. füglichlicher glauben, undt wehr mein rahdt, E. Dlt. schickhen zum lande undt liessen abdanccken, als dass das landt, mit gewaldt, das fürstenthumb vonn E. Dlt. nehmhen undt E. dhy. gedenkhen nicht, als wan ich es darumb saget, als wen ich es selber begehrte, ich sitze hier vor Gottes undt E. Dlt. Augen, und Gott gebe, das ich nicht mag vonn diese stell aufstehen, wo ich das fürstenthumb begehre, oder auch in evigkeit begehren werde, das mich Gott straff, undt ich sein heyliges Angesicht nicht sehen mag, wo ich nicht inn 3 tagen, das Gubernator Ambt ablegen wil, undt nuhr ein Landtherr sein, als diese einer, so gebe Gott das ich vonn der stell nicht aufstehe, oder lebendig gehen mag, undt stell es E. Dlt. frey, sie thun was sie wollen ; wenn ich es wehr, so leged ich das fürstenthumb nieder, dan es ist wahr dass das landt E. Dlt. nicht mehr begehret, undt wier können E. Dlt. nicht mehr beschützen, undt erhalten. Darauff bin ich strags in mein Cammer gangen, undt hab mein begehren ans Landt aufgeschrieben, es hat aber keinner vonn den Rähdten, solches in das landt wollen tragen, sondern haben sih endtschuldiget, es mueste ein gros gethümmel werden, wann ich es hin schickhte, bis ich vor erst dem Landt nicht hat abgedancckt ; habe ich doch nicht thun wollen, sondern meinen iedtzigen kuchlmeister Kun Ferencz inns landt schickhen, wolte begehren, weil keinner vonn denn Rähdten, meinne sachen vor dem landte wolte vortragen ; das landt solte 3 oder 4 auswahlen, undt zu mier schicken, den ich ihnen was zu endtbieten hatte dan keinner von den Rähdten wolte es thun. Wie gemelter

kuchlmaister zu einner Thier hinnausgehd, kommen vier Rädthe zur andern hier herrein, undt badten mich umb Gottes willen, ich solte ja nicht ins landt schicken, den die landtstende wollen alle haben, ich soll abdankhen, undt wie sehr ich mich wegerete, darinnen halff es doch nichts, sie kammen baldt darnach zweÿmahl, undt wolten mich hinnaus haben, bis ich endtlich mit ihnen gehen muste, undt der Cantzler saget zum lande, ich lege das fürstenthumb aus guten freÿen willen nieder, welches ich darnach auh dem Landde selbst berichtet, wie mier die Rähdt gesaget das sie mich nicht mehr wolten vor ein fürsten haben, so wahr es alles, des Gubernators undt der Rähdt anstellung; der Landt Adel aber nichts darumb gewust; es wahr aber schon geschehen, undt der Guber. baldt nach mier, einer stunde nach, zum fürsten ist erwehlet, welches er hat angenommen. Ich bin darnach den 18 vonn Claussenburg weeg, wie solches denn 15 geschehen undt wie ich auff Weissenburg bin kommen, hat man mier meine eugene gemächer versigeldt, undt kundt in keinnus nicht kommen, ausgenomben in einer cammer undt Stuben, es sein mier auch in die 12 tapetczereien da geblieben, welche mir mein herr Säliger im testament vermacht hat, was ich vonn dem lande begehret, ist hierbeÿ undt dörfte niht bleiben mehr als zweÿ tag, so must ich wieder fort auf Fogarasch; denn 1. tag bin ich gezogen auf mein vermeindten haus zu Wÿnts wie ich da anlangedt, sagt mier der hofrichter, ich hete nihts aldar mehr zu befehlen, das haus wehr nicht mehr mein, wie mier solches zu hertzen ging, kennen E. L. leichtlich abnemben, undt bin mit solcher bekümmernus, nicht allein bis hier nach Fogarasch kommen, sondern hab alle tag meine sorgen, baldt begehrt der Fürst, das ihm alle meine Leüte, so an meinem hof undt in der festung sein, teutschen undt Ungern, bemelten fürsten solten mit einnen Äydt verbunden sein, es wurden auh weiter, weder Christen noch Türckhen erlaubdt mit mier zu reden, den Sie forchten sih, ich möchte die Warheit sagen, das ich das fürstenthumb nich aus guten willen habo abgelegt sondern auf ihr fälschliches vorgeben habe ich es abgelegt; hinwiderumben wolten sie auch, ich solt E. L. denn könig in Schweden, den Römischen, undt Türckischen,

Khayser schreiben, das ich das fürstenthumb aus guten und freyen Willen hette niedergelegt, letztlich begehren sie auch ein öffentlichen beweis von mir, das ich das fürstenthumb ohne einnigen Rahdt aus guten freyen Willen, hab übergeben, welches ich aber abgeschlagen, undt aufgeschoben, bis auf den angestellten landttag, mit der endtschuldigung, das ich ernstlich denn landt wolte zu wissen thun, was mich zu diessen guten willen bewogen hat, das ich das fürstenthumb habe abgelegt, welches auch hier beÿ ist, undt letztlich ist, das der Guber. undt Rakhodzÿ beÿde wollen fürsten sein, dann der herr Rakhodzÿ gibet vor, der Guber. habe es ihm zugesagt, der Guber. aber sagt neÿn. E. L. die können es aber aus des Guber. Schreiben sehen, ob er es gethan, dan ich es mit gott bezeugen kann, wan der Guber. 12 tag zuvor denn Rakodzÿ geschriben hat, das ich nimmermehr gedacht hette, oder mir in sine kommen, undt gebe E. L. zu erkennen, ob das einen getreuen freündt undt diener woll anstehet das er ohn seines herrn das landt übergiebet, undt noch geldt begehret, leute zu erkhaufen, so denn herrn verrähten helfen; der herr Rakodzÿ ist mein gar gueter freündt, aber den Guber fodere ich vor gottes unndt aller Welt recht, undt hoffe E. L. w werden nun erkennen, ob das jenige, was Schulits neben denn Guber: E. L. hate geschrieben, die Warheit ist, hat auch nicht umbsonst der Guber. E. L. denn herrn Czakÿ Istvan so schwarz vorgemahlt, als das wan er mein verrähter, wehre der Guber. hat woll gedacht es werde nich guet sein, wan ich den herrn Czakÿ auf Munkats undt Tokheÿ setzt, undt er so viel gewaldt hette, dörfen sie nicht so verrähteris mit mir umbgehn, weil aber der herr Czakÿ sich nicht verantworten kan, sondern E. L. dessen versichern, das er mir die Zeidt niht zehen gulden schadden gethan hat, das ist aber wahr das ich ihm das beste Theill meines schmucks, undt etlich geldt habe zu vorwahren geben, undt wolte das er alles beÿ sich hät, was ich noch hier habe, weil in der Khayser ietzt in meine gütter eingesetzt, undt er also mein stehter diener ist, hab ich ihn befohlen, er soll E. L. die schreiben, dan ich ihm zu wissen gethan wie er beÿ E. L. angegeben sich zu endtschuldigen, höffe E. L. werden seine endtschuldigung anne-

men, undt die gefaste Ungenadhe fallen lassen. Letzlich bit ich E. L. sie thun mier denn gefallen, undt bleiben des herrn Rakodzy guter freündt, undt weil ich gesehen wie der Guber. mit mier ist umbgangen, habe ich den herrn Rakodzy meine stimbgeben, undt alles recht, so ich künftig am Landde haben kann, befehl E. L. in gottes schuz, undt bleib so lang ich leb. E. L. getreue dienstwillige schwester, undt bit E. L. wolten doch den könig in Schweden, meinen zustandt Schreiben, denn ihr Majest. können mier grose genade undt freundschaft erzeugen, undt beweissen, ich wil E. L. in kurzen schreiben, wie der Landttag undt alle sachen sein abgelauffen, undt wehr fürst worden ist. Gegeben zu Fogarasch, den 23. November anno 1630.

(Egykorú példány az upsalai egyetemi ktárban.)

II.

Konstantinápoly 1631. elején.

A kajmakám Rákóczy Györgynek. Ajánlja, hogy Brandenburgi Katalin jogait védelmezze.

Extract einnes Schreibens des Herrn Cammachams an den Fürsten aus Siebenbürgen Rakoczzy.

Neben freündtlichen grues, berichten wier auch, welcher massen diesser brieff, so wier Apart, mit denn Caputsi Bassa Aga senden, ist auss grosser affection, so wier zu ewer Perschon haben, undt ursachen dessen ist, das ehe Ihr noch nach Wardein seidt kommen, die Fürstin vonn Brandenburg Catarina witbe des Bettlehemb Gabors, hat unns durch ihre Schreiben ausiret, welcher massen alle Siebenbürgische Herren wolten, das das Fürstenthumb auch möchte zukommen, undt sie diss vor guedt angesehen, undt was dieselbe für pretensiones so woll zum fürstenthumb als auch in andern sachen hate, diss aus frewen willen ewer perschon renuncierte undt presentierte, ja auch beneben gebeten, gleich wie ich sie fur meinne tochter hielte, desgleichen wolte ich auch denn herrn Rakoczzy, für einnen Sohn erkennen, ihme in allen fauorisiren undt beÿ dem grossmächtigsten Kayser commendiren, das er ein tiech-

tiger undt trewer herr zum fürstenthumb seÿ, undt medidiret allerleÿ fauor. Auff solche Mannir hat die gemeldte frau in ihrem brieff geschrieben, wie auch ann Mortazza Bassa der Gubernirer inn Ouen ist, welchen sie ebenndis recommendiret, undt solches schreiben wirdt alhier ann die Port, vonn gemeldten Bassa zur besser nachrichtung zugeschickt, undt alsß ihr zum Fürsten inn Transilvanien angenomben worden, hat sie sich hoch darieüber erfrewet, vonn grundt ihres hertzens, sie hat unnss auch vor diessem lengst bericht, als sie sich mit Bettlehemb Gabor verehlichtet, ihr hat sie in seinen Nahmen getrewt, undt vonn ewer perschon grosse Cortesÿ nicht allein dissmahl, auch ietzundt empfangen, worin ihr Nahm gebür alls ein adeliche Perschon gethan, undt ewer guete affection erwiesen. Hoffen derohalben das ihr auch hinfro derselben wehredt beÿstehen, undt sie in ihrer possession undt heÿrahdt guet, so ihr vom Bettlehemb Gabor gegeben, erhalten, ja auch sie vonn allerleÿ schaden, wann iemandt sich in die sachen wolt einmischen deffendirn, undt was mann ihr vor diessem aus denn händen genomben, wollet befehlen, dis ihr wieder zu rückhe zu stellen, damit sie es unter ihrem Commando, gleich wie vorhin haben möcht, undt diss thudt mit allem fleiss ohne einnigen mangel, weil auch ich solches selbst zeugen kan, das diese frau euch so woll gewogen ist, undt ewer bestes befördert. Alss vermahnne ich euch als ein freündt ernstlich, ihr wollet keines weges der feinden angeben undt worten folgen, undt nicht mankiren ihr allerleÿ fauor undt Ehr erzeugen, dan ihr Intention ist kein anders, als sich still in Ruh auff ihren güetern, unter ewren schuz, gleich wie andere Siebenbürgische herren zu halten, undt hat keinne andere gedanckhen, alss sie noch in Guuerno war, hat sie unnss alss ihren vatter gehalten, undt ihr verstorbenener herr für ein brueder. Undt nach dem ihr unnss auch als ewren Vatter wolt erkennen, so sahen wier es accepdirte, undt könt mich auch für solchen halten, undt hinfro mit hülffe Gottes in allem was in ewrem geschäften wirdt vorlauffen, wil mein ganz vermögen, alss sich gebührt darauff weylen. Diss alles was ich in fauor der gemelten frau geschrieben, ist zu ewrem besten, undt ruh geschehen. Dann ihr wiisset das der könig in Schweden, ist ihr naher

freündt, und alle andere ihr bludtsfreundt, undt ihr stamb auch woll bewust sein, undt solches erfordert auch die billigkeit, sie in aller vorfallender Noht zu schutzen; ihr seidt noch ein verständiger herr, undt mein freundt, der woll betrachten wirdt, das es billich undt vonnöthen sey, der gemelten fraw allerley Cortesi erweisen, ihr gütter schitzen, mantenirn, undt was sie vor diessem aussgegeben, wieder helfen recuperiren, damit sie es wieder haben möchte, gleich wie vor, ja auch nicht zu lassen, das sich iemandt in ihre güetter einmischen dürffe. Undt wann es die Noht erfordert, undt sie in ihre geschäften, ihre Leudt oder brieffe weegschickhen wolte, es wil sich auch euch gebühren diss zu thun zu lassen. Wie dann wier das vertragen zu euch haben, das ihr im solchen faal den möglichsten fleiss anwenden wirdt. Undt denckhet nicht, das sie hinfro uber ewer Commando pretendirn wolte. Aussgenomben das sie auff der ersten zusammenkhunft der Ständen, möchte, als für eine fraw im lande gebohren, gleich wie ander Herrn gehalten, undt confirmiret worden. Ich verhoffe ihr werdet es mier zu gefallen thun, undt ihr ein Assecuranzbrieff, nach ewren gebrauch geben, darin ihr mich hoch erfrewen, undt voun ewer freundschaftt sicher sein will.

(Egykorú fordítás az upsalai könyvtárban).

III.

Konstantinápoly 1631. elején.

*A kajmakám Brandenburgi Katalinnak. Biztosítja a szultán
s az ő pártfogásáról.*

Extract einnes Schreibens des Herrn Cahimachams Regieb Bassa an ihr Fürstlich Durchlauchtigkeit ausz Siebenbürgen geschickt, durch denn Caputzi Bassa Ahamad Aga.

Nach denn gebührlichen Titlen und freundtlichen grues. Wier berichten euch alss ewer freundt, das zur Zeidt ewers Guverno, wier euch in allen sachen fauoriret, undt auss trewen gemüth undt freundschaftt ohne allen mangel geholffen. Jetz-

undt aber habt das Guuerno verlassen, undt euch an gewiesse ortt in ruhe zu bleiben rederiret. Weil ihr nun solche Resolution gefast, so habt guten muth, ohn aller melancoley undt hinfiro vergiesset nicht unnsser alten freundtschaft. Wier wollen auch ohne das mit allem fleiss umb ewere sachen ohne allen mangel sorgen, undt eüch auch denn Gubernatorn unnsser Gränitzen nicht unterlassen, stehts zu recommendirn undt schreiben, damit sie eüch allezeit hülffe undt fauor, in allen ewren vorfällen leisten. Ihr wollet auch nicht unnsser vergessen, undt mit gelegenheit durch ewre Leute, ann unnss vonn allen sachen schreiben : damit wier stehts vonn ewren zuestandt, undt gesundtheit bericht sein mögen. Undt in allen was ihr unnss vonn ewren sachen ausiern werdet, wollen euch helfen, undt halten stets mit einnander guete correspondens, darmit wirdt unnsser freundtschaft zweymahl grösser ohn allen zweiffel werden. Unnsser Grossmächtigster Khayser ist auch bereit euch zu fauorirn, last khein ander gedanckhen auff ewer hertz fallen, undt gedenckhet das wier euch in grössern ansehen haben alss zuuor, wollendt mit gebührlicher Cortesze undt affection nicht mankirn. Wier haben einnen aus unssem Caputsi Bassa, so vor diessem alda gewesen, abgeferdiget, umb unns einne gewisse information zu bringen, undt haben ihn hoch recommendiret ewre sachen, wol acht zu geben, ewer widersacher auff ewer seith zu bringen, undt alles was sich auff ewer Ehr gebühret, wirdt ers nicht unterlassen, sein ganz gemüth undt vermögen anzuwenden, welches wier im hoch befohlen, undt darieber seidt versichert, undt unterlasset nicht vonn allen sachen zu schreiben, undt auff der post einnen vonn ewren diennern, mit ewren brieffen zu uns senden. Hiermit grüessen wier eüch freuntlich.

(Egykorú példány az upsalai könyvtárban).

IV.

Frankfurt 1631. ápril 29.

*Gusztáv Adolf utasítása Strassburg Pál Erdélybe küldött
követe számára.*

LIBELLUS MEMORIALIS SUPER negotiis in Transylvania peragendis, jussu S. R^{ae} Mis Sueciae etc. consiliario ejus secretioni D^o Paulo Strasburg datus, die 29. Aprilis 1631.

I.

Postquam S^{ae} R^{ae} Mⁱ clementissime visum est, Strasburgum in Transylvaniam ablegare omni in Ungaria transitu ob hostilia arma praeccluso, per Poloniam Walachiamque quanta poterit celeritate, Coronam seu Brassoviam versus, iter suum instituet, eoque perveniens ad illustrissimum principem Ragotzium comitemque Stephanum Betlen literas dabit, quibus exponet, qualiter a S. R. M^{te} ablegatus sit, ut de conditione ac statu S^{mae} principis Catharinae etc. omni studio inquirat, et opera consilioque S^{er}tem Ejus in omnibus, quae ipsi utilia et necessaria, simulque bono publico profutura sint, juvare debeat. Quapropter muneris sui existimet S^{em} principem Catharinam in transitu salutare, et quo loco res ejus sint, coram rescire, unde plenus informatus ad Illust^m principem Ragotzium recta perrecturus sit.

II.

Cum ad S^{er}m principem Catharinam pervenerit, S. R. Mis nomine praemissa salute atque officiorum et benevolentiae commendatione S^{ti} ejus in memoriam revocabit, qualiter anno proxime praeterito S^m R^m M^m per aulicum nobilem ac literas instantanter requisiverit, ut turbato rerum in Transylvania statu periclitanti sibi auctoritate, opera, consilio adesse et legatione missa apud ordines causae suae patrocinari dignetur. Qua petitione S. R^m M^m permotam Strasburgum in

Transylvaniam nunc ablegasse, cui Seras ejus gravamina sua communicare, et quo modo ac ratione sibi consultum putet, aperire velit.

III.

Postquam Strasburgus Seræ principis difficultates et querelas intellexit, omnes et singulas accurate examinabit, et Seris ejus scopum ac intentionem assequi conabitur diligenter ponderans, num postulata ipsius bono publico consentanea sint? cui modo religioni ex animo addicta? quo voluntas et affectus illius potissimum inclinent? quid palam vel secreto molitur aut consiliorum agitet? quorum ductu regatur? et an cum fugitivis et proditoribus Transylvanis adhuc literarum ultro citroque commercium habeat?

IV.

Cum deprehendet Serm principem ab evangelica religione nondum plane defecisse, sed fractis partium suarum viribus titubare ac indignitate ac dedecore abdicationis moveri; vel ingenita facilitate et more foeminarum, ob adversam fortunam de Austriacorum successu et dominatu in Transylvania spem omnem abjicere, aut etiam S. Ræ Mis felicissimo progressu et victoriis contra pontificios terreri, nihil operae studiique intermitteret ut ex animo Sertis ejus scrupulus omnis eximatur et conceptae opiniones de insuperabili hostium potentia penitus tollantur. Deinde ut gratiosi Sertis ejus qui pontificiorum partibus addicti sunt, quibuscunque artibus, volente ipsa removeantur, ac veluti per juniculos evertantur, Sertas ejus tandem aliquando ad meliorem mentem reducatur: Quo casu Strasburgus Seræ principi efficacissime persuadere conabitur, quam sollicita de conservatione illius S. R. M. hucusque fuerit quanto cum zelo tam in porta Ottomannica, quam apud ordines Transylvaniæ Seris ejus causam agere Strasburgo in mandatis dederit, ac revera in posterum (si velit) de salvo ipsius in Germaniam reditu, de splendido ac digno conjugio, aliisque ad honorem et commoda Seræ principis spectantibus curam semper habitura sit, dummodo consilio S. R. Mis obtemperet et a pontificiorum fraudibus ac proditione ipsa sibi caveat.

V.

Quod Si animadverterit Ser^m principem a Jesuitarum et Austriacae factionis emissariis ita fascinatam, ut religionem pontificiam ex animo amplectatur et superstitiosa colat, ideoque in sententia sua obstinate perseveret, ac sanioribus consiliis locum dare nolit: Strasburgus Ser^{ti} ejus omnia et singula ordinum Transylvaniae gravamina exponet, pluribusque demonstrabit, in quantum animae periculum Ser^{as} ejus ultro se praecipitet quantoque dedecori potentissimis Sueciae, Daniae, Angliae regibus, domui electorali Brandenburgicae aliisque consanguineis principibus sit, dum ex facilitate animi a Deo et propinquis, ad religionis et libertatis hostes deficiat, quam apostasiam sane tristissimum et calamitosissimum eventum certo tandem subsecuturum.

VI.

Cum vero extra dubium sit tali casu Ser^m principem ejusmodi hortationes penitus aspernaturam, Strasburgus re desperata Ser^{ti} ejus suasor et auctor erit, ut oblata occasione tuta ac segura in Germaniam ad electorem fratrem iterum se recipiat, et tam in Transylvania, quam porta Ottomannica reditus illius fundamenta collocabit, ut si consultum aliquando videatur, inde cum honore ad suos revocari possit.

VII.

His peractis Strasburgus operam dabit, ut a Ser^a principe cum gratia dimitti possit, inque aulam illustri principis Ragodzi se conferet ac praemissis rite curialibus Celsui ejus, ordinibusque Transylvaniae ante oculos ponet, quam violento procedendi modo in causa Ser^{ae} principis Catharinae egerint, dum properatis comitiis, et posthabito omni consanguineorum ejus respectu abdicationem tam indigne praecipitarint. Quamvis enim S. R. M^{as} ea prudentia et aequitate animi fuerit, ut facillime dijudicare posset, Transylvaniam inter duo imperia tam vicina et discordia sitam, his temporibus a principe foemina recte diu administratum non iri, tamen firmi-

ter persuasum habuisse D. D. ordines ea humanitate et observantia futuros, ut de proposito, causis et modo abdicationis saltem per literas aliquid innuerent, antequam negotium tam grave ut arduum executioni demandarent; cum repentinae principum mutationes discriminis et periculi plenae sint, nec ulla Europae provincia existat, quae duriora ob ejusmodi vicissitudines experta sit, quam ipsa Transylvania: unde Sm Rm Mm mirari, Ordines absque omni praevia communicatione in causa tam difficili statuisse.

Nam etsi Ser^a princeps errores aliquos commiserit, non ideo tamen subditis ordinibus licuisse, ut in Ser^m ejus grave quid decernerent, vel in propria causa ipsi judices existerent, quin potius litis et controversiae hujus decisionem ad portam Ottomannicam spectasse, utpote supsriorem feudi dominam et regni protectricem.

Necquicquam obstare, quod dominus gubernator, ceterique Transylvaniae consilarii prae se ferant Ser^{am} principem consensu portae et auctoritate publica comitiorum ab administratione remotam, cum hoc casu nihil fit facilius, quam asperiori informatione apud aulam Ottomannicam veziriorum animos praeoccupare et consensum ac mandata obtinere, donec rectius edocti fuerint. Praeterea diligenter ponderandum, Ser^{ae} principi pernicioso consilia non ab aliis, quam ex ipso procerum ordine turbulentis hominibus suppeditata, quos observare et coërcere muneris illorum fuerit ultra quod imbecillitati sexus venia quodammodo debeatur, et commissi erroris culpa in defunctum principem magna ex parte recidat, ut qui contra vigorem pactorum matrimonialium ob exiguas rationes Ser^{ae} principis prudentes et fideles ministros ex aula demiserit, antequam alii in ipsorum locum suffecti sint. Quo factum ut in gratiam Ser^{is} ejus pontificii irrepserint illamque assidue in religione evangelica turbare coeperint, liberrimo accessu semper gaudentes, donec tot secretis frequentibusque colloquiis bonos in suspicionem adducerent, optimae principis animam acerbarent, eique pernicioso consilia nunquam non suggererent, de quibus omnibus ac singulis per S. R. Mis residentem non tantum felicitis memoriae principem, sed ipsum quoque Dm gubernatorem aliosque partium bonarum proceres

diligentissime certiores factos esse. Unde consanguineos reges et principes summo cum dolore experiri dilectissimae sororis et affinis suae a Dñis Transylvaniae non aliter rationem habitam, quam ut illorum incuria prudentibus viris et monitoribus orbata eo deflexerit, ubi non solum de statu et dignitate sua periclitata sit, sed etiamnum graves conscientiae morsus sentire, adeoque in ipsius anima discrimen adducta videatur. Quibus perpensis nullas certas causas subesse, cum de Sere ejus Dñi Transylvani jure se queri putent, cum neglectae principis et malorum inde nascentium culpa in ipsosmet derivetur, et ex praeteritorum temporum actis, alias abunde constet Transylvaniam sub principibus viris semper fere motibus obnoxiam, nedum regente foemina pacis firmae securam.

VIII.

Quapropter cum in abrogando Seræ principis regimine parum ex dignitate et tanto cum vigore actum, Serasque ejus in dotalitiisque arces et bona remissa sit, S. R. M^m ab illustrissimo principe et ordinibus serio contendere, ut Seris ejus rationem et condignum respectum habeant, operamque dent, ne ab ullo molestia afficiatur, memores Electorali domo oriundam, totque regum et principum consanguineam esse, qui dilæ sororis et affinis suae causam negligere nullo modo queant.

IX.

Etenim praecipitatum abdicationem illam non tantum ad Seræ principis injuriam et praejudicium pertinere, sed etiam consanguineos reges et principes graviter offendere, q[uod] susceptae abdicationis consilio status et ordines Transylvaniae ne quidem intimationis honorem iis detulissent, cum magni momenti negotium sit, de principe foemina, tot potentibus amicitiiis et propinquitatibus subnixa, absolute statuere. Unde Sm Rm M^m arbitrari omnium cognatorum principum honoris interesse, ut de tam indigna et violenta abdicatione illa dilæ sorori et affini suae juxta aequitatem quam primum satisfiat.

X.

Proposita controversiarum illarum compositione Strasburgus diligenter observabit, quid principi ordinibusque animi sit? ad quem potissimum finem tendant ac colliment? num exorbitantias suas adhuc per necessitatis legem tueri et defendere velint? serm^m principem arguendo, q[uod] contra datam fidem praestitique juramenti tenorem Austriacorum machinationibus gravissimaeque conspirationi se implicuerit, et statum Transylvaniae in extremum discrimen praecipitarit, ita ut illius conseruandi spes nulla superesset, nisi in sola Seris^{is} ejus abdicatione. Quo casu Strasburgus Ser^m principem modis omnibus excusare conabitur et quantum ingenio ac facundia pollet, culpam ac invidiam facti in ipsosmet Transylvanos derivabit, tandem si fieri possit susceptis mediatoris partibus lites ac controversias illas ex aequo et dignitate componet.

XI.

Cum autem Strasburgus intelligat praecipuum legationis suae scopum bonum publicum esse, in hoc omne studium operamque impendit, ut accuratissime scrutari et penetrare possit, quomodo Ragozius princeps erga causam communem affectus sit, quid protestantium partes de illo revera sibi polliceri debeant? Utrum ad arma contra caesarem spontaneo ardore et impetu feratur vel iisdem ex necessitate invitus saltem explicetur? Num apud Transylvanos ea auctoritate sit, ut arbitrium belli et pacis habeat? An cum Bethlemiana familia et gubernatore bene ipsi conveniat et sincera amicitia intercedat? Vel utrum adversas factiones experiatur illiusque regimen h[a]ud diu duraturam existimetur.

XII.

Si Strasburg[us] animadvertet principem ad bellum non tam metu et necessitate rapi, quam generositate animi et cupiditate vindictae pro religionis et libertatis causa ultro inclinare, Ser^{ae} principis Catharinae negotia cum singulari moderatione peraget et de S. R. Mis benevolentia favore et propensione erga ipsum quovis modo et ratione contestabitur, hoc inprimis offe-

rendo, quod S. R. Mas in porta Ottomanica ejus Celsitudinem ex animo commendatura sit, firmiterque persuasum habeat, eandem sincero erga bonum publicum affectu laudatissimi praedecessoris sui vestigiis institutam et non tantum in principatus administratione et dignitate, sed etiam regum et principum amicitiiis, nominisque celebritate et heroicarum virtutum gloria successuram *) memorem (?) a bonitate divina, ideo ad reipubae emolumentum provirili conferat.

XIII.

Ceterum Strasburgus in Seræ principis negotio perquam caute et provide aget, ne juri et causae Seris ejus ullum praejudicium fiat, sed omnia salva et integra permaneant, quovis tempore et occasione, si consultum videatur, iterum repetenda. Deinde cavebit, ne propter abdicationem Seræ principis expostulando, modernum principem statusque et ordines Transylvaniae offendat, sed in actionibus et sermone ita se moderetur ut potioem communis loci rationem semper habeat, et cum favore dimissus Constantinopolim versus destinatum iter rectius perficiat.

XIV.

Cum vero ad portam Ottomanicam perveniat, de omnibus, quae ad ipsius institutum requirentur, per legatos Venetum ac Belgam, nec non Cyrillum Patriarcham informabitur, cognitione rerum statu S. R. Mis literas Turcarum imperatori vezryisque more consueto offeret, peractisque curialibus exponet, qualiter S. R. Mas constituerit ad portam Ottomannicam cum muneribus ac decenti comitatu solennem et amplissimam legationem mittere. Verum ob itineris difficultatem et immensa regnorum intervalla, tum etiam gravitate et magnitudine belli, contra Polones et Ferdinandum caesarem hucusque gesti, fuisse impeditam; ut autem testaretur quanti potentissimum imperatorem Turcarum faceret, Strasburgo clementer in mandatis dedisse, ut Transylvanica legatione defunctus, Constantinopolim proficisceretur et oblatis S. Ræ Mis literis, ejusdem nomine potentissimo imperatori vezryisque benevolentiam

*) (Talán: et honorem a bonitate divina ideo datam ad reip. stb.).

propensionem et gratificandi studium deferret ac ulterioris amicitiae fundamenta poneret, simulque causam, statum et conditionem Ser^{ae} principis D^{nae} Catharinae principis Transylvaniae, Marchionissae Brandenburgensis etc. excelsae portae commendaret. Nam quod Ser^{is} ejus negotium concernat S. R. M^m non latere, quam assidui fuerint Dⁿⁱ Transylvani in deferendis ad portam querelis et exaggerandis gravaminibus partim odio contra principem foeminam et externam, partim principatus aemulatione atque invidia, donec acerbissimis delationibus ut in majus acuto Transylvanici status periculo ab excelsa porta de alio principe eligendo consensum et mandata impetrarent. Quae consecuti Ser^{ae} principis abdicationem, properatis comitiis et posthabito omni consanguineorum ejus respectu indigne praecipitarint. Cum periclitanti patriae longe salutaris remedium adhibere potuissent proditores puniendo, quam Ser^m principem Catharinam removendo. De cujus tamen abdicatione, si consanguineos reges ac principes certiores reddidissent S. R. M^m ejus ex animo suasuram fuisse, ut regiminis moli impar, ab administratione illa cum dignitate ac honore ultro recessisset. Nunc cum in removenda Ser^a principe dⁿⁱ Transylvani tam violento procedendi modo usi sint, S. R. M^m necessarium judicasse, Strasburgum Constantinopolim mittere, qui de dilectissimae sororis et affinis suae causa illustrissimos vezyrios plene informaret et id quod aequum et justum sit exposceret; cum accuratam contraversiae illius cognitionem habeat, utpote q[uod] S^{ae} R^{ae} M^{tis} nomine in Transylvania ordinarii munere defunctus sit ac principem demortuum, fratremque et consiliarios ejus de pontificiorum et Austriacae factionis perniciosissimis conatibus saepe ac diligenter praemonuerit. S^m R^m M^m etc. sibi persuadere apud potentissimum imperatorem vezyriosque intercessionem suam locum habituram, et excelsam portam dil^{ae} sororis et affinis suae patrocinium, quamdiu in Transylvania illi commorandum fuerit, benigne suscepturam; idquod S^a R^a M^{as} oblata quavis occasione pari officiorum genere mutuaeque benevolentia abunde compensare non intermissura sit.

Si quid praeterea inciderit q[uod] e re ac usu Ser^{ae} principis Catharinae in porta Ottomannica tractari ac pe-

ragi poterit, hoc omne Strasburgi solitudini et dexteritati committitur.

Actum loco et die quo Supra.

Gustavus Adolphus
(P. H.)

(Egykorú példány az upsalai egyet. kvtárban).

V.

Frankfurt 1631. ápr. 29.

Gusztáv Adolf megbízó levele Strassburg Pál követe számára a nagyv. zérhez.

Nos Gustavus Adolphus dei gratia Suecorum, Gothorum et Vandalorum rex, magnus princeps Finlandiae, Esthoniae Careliaeque nec non Ingriae Dominus etc.

Serenissimo et potentissimo principi domino Amurathi, hujus nominis Tertio, eadem gratia Turcarum imperatori (titulus integer.) amico nostro carissimo, salutem prosperos rerum successus et mutui amoris incrementum.

Serenissime et potentissime princeps, amice carissime. Postquam certiores facti sumus illustrissimum Gabrielem Transylvaniae principem fato concessisse, de statu consanguineae sororis et affinis nostrae carissimae, ill(ustrissim)ae principis d(omin)ae Catharinae, Principis Transylvaniae, Marchionissae Brandenburgensis, haud exiguum solitudinem consepimus; memores eorum, quae tali casu in Transylvania anteactis temporibus plerumque gesta, quibus aerumnis et calamitatibus agitata, quam diuturnis gravissimisque bellis exhausta et afflicta fuerit propter incolarum discordias et nascentes inde motus mutationes et excidia. Quamobrem cum post deum immortalem in Sertis Vrae patrimonio et protectione principatus Transylvaniae pax et tranquillitas consistat, necessarium ac e re arbitrati sumus, ut Serti Vrae Illmae principis Catharinae statum omni studio et affectu commendaremus propter arctissimum affinitatis nexum et vere fraternum amorem, quo Dilnem ejus ex animo complectimur. Nam etsi minime dubitemus alia Sertem Vram gratia et benignitate sua Dilnem ejus prosequi; omnesque principes ac primores Ottomannicae gentis eidem favere: tamen firmiter persuasum ha-

bemus, ob nostram quoque intercessionem Sertis Vrae illustrumque Vezyriorum erga Dilnem ejus benevolentiam animique propensionem in maius auctum iri. Nos quantum ad securitatem, conservationem, firmandumque statum Dilnis ejus auctoritate, opera, consilio, nunc aut in posterum ipsi, vel per alios prostare unquam possumus, id omni diligentia et promptitudine exequemur; Sertem Vram amicissime requirentes, ut imminentibus periculis Dilni eius quovis tempore suffecturis auxiliis et vicina potentia adesse non gravetur. Ubi vicissim Serti Vrae gratificari possumus, eidem officia studiumque nostrum prolixè deferimus. Dabantur.

(Fogalmazvány az upsalai egyet. kvtárban).

VI.

Frankfurt, 1631. apr. 29.

*Gusztáv Adolf levele Bethlen Istvánhoz, melyben követét
Strassburg Pált ajánlja.*

Illustris Domine Gubernator.

Concredita fuit ante aliquot annos charissima Soror, affinis et consanguinea nostra serenissima domina Catharina Princeps Transylvaniae et Marchionissa Brandenburg. domui vrae, patriis laribus abducta in exterarum regiones procul paterna domo. Multus ipsius dilectioni ab affine et amico quodam nostro principe Transylvaniae, laudatissimae memoriae, exhibitus honos ejusque incrementum sumpsit, ut publica lege sit sancitum et a porta Otthomannica firmatum, ut succederet marito in regimine; nunc praeter spem audimus, vix exacto a morte mariti anno, amotam sceptris et alium substitutum esse. Si rationes tam subitae mutationis nobis constarent, facile judicaremus, essetne oppressa per injuriam soror nostra, an sua culpa meritoque hanc attraxent infamiam. Sed cum nulla habita, neque ipsius neque summorum consanguineorum et propinquorum ratione, vel scriptum ea de re sit vel per legatos significatum, putavimus e re esse per legatum nostrum statum sororis nostrae et causas amotionis cognoscere. Misimus ergo in Transylvaniam nobilem etc. et secundum principem Ragozium et ordines etiam cum Va Illte veluti fratre defuncti Principis et regni gubernatore agere, ut curam

habeat principissae in quantum id sine Transylvaniae interitu et communis causae detrimento fieri possit. Audiat dictum legatum nostrum, fidem habeat verbis ejus, et juvet eum quantum potest. Jussimus enim ut inprimis cum Illte Vra animi nostri sensa communicaret. De coetero ita sumus affecti erga Illtem Vram, ut si quid benevolentiae a nobis proficisci poterit in domum vram, id non sumus neglecturi. Divinae bonitati Vram Ill. commendamus. Dabantur.

(Fogalmazvány az upsalai egyetemi könyvtárban.)

VII.

Frankfurt, 1631. ápr. 29.

*Gusztáv Adolf utasítása Stráßburg Pál követe számára
a konstantinápolyi utra.*

Libellus memorialis: Jussu Sac. Reg. M^{tis}, Duo N. N. traditus, super negotiis in causa serenissimae Transylvaniae principis apud portam Ottomannicam peragendis.

Cum post obitum sermi Gabrielis, Transylvaniae principis regimen et administratio principatus Transylvaniae ad Sac. Reg. M^{tis} consanguineam, sororem et affinem carissimam, sermam principem D. Catharinam, principem Transylvaniae, Marchionissam Brandenburgensem per legitimam electionem ex communi ordinum consensu delata, et a serenissimo et potentissimo principe domino sultano Amurathe, Turcarum imperatore, per amplissimos legatos et insignium regni (ut vocant) oblationem solenniter confirmata sit: Sacrae Regiae M^{ti} visum est N. N. ad portam Ottomanicam clementissime ablegare cum mandato et potestate, nomine Sac. Reg. M^{tis} ibidem tam diu residendi, et sermam Transylvaniae principem opera consilioque juvandi donec pro Sac. Reg. M^{tis} et incltyi regni Sueciae dignitate solennis et amplissima legatio ad portam decernat.

Postquam igitur N. N. Constantinopolim pervenerit, christianissimi et Magnae Britanniae regum, nec non reipublicae Venetae oratores salutabit, et sermae Transylvaniae principis causam serio illis commendabit, pro diverso animo-

rum habitu, uni aut alteri eorum, plus vel minus ex re nata communicaturus.

Quod autem confederati Belgii legatum, dominum Cornelium Hagam attinet, Sac. Reg. M^{tas} jam pridem cognitum et perspectum habet, quanta prudentia et dexteritate polleat, qua fide atque solitudine in communi causa egerit et quam inprimis Sac. Reg. M^{tis} omni semper cultu observantissimus fuerit. Idcirco ne quid praetermittatur, quod Serm^{ae} Transylvaniae principis statui aliquid commodi firmamentique adferre possit N. N. cum dicto dno legato Belgico altius deliberabit, et omnia ac singula, quae in mandatis habet, ipsius potissimum opera consilioque peraget. Praecipue vero Sac. Reg. M^{tis} benevolentiam ill^{is} supremo vezÿrio, Cachimachamo Regieb Passae aliisque magnatibus, qui nunc in porta ad clavum rerum sedent, prolixè deferet, iisque exponet, qualiter Sac. Reg. M^{tas} compertum habeat, principatum Transylvaniae ab octoginta circiter annis in Ottomanicae gentis patrocinio et protectione fuisse, diversis temporibus contra domum Austriacam fortiter defensum. Quamobrem cum propter Ferdinandi caesaris progressus et immensam ambitionem nunc inprimis requiratur, ut Musulmannica gens pontificiorum machinationes et molimina diligentissime observet, provideatque, ne Transylvania quid detrimenti capiat, Sac. Reg. M^{tem} necessarium judicasse, ut sua quoque auctoritate interveniret, ac serm^{ae} principis Catharinae statum excelsae portae singulari studio et affectu commendaret, propter arcissimum affinitatis nexum et vere fraternum amorem, quo Sac. Reg. M^{tas} Celnem ejus ex animo complectatur. Nec inficias quenquam iturum Sac. Reg. M^{t[is]} solitudinem iustissimam esse, si perpendere altius et cons[ider]are velit, quac antea actis temporibus in Transylvania post fata ac decessus principum plerumque gesta, quibus aerumnis et calamitatibus agitata, quam diuturnis gravissimisque bellis afflicta et exhausta sit, propter nationum, factionum et religionum diversitatem, propter magnatum aemulationes atque discordias et nascentes inde motus, mutationes et excidia. Cui accedat, quod serm^{ae} principis Catharinae regimen nonnullis propter sexum et externae gentis originem minus acceptum; aliis, qui metu

ac terrore in officio contineri solent, Celnis ejus clementia, bonitasque animi parum aestimata et alias is Transylvaniae status et perpetua conditio sit, ut adversus principes suos natura infidus et rebellis populus saepe admodum conspiret. Quamobrem si forte contigerit (quod divina bonitas clementer avertat) serenissimam principem Catharinam ab Austriaca domo vel clandestinis artibus per internos motus, vel aperta vi et declarata hostilitate in legitima possessione principatus Transylvaniae turbari; Sac. Reg. M^{tem} ab excelsa porta amicissime contendere, ut periclitanti dil^{mae} sorori et affini suffecturis auxiliis et vicina potentia, mature adesse non gravetur: quemadmodum etiam Sac. Reg. M^{tas} in se desiderari quicquam passura sit, quod ad ser^{mae} principis conservationem firmandumque statum, nunc aut in posterum, vel per se, vel pro alios ope et consilio praestare unquam possit; pro tempore s^m principem statusque et ordines Transylvaniae per legatum serio adhortatura ut in debita fide cultu et obsequio erga incl^{ytam} portam perseverent, nec constantiam suam ullis Austriacorum artibus insidiisque labefactari sinant.

Quod reliquum sit Sac. Reg. M^{tem} excelsae portae amicitiam propensionem et gratificandi studium iterum deferre. Actum. •

(Fogalmazvány az upsalai egyetem könyvtárában.)

VIII.

Frankfurt, 1631. ápr. 29.

Gusztáv Adolf salvus conductusa Strassburg Pál. Katalinhoz küldött követe számára.

Nos Gustavus Adolphus Dei gratia Svecorum, Gothorum Vandalorumque rex, magnus princeps Finlandiae dux Esthoniae et Careliae, nec non Ingriae Dominus etc. Notum testatumque facimus presentibus, cum serenissima princeps Transylvaniae, consanguinea, soror et adfinis nostra charissima amice et instanter a nobis contenderet, ut aliquem e nostris ablegaremus, cujus opera et consilio in componendis controversiis uti posset, aequissimae dilectionis ejus petitioni locum concedere non dubitavimus, ac proinde exhibitorem praesen-

tum nobilem et strenuum nobis sincere fidelem Paulum Strasburg cum mandatis eo ablegavimus. Ut autem ei securius atque tutius iter perficiat, omnes reges, principes, republicas et civitates, necnon omnes et singulos hasce lecturos habita uniuscujusque praeeminentiae, status atque conditionis ratione amice ac gratiose requirimus, officialibus autem Nostris, sive majoribus sive minoribus serio mandamus, ut praedictum legatum nostrum in instituto itinere non impediunt, vel impediri faciant, ullumve damnum inferant, sed ubivis cum bonis et personis libere atque secure transire permittant. In quorum omnium fidem ac majus robur praesentes manu nostra subscriptas, sigillo Nostro Regio muniri jussimus. Dabantur Frankofurti ad Oderam die 29. Aprilis, anno MDCXXXI.

Gustavus Adolphus. m. p.

(P. H.).

(Eredeti az upsalai egy. kvtárban.)

IX.

Köln, 1631. máj. 29.

*A brandenburgi választó Strassburg Pálnak. Felhívja,
hogy Brandenburgi Katalin ügyeiről értesítse.*

Von Gottes gnaden, George Wilhelm, Marggraue zu Brandenburg, des heiligen Römischen Reichs Erzkämmerer und Churfürst, in Preussen, zur Jülich, Kleue, Berge. etc. Herzog.

Unsern gnedigen grues zuvorn, Vester, lieber besonder, Vnns haben unsere bey euch gewesene geheimbte Rätthe, unterthenigsten bericht gethan, was in der mit euch gehaltenen communication fůrgangen.

Wie Vnns nun zu sonderm angenehmen gnedigsten danknehmendem gefallen gereicht, dass Ihr, Vnns, die von Irer Kön. Wrd. zu Schweden euch aufgetragene Schickung, und was Ihr dabey, in unserer freundlichen geliebten Frau Schwester der Fürstlichen witwen in Siebenbürgen sachen, zu negotyren, in sonderm vertrauen entdecken wollen. Also zweiffeln wier auch gar nicht, Ihr werdet euch dasselbte werch, damit unserer Frau Schwester Ld. in einem und dem andern Wege, etwas mheer satisfaction, als bisshero geschehen, wiederfahren, und Ihre gnugsahme sicherheit beschafft werden möge, Alles dies-

ses angelegen, und Irer Ld. bestes beÿ aller occasion euch recommendirt sein lassen, Und weil wier beÿ dieser gelegenheit Ire Ld. mit einem schreiben zubesuchen, und derselben darnechst unsere gedancken, in etwas zuuernehmen zugeben, nicht unterlassen mögen, alss thuen wier auch solch schreiben hierbeÿ zufertigen, mit dem gnedigsten gesinnen, solches Irer Ld. nebenst vermeldung unseres freundbrüderlichen grusses züberreichen. Damit Ihr auch wissen möget, was in diesem Schreiben enthalten, wirdt auch zugleich eine Abschrift davon hierbeÿ zu kommen. Nachdeme Ihr auch, höchstgedachter Kön. Wrd. zu Schweden, sonder zweiffell woll zum oftere von ewer verrichtung relation thuen werdet, so würde Unns lieb sein, wann Ihr, beÿ solcher occasion, Vnns zuweilen nurmit wennigh worten, was mheer hocheiwehnter unserer Frau Schwester sachen antrift, avisiren thetet. Wir erbieten Unns dieses, und alles übrige zu iedwederer begebenheit mit Churfürstlichen gnaden, womit wier Euch woll zuthaan verbleiben, zuerkennen, Geben zu Cöln an der Spree am 29. Maÿ, das 1631. Jhaahres.

Georg Willhelm.

Külezim: Dem Vesten, unserm besondern, Paull Strassburgern, Königlichen Schwedischen bestaltem geheimbten Rathe.

(Eredeti a stockholmi állami levéltárban.)

X.

Fejérvár, 1631. jun. 28.

Brandenburgi Katalin reversalisa Munkács vára ügyében.

Von Gottes gnaden Catharina gebohrne Marggraffin, auss denn Churfurstl. hauss zue Brandenburg, Fürstliche Witwe in Siebenbürgen, undt Herzogin in Preussen zue Jülik, Bergg, undt Clewe. Uhrkkunden undt bekennen, vor alle undt jede, so es vonnöthen, krafft diesses unseres schreibens, dass nachdem der hochgebohrne Fürst undt herr, Georgius Rakodczÿ vonn Gottes genaden Fürst im Siebenbürgen, herr etlicher Antheil des Königreichs Ungern, undt Graff der Zäckhler, auss schickungen Gottes, zue dissien ietzigen Fürtlichen zustandt erhöhet; Wier dero selben geneite affection, so sie biss-her gegen uns getragen undt khünftiger zeidt auh tragen werden, wolbetrachtet, darmit wier aber desswegen nicht undanckh-

bar befunden werden; alss haben wier auss unssem freyen willen, undt keines menschen anstiftung, seinen mittelsten sohn, denn wolgebohrnen Sigismundum Rakodzy in unser herschafft Munkatsch, undt allen dazu gehörigen gütern vor unsern sohn angenommen, undt zue einen erben erkläret, mit diessen nachfolgenden puncten undt conditionen das nemlich wann wier etwan unverheyraht mit todt abgingen, soll die herschafft Munkatsch, mit allen zu gehörigen gütern, vorbenandter Sigismundus Rakodzy, alss ein angenommener sohn, mit allen den rechten erben, alss wier es itzunder genieszen, wofern wier aber verheyraht wurden, undt erben bekommen möchten, in solchen faal soll Sigismundus Rakodzy, unser angenommener sohn, auff einmall anderthalb hundert tausent Ungrische gulden, lauffender mündz, unsern erben erlegen, undt das schloss mit denn gütern vor sich behalten, wofern wier aber, oder unsere erben, die herrschafft behalten wolten, sollen unsere erben, die summa nemlich 150000 fhl Sigismundo Rakodzy erlegen; welches gleichwohl, mit diser condition geschehen soll, weillen die herschafft Munkatsch unss umb dreymahl hundert tausent gulden verschrieben, so fern ihr kheys. May. oder aber ein anderer, aus dero vorwilligung entweder vor uns in unsern lebzeiten, oder aber nach unsern absterben, vonn unsern erben, solche herschafft zuvor ausslösen wolten, als Sigismundus Rakodzy unss die anderthalb hundert tausent gulden erlegen möchte, so soll die helffte, von der vorbenanten summa Sigismundo Rakodzy zugehören, undt wier oder aber unsere erben, ihm solche summa auf einmahl zu erlegen schuldig sein. So aber (welches Gott genädighen verhüten wolle) vorbenanter Sigismundus Rakodzy ohne erben mit todt abginge, undt keine kinder verlassen möchte, solle ihm immedieate des fürsten ander sohn der Wolgebohrne Georgius Rakodzy so auh ohne erben abginge, der dritte nemlich, Franciscus Rakodzy succediren. Zuer bekräftigung undt bestättigung dieser succession, haben wier aniezo in unsern hinausreysen Sigismundo Rakodzy per manus in unser herschafft Munkatsch zweinizig unterthanen gegeben, darvon wier auh auff wenigst innerhale sechs wochen gleicher massen in den Capitel zu Leletz, unsere fahssion erlegen, bey ihr khayl. Mays. umb

einen Consens, über diessen contract höchstes vermögen nach anhalten, undt die gantze Ritterschafft zu Munkatsch, darzu beeßdigen wollen, das sie sih hernacker disen Contract nach verhalten sollen. Solches zue bestättigen, undt zue vollenden, verbinden wier unss, unter unsern Fürstl. wort, undt christlichen glauben, urkhundt dessen, haben wier dissen contract mit eigener handt unterschrieben, undt angeborener Sigill bekhäftiget. Gegeben in der Stadt Weissenburg den sieben undt zwangigsten tag junÿ: ihm jahr ein tausendt sechs hundert undt ein undt dreissig.

Hállapján : Reversal wegen des Schloss Munkatsch.

(Egykorú példány a stockholmi áll. ltárban.)

XI.

Meissen-Lemberg 1631. sept. 3.

Gusztáv Adolf levele Sztrassburg Pálhoz, melyben Brandenburgi Katalin ügyét ismételve ajánlja.

Gustavus Adolphus Dei gratia, Suecorum Gothorum, Vandalorumque rex, magnus princeps Finlandiae, dux Esthoniae et Careliae, necnon Ingriae dominus.

Gratiam nostram et favorem singularem. Nobilis nobis sincere dilecte. Quamvis minime dubitamus quin juxta ea, quae a nobis tibi discedenti in mandatis data sunt, illustrissimae Transylvaniae principis viduae sororis et affinis nostrae dilectae negotia pro singulari tua dexteritate et industria curae tibi esse patiaris; cum tamen ejus Dilectio per suum ad nos legatum, illustrissimum dominum Johannem Mohilam de suo erga nos studio et affectu testata sua insuper negotia nobis rursus commendaverit, denuo tibi gratiose iniungere volumus, ut non solum in aula, in qua versaris, sed etiam apud splendidissimam portam Ottomannicam incrementa et negotia ejus Dilectionis quibuscunque datis occasionibus pro viribus adjuves atque promoveas, denique hoc agas, ut eius Dilectio suam nobis salutem et felicitatem maxime cordi esse sentiat atque animadvertat. Datum Lembergae Misniae 3. Septembris Anno 1631.

Gustavus Adolphus.

Külczim : Generoso et nobili consiliario nostro secretiori et in aula Transylvania Residenti, Nobis sincere dilecto, Paulo Strasburger.

(Eredetije az upsalai egyet. ktárban.)

XII.

Varso, 1631. dec. 5.

Zadzik Jakab kulmi püspök levele Strassburg Pálhoz Erdélybe szabadon mehetése ügyében.

Generose dne Amice Observande.

Ad literas generosae Dominationis Vestrae per nuntium ipsius una cum literis illustrissimi domini cancellarii regni Sueciae, allatas, statim respondi, si idem nuntius responsi repetendi causa comparuisset. Nunc cum abesse illum intelligam, consulto per aliam occasionem G. D. V. in negotio liberi transitus in Transylvaniam, quo nomine a me petit literas, respondendum duxi. Miror inprimis G. D. Vm non habitis literis passus, in alieno regno tantum itineris emensam esse, etsi enim per jura gentium, et mutua pacta liceat legatis, ut ultro citroque commeent, id tamen absque scitu eorum, qui in regnis suis rebus praesunt, fieri non posse, nemini dubium esse debet; proinde, quamvis hoc praesertim tempore graves nobis occurrant rationes, cur eiusmodi itinera prohiberi possent; quo tamen meum studium in fovendis pactis probem, dandum hoc literis illustrissimi D. cancellarii regni Sueciae putavi, ut G. D. Vrae susceptum iter per Poloniam continuaret. Cui securitatis causa quo tutius ad fines Hungariae pervenire possit, cubicularium regium datis eidem meis literis, adjungam, uti id plenius referet is, qui meas hasce reddet generosae D. Vae. Cui interea studia mea defero ac bene valere cupio. Datae Varsaviae die 5 Decembris 1631.

Generosae Dni Vestrae

amicus ad officia paratus

Jacobus Zadzik

Episcopus Culmensis et

Poloniae cancellarius.

Külszím: Generoso dno Paulo Strasburg serenissimi regis Sueciae consiliario amico observando.

(Eredetije az upsalai egyetemi ktárban.)

XIII.

Tokaj, 1632. eleje.

Brandenburgi Katalin Strassburg Pálnak. Örül, hogy mint követ Erdélybe jön.

Meinen gnedigen gruss zu voren wol edler liber Herr Abgesanter in was Bekimerniss und Elennt ich ein zeit hero gewesen bin, weil ich ganz nictes von ihm gehorett als alles seines Schreibens und vortrostungen die er mir gethan wider werttiges und das gegenspil von fürsten und ander bin berichtett worden und wie vor gemeldett in was grosser betribniss ich dar über gewesen, in so viel tausentmal grosserer Freide bin ich durch dieses sein Schreiben gesetzt worden und winse nitt mer als das ich die grosse Genade So Ihr. Kön. Maj. mir elenden armen vorlassen und von vielen leitten voracht wittwen sich angenommen und mich nitt in solchen Elennt gelassen sonder mich an meinen Elennt errettet welches ich zeit meines leben umb Ihr Maj. nitt wider vordinen kan sonder wil gott stettes vor dasselben prosperitett und kenitlic wolhart bitten. Was anlangett eiver gutte vorrichtung, bin ich desselben auch erfreiwett und thü mich gnedick gegen eich bedancken wegen eiver gehabetten mih und vorsicher eich beih meinen fürslichen Wortten das ich nach besten meinen Vormigen mich hin wider befeleisen wil EICH und alle den Eirigen alle genade und beforderung zu thun. Den ortt kan ich iz noch nitt nennen wo ich figlich mitt eich reden kan so baltt ihr aber in Sibenbirgen komett hofe ich das mein zustant sich ettwas besserung vorendten wird, wih es den die gelegenheitt wirtt zu lassen, wil ich EICH wen ihr EICH so viel bemihen woltt zu wissen thun wo wir zu samen komen, den ich ihre Keiserlich Maj. consent habe das ich mag zu meinen besten tragtiren mitt wen ich wil; ihr Maj. haben auch vor wenig Zeitt den Ungersen Herren Kanzler zum fürsten geschickett; er aber hatt nictes ausrichtten konen; wih ich aber von ihm vornomen, hatt der Fürst ihm auch viel ein anders berichtett was ihr in meinen Sachen vorrichtet hett, als eiver Schreiben lauten; ich las es aber an seinen Ort gestelett sein und hofe zu Gott das Untrew wirtt sein eigen Herren schlagen. Befe

(Egykorú példány az upsalai egyetemi ktárban.)

XIV.

G y u l a - F e h é r v á r , 1632. j a n . 5.

*Rákóczy György levele egy lengyel főúrhoz, melyben tudatja,
hogy megérkezését óhajtva várja.*

Georgius Rakoci Dei gratia princeps Transsylvaniae, partium
regni Hungariae dominus et Siculorum comes.

Magnifice Domine, nobis observande. Literas Magnificae Dominationis Vestrae in arce nostra Szamos Uyvar secundo praesentis mensis datas, sub crepusculo diei hesterni attulit Stanislaus Orlik, ex quibus ea omnia, quae nobis, cum de reciproco serenissimi regis benevolentia et gratificandi studio, tum etiam de sua erga dignitatem nostram propensitate et synceritate significanda voluit, optime intelleximus; Qua re cum nihil nobis charius, nihil antiquius etiam hactenus fuerit, omnem dabimus operam, ut quantum penes nos situm erit, etiam in suam serenitatem, magnificamque dominationem suam, singularem animi nostri promptitudinem, apprimum testatam facere queamus. Quod ad requisitionem ejus Orlik moram fecit, fecit ex animi nostri sententia; ex quo quanto ardentius, ea omnia quae confidenter de statu rerum aliisque ad honorem et commoda nostra spectantibus, ipsi concrediderat intelleximus, tanto magis adventum suae dominationis solennem expectamus. Praesentes autem per eundem Orlik ideo volumus transmittere, quod ipsi iterum oretenus quaedam proferenda mandavimus, cujus Verbis ut fidem adhibeat, volumus. Interim divinae protectioni Dominationem Vestram commendantes. Datum Albae Juliae die 5. Januarii anno Dni 1632.

Magnificae Dnis Vrae

Benevolus

G. Rakoci m. p.

(Eredeti je az uppsalai egyetemi könyvtárban.)

XV.

Brassó, 1632. jan. 22.

Rákóczy György fejedelem levele Strassburg Pálnak. Az elfogadására tett intézkedésekről tudósítja s írja, hogy febr. 10-én Fejérvárott fog lenni.

Georgius Rakoci Dei gratia princeps Transsylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes.

Magnifice Domine nobis honorande. Ex certa quorundam fidelium nostrorum relatione, ante dies aliquot acceperamus Dominationem Vestram ex Polonia Munkaczinum versus, inde vero in ditionem etiam nostram, iter suum instituere velle, quod verum fuisse, literae eiusdem, ac fidelis nostri Joannis Ballingh hesterno die ad nos perlatae ostendunt, quae nobis tanto fuere jucundiores, quanto certius de ejus claritudine, singularique in hoc regnum nostrum Transylvaniae affectu, et multis testimoniis confirmata benevolentia a fidelibus nostris edocti fuimus, sperantes adventum eius nobis etiam in posterum non modo gratum, sed etiam utile et proficuum futurum. Quia vero serenissimi regis Sueciae regia in nos propensitas, summo semper loco nobis habita est, volentes in eo etiam tam majestati suae, quam principali nostrae dignitati consulere, commissarios nostros generosos Martinum de Gerend et Georgium Vitez de Bikallia, salinae nostrae Desiensis camerarium, fideles nobis dilectos, cum certo campestrium militum numero obviam ire ordinavimus; benigne ipsis committentes, eam deductionis eius honorifice habeant rationem, ne vel in hospitalitate, vel aliis ad iter suum necessarii ullus relinquatur defectus, quod tamen si citra expectationem nostram aliter contigerit, id partim caritati annonae, qua misera plebs in praesentiarum summe vexatur, partim vero loci remotioris (unde non usquiquaque secundum animi nostri sententiam, de Dne sua prospicere valemus) distantiae adscribat; legatos nostros ad requisitionem suae Dnis aliquantisper retinebimus, si tamen nos ante adventum suum hinc emovere contingat, de eo nihil alieni cogitandum est. Ea est enim fidelis noster generosus Michael Tholdalaghi, cui munus legationis

concredimus, mente praeditus, qui vel per literas de rebus suae regiae Majestatis edoctus, omne negotium feliciter conficiet, maxime si aliquem internuncium ex sibi adjunctis ad ipsum subdelegaverit, in quo transmittendo paratam semper occasionem habemus; nos iter nostrum non morabimus, de eo enim ita disposuimus, ut ante solennitates nuptiarum magnifici Samuelis Alia 10. Februarii Albae Juliae celebrandas, eodem deo propitio pervenire queamus, Dominationem Vestram interrim divinae protectioni commendantes, et ipsi prosperum adventum exoptantes. Datum Coronae die 22. Januarii anno 1632.

Magcae Dnis Vrae

Benevolus Amicus
G. Rakoci.

Külczim. Mag. dno Paulo Strasburgk serenissimae regiae mattis Sueciae a consiliis secretioribus et pro tempore ordinario legato nobis honorando.

(Eredetije az upszalai egyet. könyvtárban.)

XVI.

F e h é r v á r, 1632. f e b r. 22.

Straszbürg Pál levele Gusztáv Adolfnak, melyben a Rákóczyval folytatott alkudozásainak eredményéről tesz jelentést.

Potentissime et et Invictissime Rex,
Domine, Domine Clementissime.

Sub finem mensis Novembris Elbinga discessi. Warsaviae per dies aliquot super transitu meo deliberatum est. Duodecimo Januarii in Ungariam Superiorem gravi et asperrimo itinere perveni. Ferdinandus rex Ungariae, cardinalis archiepiscopus Strigoniensis, Esterhazi palatinus, Nicolaus Forgats generalis, alique finitimarum arcium supremi capitanei in magno pavore et trepidatione sunt; tam propter Sac. Reg. Mtis Vrae immensos progressus et victricia arma, quam ob perpetuas Turcarum incursiones, belli et malorum praenuncias. Per Ungariae regni comitia vires prostratas erigere et reparare intendunt; sed apud offensos et iniuriarum ac persecutionis memoria exulceratos subsidia aegerrime moliuntur. Proceres et magnates praecipue, major pars nobilium et civitates regiae cum ex religionis diversitate, tum ob acerbissi-

mam palatini dominationem et intolerandam superbiam vehementer alienatae, isque rerum et animorum habitus est, ut ad motus omnia spectent. Archiepiscopus et palatinus mutuo sibi infensissimi sunt; nec apud ceteros nisi ex necessitate concordia. Unde ancipites et periculosae deliberationes, ac in ruente et praecipiti fortuna non sufficiens autoritas, nec opes, vel consilium, ita quidem ut exiguis momentis summa verti possint; si praesertim Transylvaniae princeps inopinato turbatos aggrediatur. Is ex legationis clementissime mihi demandatae nuncio singularem laetitiam concepit, nihilque omnino desiderari passus est, quod ad summum honorem et dignitatem S. R. Mtis Vrae spectare ullo modo videretur, quoque cultum et observantiam maxime suam testari aut sincerum affectum declarare posset. Princeps ingenio miti, nativo idiomate prompta facundia, defuncto Gabriele Bethlen consilio, opibus, potentia inferior est; pietate in deum, candore erga amicos, favore apud omnes praestat: firma aetate et valetudine, pari vigilantia, prosperiore fama. Inter suos brevi tempore magnam auctoritatem consecutus est; simulque apud portam Ottomanicam principatus initia firmavit. In Ungaria vero cum propter generis antiqui decus et majorum claritudinem, tum ob potentes amicitias et propinquitates summo loco habetur. Stabiliendae dignitati grande momentum attulit victoria, qua prope Tibiscum in ipso auspicii et rerum gerendarum limine potitus, factionem pontificiam vehementer afflixit et debilitavit. Ad suscipiendum contra Austriacos bellum Turcarum imperator et legati christianorum regum et principum in porta stimulos perpetuo addunt. Nec ipse Ferdinandus et inquietissimum caput palatinus cessant, quin hoc calamitoso rerum suarum statu gravissimis injuriis et repetita conspiratione fataliter plane illum provocent. Quippe ante duos menses contra datam fidem Sigismundus Prepostwari, Ungariae procerum nulli secundus, ex mandato caesaris, authore palatino subornatus est, ut corruptis ministrorum fidelissimis, et adjuncta pontificiorum factione inopinato eum principatu exturbaret. Series et autographa prodicionis hic asservantur paria cum protestatione Viennam missa. Prepostwari ad dicendam causam in jus vocatus non comparuit, ideoque proscriptus et

bona fisco adiudicata. Quibus altius consideratis princeps Transylvanicae paranda conservandae dignitatis firmamenta et amicos ac protectores sibi, domui Austriacae hostes toto terrarum orbe quaerendos arbitratur; et jam pridem in bellum exarsisset, ni dissipatis Gabrielis thesauris, exhaustoque Transylvanicae aerario facultates principatus plurimum attritae et imminutae essent, sumtumque necessariorum defectus invictum retardasset. Cum absque paratis stipendiis Ungarorum insolens militia a novo principe in officio retineri vix et ne vix quidem possit, ac ea regni huius conditio, ut bellum sese ipsum alere et sustentare nequeat, proventus vero ex haereditariis bonis valido exercitui haud suffecturi sint. Quapropter foederi cum S. R. Mte Vra nomen dare et petita quaedam status sui fundamentis et rationibus innixa proponere non dubitavit, quibus inter nos agitatibus et discussis, moderamen pro virili addidi, eiusque Celnem in tam gravibus regni negotiis nondum versatam intellexi. De diplomate foederis et vicino exercitu bene sperare iussi. Pecuniae subsidium aliaque petita S. R. M. Vrae benignae declarationi totaliter reservavi. Hic invictissime et potentissime rex, modernas Hungariae et Transylvanicae status, haec consilia eorumque rationes sunt, quibus perpensis nullum mihi dubium est, ex praesenti rerum temporumque conditione, valido progressu suo et partium fortuna S. R. Mtem Vram pro summa prudentia sua discreturam, an mota principis Transylvanicae arma gloriosissimis Mtis Vrae expeditionibus tantum momenti allatura sint; ut propositis conditionibus locum dare, et clementer annuere dignetur. Quibus Sac. Reg. Mtem Vram ex animi sententia valere deum exoro, eidemque votis majora et longissimam victoriarum seriem demississime precor. Dabantur Albae Juliae. 22 Februarii anno 1632.

Sacrae Regiae Mtis Vrae

humillimus servus.

(Egykorú példány az upsalai egyet. ktárban.)

XVII.

Fehérvár, 1632. febr. 24.

Rákóczy György Gusztáv Adolfnak. Tudatja, hogy a Strassburg által megindított alkudozásokban végző elhatározását ennek Konstantinápolyból hazaérkezése után fogja vele tudatni.

Sacratissima Regia Mattas, Domine nobis observandissime.

Posteaquam iuxta Sacrae Mattis Vestrae benignam commissionem, magcus dominus Paulus Strasburgh a secretioribus eiusdem Mattis Vestrae consiliis, et pro tempore legatus extraordinarius, die septimo mensis currentis in hanc ciuitatem nostram Albam Juliam, deo propitio, appulisset, nihil prius et antiquius nobis fuit, quam ut ea obseruantia et honore excipi posset, quae Regiae Mattis Vestrae dignitati omnimode responderet ac erga eandem syncerum deuotumque affectum nostrum clarissime testatum redderet. Cumque tam ex literis Sacrae Mattis Vestrae, quam ipsa domini legati expositione, vigorem mandatorum abunde intellexerimus, quantum temporis breuitas admisit, cum de resignatione principatus, tum de aliis sermae dominae principis Catharinae negociis, dominum legatum prolixè informauimus. Quia vero legationis demandatae summa, consiliarios principatus nostri inprimis concernebat, et illi in causa tam graui et ardua, profundiorē deliberationem instituendam iudicarent, simul dominus legatus, ad Ottomanicam portam festinaret, plenariam responsionem ac declarationem usque ad felicem ipsius reditum nobis differre placuit. Interea Sacram Mattem Vestrum perquam officiose rogatam volumus, ut hanc ineuitabilem moram benigne interpretari dignetur. Nos ad praestanda Matti Vestrae omnimoda officia parati sumus tam in causa et negociis serenissimae dominae principis Catharinae, quam in aliis omnibus, quae ad Mattis Vestrae gloriam et emolumentum redundare possunt, nec non a deuoto et addictissimo principe expectari ullo modo debent. Id quod domino legato affectu singulari declarauimus, et Sacratissima Mattas Vestra sub reditu illius abunde intelliget, cuius literis ac relationi

quin clementissime fidem habitura sit, minime dubitamus et ut nomine quoque nostro habeat, Mattem Vestram obseruantissime requirimus. Eidemque a deo opt. max. felices ad vota successus ex animo precamur. Dabantur in ciuitate nostra Alba Julia, die 24 Februarii anno 1632.

Sacratissimae Mattis Vestrae
obseruantissimus

Georgius Rakoci Dei gratia princeps
Transyluaniae, partium regni Hungariae dominus, et Siculorum comes.

Georgius Rakocii.

(A tergo :) Serenissimo ac potentissimo principi, Domino Gustavo Adolpho, Dei gratia, Suecorum, Gothorum et Vandalorum regi, Finlandiae magnoprincipi, Esthouiae duci, ac Careliae et Ingriae etc. domino mihi obseruandissimo.

Praes. Mosburgi 27 Apr. 1632.

(Eredetije a stockh. áll. levélt.)

XVIII.

T o k a j, 1632. m á r c z. 28.

Brandenburgi Katalin sérelmeit s óhajtsáit sorolja fel.

1. Das der Eitt so die Oficir in Munkacz, den Fürsten in Sibenbürgen und dessen Sonen, mit unsern Willen haben thun müssen, moge ganz cassiret und freih gesprochen werden.

2. Das die Donation undt Verschreibung so wir den Fürsten in Sibenbirgen und dessen Sönen auf das Schloss Munkacz, nach unseren Thode gethan, und vorsprochen, sole ganz innihilt und unkrefftig sein, aus Ursachen, dass woh wir solche Donation aus groser hoch dringender Nott, damitt wir aus den Lande komen, haben tun missen, vors ander hat bemelter Rakoczi nitt zu lassen wolen, das es mitt Consens Ihr Kön. Maj. das Königes in Schweden, so wol Ihr L. des Churf. von Brandenburck, sol geschen dan anhero er unser leit so wir nach Wardein das halben geschicket, nitt hat wolen passiren lassen, vors dritte wel wir solche Donation nach unser Thotte vormachtt, hatt gemelther Rakoczy solches weil wir ihm und seinen Sonen bei unsern Lebezeiten niet bewiligen wolen, hatt er unser Kapitan sein Eitt gemes so weit vor-

mochtt das er uns nitt allein in unser Schloss nitt mer hatt lassen wolen sonder auch alles das unsrige vorbehalten, vors virte hatt bemeltter Rakoczii nitt mitt uns als einer fürstlichen Wittwe des Reiches in Sibenbirgen seiner Zusage nach gehandeltt, absonderlich was er uns versprochen, nichts gehalten, vors fünfte haben wir macht solche Donation, weil es ohne consens unser nahen Anvorwantten geschehen, bei Unseren Lebens Zeitten, nach Unseren gefallen zu vorenden Macht haben solen,

3. das alle die Officirer und Ampttleite, auf unseren Schloss Munkacz, so wol auch zu Fogras, welche wir trew entfinden, auf das neiwe in unser Flichtt mogen annehmen, das auch hin firo der Fürst Rakoczii, in Sibenbirgen so wol in Ungeren, wider an unseren Gutteren oder Diner kein Commando und Zuspruch mer haben sol, sonder wir absolut vor unser Perschon mogen commendirn und solche nach unseren Gefalen gebrauchen.

4. Was vor Sachen und Gutter, welche wir in Munkacz aus Fogras gebraucht haben, solche nach den infentarige, uns von den Fürsten Rakoczii sol überantwartten lassen,

5. begeren wir Fogras solcher Gestaltt zu behersen, als wir es von unseren in Gott ruenden und vorstorben Herren, lautt der ehstifung hat iberantwortten lassen, und alle dasjenige so bis diese Zeitt darvon komen, alles wider darzu geschafett werden,

6. das wen wir ins Künftige nach Fogras vorreisen, von ider meniklich im Lande, als eine geboren fürstliche Wittwe des Reiches, mogen geehrett, und gehalten werden, auch solches den Lande ofentklich mag puplicirt werden,

7. begeren wir von der loblichen Portten, woh wir zu hersen und zu gebitten haben, es seih in Sibenbirgen, oder Ungeren, das wir zu ider Zeitt Frei sein, nach unseren Gefalen one Consens des Fürsten Rakoczi in welche Herrschaftt wir reisen oder zihen wolen derwegen nitt alein von der Portten sonder auch von den Fürsten Rakoczii, Assecurationem begeren.

8. Wegen das Brandenborgesen Wapen, welches wir in unser lauttifahene malen lassen, hatt Miekó Ferenz und die

rette, solches auffessen und anstatt das selben, des Bottlen Istwan Wapfen aldazumal erweltten Fürsten, darauf malen lassen, solches stelen wir in das Herren Abgesantten Discretion und wirtt er dieser Sachen zu thun wissen.

9. Weil auch bemeltter Micko bei lebzeiten unseres Herren ein richtiges Inuentari aller dero Sachen was in Fogras und Dewa geliwertt hatt auf richten müssen, uns solches Inuentari aber nihmales zu unseren Henden komen, als wole der Herr gesantter dahin beflissen sein, und sich derowegen bemihen, das obgenannter Micko Ferez solches Inuentari den Herren gesantten mochte zustellen, darinen wir uns ersehen wolen, ob alle diese Sachen, so auserhalb den testamentt vorbliben, uns solches uberantwortett ist worden, weil wir zimlich Nachrichtung das ettliche Sachen, absonderlich aber zweien wegen, so nach Weisenburg haben komen solen, in ander Ortter vorfürett worden.

10. Es hatt auch Miekko Ferez, lautt seiner eigen Hantt so ein Copia beigefigett an baren gelt so auserhalb den testamentt in Fogras vorbliben, von welchen allen er uns bis datto keine einzige rechnunge gethan, wo solches hin gewantt worden, als ersuchen wir die lebliche Portt das der Herr gesantter sih bemihen wolt das solches den Miekko Ferez ernesthlich anbefolen wirtt in beisein das Herren gesantten; und von den land darzu vorornette, sol richtige rechnung von den allen thun, das mitt man künftiger zeit nitt sagen möchte, als ob wir solches selber vorthan hetten,

11. Nach diesen als wir das Fürstenthum abgettretten, wir doch den Miekko an die rette begeren lassen, solange wir unseres Herren seliger Nahmen füren werden, uns jarlichen zehen taussen gülden von Lande mögen erlegt werden, darauf Miekko zur Anttwortt geben, ich soltte nitt zehen sonder zwanzig tausentt begeren, solen, solches er den retten vortragen wole, als er aber zu ihnen komen das solches die rette den lande vortragen solen, hatte er es solcher gestallt darhin gebracht, das es die räte dem lande nit haben vorbringen wolen, nur das wir eher vom Fürstum komen soltten.

12. Nach diesen hatt Miekko Ferez von unser Gutt Tockei 31000 f. enttfangen aus solchen ursachen weil die rette

in namen des lands begerett in ersten lanttag meiner regirung zu Weisenburgk das ich die einkomen so von meinen leibgedingen und gutter Mir zukömen, begerett das lantt das ich es mitt des landes einkomen ausgeben welde, dass ich bei weiteten nitt solche einkomen hette, wiew beih Meines Seligen Herren Zeitten. Zu dem hatt obbemeltter Miekko von unser gelderen, so mein seliger Herr uns in testamentt vorlassen, zwanzig tausentt stiek reistaler nach Weisenburgk firen lassen und von solchen ursauch kein rechnung geben wollen.

13. Es hatt auch der Waÿ Petter unser gewesener Kermerling der sich anizo bei den Solomih aufheltt, alle unser geltt und Silber geschmeit untter seinen Henden in Fogras gehabett zu vorwaren und auszugegeben gehabett, solches auch bis auf Munkacz gebracht, von welchen er uns bis hero kein rechnung oder infentarigem gegeben; begern deswegen damitt es den Fürsten in Sibenbirgen moge anbefolen werden den Balling so wol den Waÿ dahin zu haltten damit sie uns rechnung thun mogen von unser Sachen.

14. Begeren auch das es freih sein sol allen denen so in Sibenbirgen einwonen was Standes sie sein mogen uns zu dinen freih haben solen und solen wider an Ihren gitteren noch an eigner Perschon angefochtten werden.

15. Begären auch an die lebliche Portten das welche untter unseren vorpflichtten dineren gegen uns missgehandellt haben welche herr Rakoczi untter seinen Schüz hellt, so ehr zu unseren Henden iberliferen und sih keines weges beschitzen, woferne er sich aber beschizen woltte, was vor Schaden die selben uns getthan, sol solches der Herr Rakozii uns bezalen, den vor das Herren Rakozii Fürstenthum Ein Jahr das einkomen wor nitt gesehen, so wol das Jahr welches er Fürst gewesen, von Munkaz nitt mer als ettlichhundert gulden bekommen, begere auch und ist bilich das und wehen bis auf diese zeitt erlittenen grossen Schadens der Herr Rakozii Contentiren sol was wir seinen thwegen erlitten haben.

Tocheii den 28 Martzii 1632.

Catharina

m. p.

(Eredetije az upsalai egy. könyvtárban).

XIX.

Tokaj, 1632. márcz. 29.

*Brandenburgi Katalin utasítása Strassburg Pál számára,
midőn ez a portára ment.*

Libellus Memorialis super negotiis, quae Serenissimi Suecorum regis legatus nomine nostro in Porta Ottomannica, tam apud illos vesirios, quam regum et rerum publicarum oratores peraget et tractabit.

Primo. D. legatus in id incumbet, ut potentissimus imperator Turcarum illum Transylvaniae principem hortetur, quo dotalia bona nostra Fogarasch et Munkatz, cum arcibus, oppidis, et pagis, nec non superioritatibus, jurisdictione, aliisque ad dicta bona pertinentibus, nobis plenarie restituat, et cedat; ita quidem, uti illa post mortem statim sermi Gabrielis, coniugis nostri dilmi, laudatae memoriae, tradita et a nobis possessa sunt. Inprimis vero ut Transylvaniae principis dilectio capitaneis arcium Munkatz et Fogarasch, juramentum, quod in absentia nostra eidem praestiterunt, remittat dictique Capitanei nobis iterum jurejurando obstringantur.

Secundo. Cum durante administratione principatus Transylvaniae, ob importunam perpetuamque nonnullorum instantiam, quaedam ex dotalibus bonis nostris, immeritarum donationum titulo alienata sint, ut Transylvaniae principis diloni eiusmodi donationes renovare, nostraque dotalia bona redintegrare non gravetur; cum praesertim caeterae donationes nostrae in comitiis omnes fere annullatae sint.

Tertio. Ut ex mandato illmi Transylvaniae principis, suppellex ac mobilia nostra in arce Munkatz relicta, juxta inventarium revideantur, et ad manus nostras tradantur.

Quarto. Cum ex praedictis bonis nostris longo intervallo temporis nulli nobis reditus concessi sint, ut provisores alique officiales rationem reddant et si quae ablata sunt restituantur.

Quinto. Ut illmo Transylvaniae principi cum dotalitiis officialibus et aula nostra nihil negotii sit, nec ex dilmi ejus

voluntate semitores recipere, vel quos habemus, dimittere te-
neamur, sicuti vicissim Dilmi ejus pollicemur, nos suspectas
personas minime in aula habituros, et si quae accusentur, iuri
sistere paratos esse.

Sexto. Ut Transylvaniae principis Dilectio, nos, Dota-
litia, aulam, officiales, et servitores, omnesque ac singulos, qui
nobis addicti sunt, per directum vel indirectum, ipsa vel per
alios non gravet, aut molestiis afficiat; sed si iustitiae admi-
nistratio petatur, nobis ex aequo praestet.

Septimo. Ut arces et dotalitia nostra Tokaÿ, Munkatz
et Fograsch, cum necessarium fuerit, invisere et ad consangui-
neos nostros, portamque Ottomanicam in causa nostra sine
impedimento perscribere possimus; sicuti reciproce spondemus,
nos nihil acturos, quod illmo principi, regnoque Transylva-
niae praeiudicio cedere ullo modo queat.

Octavo. Ut potentissimus imperator Turcarum nos in
protectionem recipiat, et contra vim ac iniuriam defendat, has-
que praescriptas condiciones nobis sertas tectas tueri et con-
servare dignetur. Actum in Tokaÿ 23. Martii anno 1632.

Catharina.

(P. H.).

(Eredetije az upsalai egyet. ktárban).

XX.

1632. márczius után.

Strassburg Pál jelentése Brandenburgi Katalin ügyeiről.

Relatio

Pauli Strasburgi de Catharina vidua princi-
pis Bethlen Gabor.

Admodum reverendi et clarissimi viri, D. D. amici ob-
servandi.

Cum de sermo principe Catharina graves querelas fieri
quotidie intelligam, haud abs re futurum existimavi, si earum
causas sedulo investigarem, altiusque repetitas scripto com-
prehenderem; ut affectibus minus obnoxii et prudentes viri

cognoscere possint, ex quo fonte principis Catharinae lapsus et errores promanarint, mitiusque inposterum sentire et iudicare non graventur. Et ut penitius rem intueamur, considerandum videtur, ab ineunte aetate *sermam* Catharinam sub severa matris disciplina educatam et virtutibus principe foemina dignis abunde instructam esse; ob quas dotes illa conjugé potiri summi reges ambiverunt, donec *sermo* Gabrieli in hoc regnum elocata fuerit. Hic continuo trium annorum spatio innocenter et modeste vitam egit ac probitatis fama ex consensu ordinum ipsam principatus dignitatem consecuta est. Interea maritus Gabriel valetudine et aetate morosior, sumtumque pertaesus, contra vigorem pactorum matrimonialium de abroganda Germanorum aula cogitare cepit, *sermam* Catharinam Ungaricae gentis mores et linguam callere, nec amplius exterorum comitatu opus esse dictitans. Quod Germanis abiturientibus pergratum evenit, quos praefecti et provisores alias ob rem levissimam mire exagitabant, et ipse Princeps Gabriel veluti inertes porcos saginari ex contemptu saepe affirmabat. Hinc factum convulsionis initium ac primo matronae virginesque dimissae sunt, quas optimi quoque nobilium absque mora secuti, donec curiae magister consilio ac fide praecipuus maxime alieno tempore in patriam cum reliquis amandatus fuerit. His *Sermus* Gabriel uxori Catharinae in aula ex fixo destinatoque consilio Mikolanam cancellarii sororem foeminam Romanis superstitionibus addictam, Sierotinum profligatae vitae hominem apostatam, in Simonem interpretem falsarium et proditorem, denique Georgium Horvath jesuitis patribus coeca obedientia devinctum, moderatores et familiares intimos substituit; ac si Transylvánia bonorum adeo sterilis infecunda fuisset ut viros othodoxos et religionis Reformatae zelo eximios invenire non potuisset, qui *sermae* principis conversationi et ministerio adhibiti, pietatis et virtutum tantae domus foeminae a teneris instillatarum custodes altoresque extitissent. Hoc nempe Princeps Gabriel Pontificiis seductoribus conjugem carissimam veluti per manus tradidit, et honorem animamque infelicis Catharinae dei et ecclesiae hostibus praestituit. Per eos posita abominabilia fundamenta, per eos agitata in exitium regni consilia, per eos convulsa

in discordiam acta sermi Gabrielis domus, dum miserrimae principis Catharinae sexu, ingenio, et simplicitate abusi aures animumque eius viri ac foeminae dies noctesque falsis de fide opinionibus, summo in Bethlenianam familiam odio implerent et fatigarent. Cui accesserunt vagi amores et libidines sermi Gabrielis, cum pleni pellicum currus aulam et castra sequerentur, et ex earum contubernio illegitima proles durante matrimonio genita etiamnum supervivat. Quod per Sierotinium et novos familiares artificiose exaggeratum, et nullae occasiones praetermissae, quibus afflictam Catharinam, alias zelotypia accensam et exulceratis affectibus vehementer commotam a mariti Gabrielis amore et conjunctione penitus alienarent. Perillustrem comitem Steph. Bethlen seniore atrocibus calumniis semper prosciderunt, et me hic nomine publico degentem, a sermae principis aditu et colloquio sensim arcuerunt. In Gabriele ergo omnis culpa cecidit, quae excusatione plane non meretur, quod per fratrem regni gubernatorem et rev. rev. d. d. V. V. de nascente malo diligenter praemonitus, lenta vel nulla remedia prorsus adhibuerit, donec fatali secordia uxorem et familiam in hoc grave discrimen praecipitant.

Post mariti obitum Megyiescini non papistae consultores, mali fomes et origo, sed Catharina princeps in ordinem coacta, ejusque redditus aerario adjudicati, ut quod ex totius regni subditis unquam intentatum fuerit, hoc in comitiis soli Catharinae ordinum decreto injunctum sit; tam miserabili principatus facie ut Cel^{do} ejus sumtus mensae et quotidiani victus sui ter circumscriptos et coarctatos viderit; donec ipsi Claudiopoli regentis munus et administratio praecipitato ordine abrogata erit, sermi electoris Brandenburgici intercessionem et allatis juxta illud tempus literis dominis consiliariis Transylvaniae vix aspectu dignatis. Hocque peracto arx et ditio Fogarass in fidem recepta, Serma Catharina oblati viginti florenorum millibus exire jussa. Albam Juliam reduci camerae et habitationes praecclusae, omnisque supellex non Principatus sigillo firmatae et utensilia sequestrata, uno saltem angulo ad latitandum relicto. Alvinczii provisoires statim ex mandato superiorum obsequia detrectarunt. Insignia ele-

ctoralis domus Brandenburgicae a provinciali vexillo contumeliose erasa et expuncta. Literae ad consanguineos et portam intercoeptae omneque commercium cum amicis impeditum quousque ordinum consensu et auctoritate, quartus in Transylvania principatus eodem anno constitutus fuit, qui afflictissimae Catharinae penitus fatalis et calamitosus extitit. Nam etsi Sertas ejus suffragio et commendatione sua illum principem apud regnicolas et portam Ottomnicam Ragoicum ex animo promoverit, tamen indignam meritis suis gratiam tulit: cum paulo post miris rationibus et modis exagitata argenteaque supellectile, generosis equis, mutua pecunia et aliis muneribus vexam redimere coacta esset, quibus importunius aliquando efflictiis Celnem eius acerbas profudisse lachrymas compertum habeo; quod sub gravi dominatu impositam necessitatem videret postulatis omnibus assensum deferendi. Hinc ardentissimum ex Transylvania migrandi desiderium, frequentissimis Csakii literis accessumque magis magisque (*sic*) quo perspecto Johannes Kemini cap. arcis Fogaras, anxietate animi, et turbatis Catharinae affectibus in rem heri sui utendum judicavit; ejusque Celni sub pietatis imagine consilium dedit, ut donationem mortis causa illmi principis Rakoci filium iuris et inscriptae super arce Munkacz pecuniae haeredem institueret. Sic enim voti ac desiderii sui compotem futuram et cum honore ac bona principis gratia dimissum iri. Cujus consilii scopum etsi Catharina penitissime cognitum haberet, tamen ex sententia Csakii postulato huic annuendum censuit; quum hic affirmaret, ex necessitatis lege quidvis promittendum esse, ut Catharina princeps molestis exagitationibus et servitute Transylvanica se quamprimum expediret. Cum in Ungaria donatio vi et artibus obtenta absque ullo negotio revocari possit. Hinc apud Albense capitulum facta declaratio et Catharinae Principi in Ungariam eundi facultas concessa est.

Ita se habere illmi Transylvaniae principis petita ratione arcis Munkacz testantur. Cum sermae Cathae celdo ejus interim (?) pro arce Munkacz aut inscriptam pecuniam numerare, aut aequivalentia eidem offerre non dubitarit. Deinde quod transactioni inter sermam Cathm et Joh. Ballingh capitaneum auctoritate illmi principis firmatae, tales conditiones appositae

sint quae Celuem ejus arcem Munkacz tantum affectasse non obscure arguunt.

Kivül: In prima pagina scriptum est testimonium dimissionis pro Francisco Rubenan, chirurgo et tonsore, datum Grosswardein d. 16. Nov. 1632. (Lingva German) et deinde rudimentum primarum literarum relationis sequentis.

(Egykorú példány az upsalai egyet. ktárban).

XXI.

Fejérvár 1632. ápr. 7.

Rákóczy György Straszburg Pálnak. Kéri, hogy ügyeit a portán s a külföldi követeknél mozdítsa elő.

Magnifice domine amice nobis benevole.

Praesenti occasione dum de rebus iis quae nostrarum erant partium tam legatos, quam residentem nostrum plenarie informamus, praetermittere noluimus quin de itineris Magnificentiae Vrae commoditate et successu, per praesentes edoceri vellemus, ipsi optate et ex animi sententia omnia evenire cupientes: Quantum autem ad statum praesentis temporis negotiaque nostra istic promovenda attinet, super eo ut Mageam Dominationem Vram legati seu orator noster requirant, eidemque omnia ad amussim exponant, ipsis in mandatis dedimus; postulantes amice ut quicquid e re nostra esse intellexerit communicatis cum illrmis oratoribus serenissimorum regum Galliae et Magnae Britanniae, item Cornelio Hagah et aliis quorum intererit consiliis, id omne juxta amicae suae compromissionis exigentiam promovere non alienum ducat. Quae sua synceritate et officio cum expectationi nostrae satisfaciet, tum benevolum animum nostrum multo arctius sibi devinciet. Cui de cetero vitam foelicem, prosperrimosque rerum ad vota successus exoptamus. Datum in civitate nostra Alba Julia die 7 Aprilis anno Dni 1632.

Magcae Dnis Vrae

benevolus amicus
Georgius Rakoci.

Külsőm: Magno dno Paulo Strasburgk serenissimi regis Sueciae a consiliis secretioribus, et pro tempore legato extraordinario et amico nobis benevolo.

(Eredeti az upsalai egyet. ktárban).

XXII.

Augsburg 1632. máj. 18.

*Gusztáv Adolf Rákóczy Györgynek. Felhívja, hogy csatlakoz-
zék hozzá.*

G. A.

Illustrissime Princeps, semper quidem studium Ill. Vrae erga causam communem et arma nostra, nunquam vero certius, quam ex postremis ejus ad nos literis cum aeterna ejus ad posteritatem fama, apud nos vero praeclarissima aestimatione enituit. Depraedicavit honorem nobis in se exhibitum legatus noster laude singulari, ac nos quidem occasionem vicissim praetermitteremus nunquam qua judicium nostrum de Ill. V. virtute, et quo ei optime cupimus, affectum re ipsa possumus demonstrare. Ceterum non tantum ex expositione mandatorum legati nostri, sed et iis, quae toto hoc tempore non minori onere, quam felicitate divina favente gratia gessimus Ill. V. dubio procul deprehendit, quantum nos pro orbis christiani securitate, et omnium illorum principum ac statuum, quorum salus huic annexa, commodo praestiterimus, quantam molem etiamnunc sustineamus. Dum exposita destinato toto causae periculo ipsa regia persona nostra, non tantum propriis regnis expetitam praesentiam hactenus denegamus, sed nostris armis Germaniam soli ab interitu servamus, ex illis potissimum usu (?) ultra quadringenta equitum cohortes, et centum quinque peditum legiones, non minus novo exemplo, quam gravissimis impensis alimus, denique nihil non totis viribus conferimus illorum, quae totius causae restitutio ab universis huic restitutioni sese et omnia debentibus, possit efflagitare, quo promptius hos non solum ardenti zelo sese nobis jungere, sed ipsos potius causae communi et nobis conferre, quam nos ad majora urgere convenit! Ea est divina gratia, concessa rei ex voto gerenda opportunitas, ut cum Illust. V. tam laudabili contentione ad juvandam causam communem feratur, felicius occasionis momentum ad testandum bene de illa et nobis merendi ardorem nancisci vix possit. Plane ut confidamus Ill. Vram inconcepto semel zelo perrecturam, quantum

nos jam dudum praestemus ponderaturam, et vicissim ad promovendam nobiscum arctiorem confoederationem pro mediis sibi divinitus concessis occasione non defuturam esse, in nobis sicut moram nullam, ita erga Ill. V. affectum singularem esse speramus. Ill. Vrae per illos, quos ad nos diversos mittere placuit, et imprimis Treylingum non minus fideliter relatum fuisse, quam pluribus exposita, quae eis de mente nostra in universo hoc negotio gratiose commiseramus, et ad quae nos etiamnunc referimus. Habet Ill. Vra quod de perpetuitate hujus nostri affectus sibi quaecunque, quae in viribus nostris sunt, certo polliceatur. Quam Dei tutelae commendamus. Datum Augustae 18. Maj. 1632.

D. V.

bonus amicus
Gustavus Adolphus.

(Egykorú példány az upsalai egyetemi ktárban).

XXIII.

Konstantinápoly 1632. jún. 6.

Hágai Kornél levele Oxenstriernához. Válaszol a Straszburg által átadott levélre s Katalin ügyeiről tudósítja.

Illustrissime Domine Domine ac Amice observande.

Amicissimae Illustritatis Vrae litterae datae Elbingae XX. die Novembris anni praeteriti a magnifico domino Paulo Straesburgh Sacrae Regiae M^{tis} consilario et ablegato redditae mihi fuerunt, ex quibus impedimenta, quae tam longae in itinere morae causae fuerunt, recte intellexi. Magno equidem cum desiderio adventum ejusdem expectavi, qui quam gratus et laetus omnibus Sacrae Regiae M^{tis} devotis, et toti huic portae acciderit, exprimere non possum; testantur id ipsum honores dicto domino Straesburgh, quamvis se ipsum pro solenni legato non gerenti, tam a sultano imperatore, quam supremo, reliquisque visirys ac magnatibus exhibiti: testabuntur id quoque litterae, quas adfert, ab eisdem ad Sacram Regiam M^{tem} scriptae, ex quibus Ill^{tas} Vra colligere facile poterit, quantopere Turcae amicitiam tanti et per totum terrarum orbem tam celeberrimi regis, et incomparabilis

herois expetant et quanti heroicas et immortalitate dignissimas virtutes ejusdem faciant; quas ego ab ipso belli polonici initio, hic, apud omnes proceres imperii continuo praedicare et animis Turcarum magnum arctae necessitudinis cum S. R. M^{te} desiderium instillare non intermisi.

Ad negotia sermae viduae dominae Catharinae principis Transilvaniae quod attinet, maximam sua Sertas apud ministros hujus portae benevolentiam semper experta fuit, et tantum abest, ut abdicatio principatus ipsis consentientibus facta fuerit, ut etiam aegerime tulerint, Sertem suam, se in-scÿs et inconsultis a juramento fidelitatis ordines Transilvaniae absolvisse et illos tam festinanter processisse ad novi principis electionem, quam ratam quoque non habuerunt, donec a serma domina principe litterae propria manu sua exaratae, quibus Ill^{mum} Du^m Georgium Rakocium Visirÿs commendabat et se omne jus suum in principatum Transilvaniae eidem spontanea voluntate sua cessisse affirmabat, huc allatae fuissent, quemadmodum Ill^{tas} V^{ra} ex diligentissima observatione et relatione dicti domini Straesburgh fusius intelliget, qui munus sibi injectum et legationem magna cum laude sua et omnium horum ministrorum optima satisfactione perfecit, et in omnibus negotÿs, tam ÿs, quae amicitiae fundamenta inter Sacram Regiam M^{tem} et hanc portam, quam sermae dominae principis dignitatem ac omnium arcium atque bonorum dotalitiorum securitatem concernunt, fidelem opem et operam meam, toto tempore, quo hic commoratus fuit, expertus est. Et in posterum quoque ea, quae ad Sacrae Regiae M^{tis} gloriam et immortalis nominis celebritatem, atque mutuae cum hac porta amicitiae incrementum necessaria videbuntur, minime a me negligentur, de quibus et aliis negotiis, quae post discessum dñi Straesburgh quotidie hic accurrent, non intermittam (deo volente) Sacram Regiam M^{tem} et Illustritatem Vestram per litteras meas certiores facere. Interea eidem cum prospera valetudine omnia fausta ac foelicia ex animo opto. Datae Constantinopoli VI. die Julÿ a^o 1632.

Cum magnificus dominus ablegatus Straesburgh propter seditiones a militibus excitatas et inde subsecutas supremi visirÿ aliorumque officialium mutationes, longiorem hic mo-

ram trahere; et propter singulares ipsi exhibitos honores, ad tuendam sacrae Reg. Mat^{is} (quae in hac porta supra omnes reges christianos aestimatur) dignitatem, majores sumptus facere debuerit; petiit a me duo millia thalerorum imperialis sibi mutuo dari, quod libentissime, pro mea erga sac. Reg. M^{tem} fide et observantia, et erga Magtiam ejusdem singulari cultu et fraterno affectu praestiti, quo maiori cum splendore munere suo pro dignitate tanti regis fungi posset, sicut abunde fecit. Rogo itaque Ill^{tem} V. ut statim post adventum dicta summa duorum millium imperialium magnificentiae eius reddatur, quo quam citissime per eandem ad me remitti possit. Qua in re Ill^{tis} V. favorem, quem grato animo agnoscam, mihi non defuturum confido.

Illustritatis Vestrae

ad omnia studia ac officia
paratissimus amicus
Cornelius Haga.

(*A tergo*) Illustrissimo domino, domino Axelio Oxenstierna L. B. de Kymitho, domino de Fiholmen et Tydoen, regni Sueciae supremo cancellario etc. Domino amico observandissimo.

(Eredetije a stockholmi állami ltárban).

XXIV.

Herspruck 1632. jún. 21.

Gusztáv Adolf Strassburg Pálnak. Tudatja, hogy a Rákóczy által ajánlott szövetség ügyében gondolatait titkos jegyekkel közli vele.

Gustavus Adolphus Dei gratia Suecorum Gothorum Vandalorumque rex, Princeps Magnus Finlandiae, Dux Esthoniae atque Caseliae, nec non Ingriae dominus.

Gratiam nostram et favorem singularem. Nobilis nobis sincere fidelis. Quo principi Ragozio per diversos cursores respondimus, eorum exemplaria hisce ad te perferentur. Quo vero animi nostri sensa, quoad eius petita foedusque attinet, ea cyphris involuta ad te pariter iussimus expediri. Tu pro tua prudentia et utilitatis nostrae studio, non tantum secundum illa principis istius conatus promovebis, sed in aula quoque

Ottomannica feliciter ea quae tibi commissimus, expedit, deque omnibus et singulis nos 'quamprimum edocebis, ut tum pluribus tecum agere, et pro rerum statu ex usu publico et nostro possimus statuere. De reliquo rerumstrarum statu per ministros nostros tibi significari curamus, e cuius comodo actiones apud vos diriguntur. Te Deo commendamus.

Dabantur Hersprucki d. 21. Junii 1632.

Gustavus Adolphus.

Külczim: Nobili et strenuo nostro consiliario, et apud portam Ottomanicam ac principem Transylvaniae legato sincere fideli Paulo Strasburgeró.

(Eredetije az upsalai egyet. könyvtárban).

XXV.

Herspruck 1632. jún. 21.

Észrevételek a Rákóczy által ajánlott egyezkedési pontokra.

Quod in conditionibus stabiliendi inter S. R. M^{tem} Sueciae et Ragozium principem foederis, hoc primum princeps petit, ut rex spondeat intra spacium sex mensium solennes foederis tabulas ab unitis omnibus rite firmatas et roboratas principi exhibitas iri, et quae porro in petitis sequuntur, illud ex ignorantia status et belli S. R. M^{tis} videtur profiscisci.

Ad 1. Quod tale est, ut postquam S. R. M^{as} pedem in Germaniafixit, cum S. R. M^{te} tanquam capite diversi principes et status pro defensione et vindicatione sui in foedera quaedam singuli et diversa diversis legibus et temporibus venerint, non ut sociale illud bellum sit, cujus authores in universum uniti reges et principes sint, sed illud solum a sola sua Regia M^{te} dependeat; cum qua sola princeps de foedere agere possit, et ab illa firmatae foederis tabulae non minus principi, quam regibus exteris, reliquisque principibus sufficiant. Quod ad materiam ipsam attinet, sicut defensio mutua, quantum vires et belli ratio patiuntur, foederis scopus esse possit, ita pacis arbitrium ne cum regibus quidem foederatis partiri, ut est hujus belli alia regis cuncta praestantis, alia accedentium ratio, rex Sueciae possit. Ceterum

pace principem comprehendi, et, si iniquior foret fortuna, exturbatum propugnari et sustentari, magis aequitati conuenire videatur.

2. Verum ex difficili, diuturno atque universali veluti S. R. Mis bello, facile conijcere est, media gerendi et pecuniam abundare non posse; nedum ut confoederati alio, quam regi Sueciae subsidia, et hoc ipsum difficulter praestare queant. Non dari autem posse expeditius parabiliusque alendi exercitum suum principi medium, quam ut nostri belli exemplo ex provinciis subactis nervum quaerat et in hoc tempestive incumbat, ut ita bellum sese ipsum alere possit.

3. Exercitum in Moraviae, Austriae, vel Silesiae finibus Ungariam versus quindecim constantem millibus, ociosum perire hoste apud nos detento et nulla vi majori principi metuenda superfluum videtur. Securitati autem et tutelae principis eo ipso abunde prospectum, quod jam arma nostra in Bavaria, adeoque ad fores Austriae constituta et in omnes eventus parata stare possent.

4. Provincias nondum occupatas juri principis addicere, ut nec e re ipsius principis est, ita ei magis expedire videtur si ita coveniat, ut ex illis provinciis hostilibus, quas princeps occupaverit, tantum ei cedat, et futuro aliquando pacis tractatu comprehendatur, quantum et aequitati convenire et dignitati ac meritis principis respondere judicabitur.

Reliqui duo articuli cum ultra stabilitam aliquando pacem et extra limites foederis sese nimis longe extendant, hujus temporis ac foederis esse non videntur.

Quod si ergo principi videtur, in foedus aliquod cum S. R. M^{te} descendere, contra hostem non neglecta occasione tempestive exercitum educere, denique praestare, quae aequa ex foedere judicabuntur, ex supradictis deprehendet, regem, quicquid in illo, lubenti animo vicissim consensurum, quae incremento et ornamento principis cedere possunt.

Háttlapjárn : Conceptum Heerspruck et approbatum a S. R. M^{te} 21. Junii 1652. Missum in ciffris ex castris Noricis.

XXVI.

Herspruck, 1632. jun. 25.

Gusztáv Adolf válasza Rákóczinak a vele kötendő szövetség ügyében.

Gustavus Adolphus Dei gratia Suecorum Gothorum Vandalorumque rex, princeps magnus Finlandiae, dux Esthoniae atque Careliae, nec non Ingriae dominus etc.

Illustrissime Princeps, Amice Carissime. Diversis cursoribus studium Dili^s V^{ae} de meliori causa et nobis bene merendi, tum eiusdem petita intelleximus. Quanti et illud aestinemus, et in his Dili^s V^{ae} gratificari desideraremus cum illud publice saepius, tum utrumque postremis nostris Paulo Germano datis, contestati sumus. Praecipuum in eo consistere nobis videtur, ut dum Dili^s V^a bello sese difficili implicare deliberat, prius ipsa certa esse debere existimet, non tantum securitati suae suorumque privatim consultum iri; sed etiam bellum ita commune et certum fore ut moles belli nulli separatim sustinenda, caeterum a Dili^{ne} V^a, copiis ad id destinatis, divertenda sit.

Nos vero minime dubitamus, quin Dil. V^a universo illo, quod nos hactenus agimus, accuratius considerato, ipsa iudicata sit, Nos hoc ipsum quod Dil. V. ex rerum suarum commodo a nobis flagitat, jamdudum dare effectui ac Dili^{ne} V^{ae} voti sui ac desiderii non meliori ratione fieri posse competentem. Germanicum bellum, vindicandae post injurias religioni ac libertati, solo deo authore, nec commodi spe inducti nec discriminis horrore territi suscepimus. Insigniorem Germaniae partem nostra feliciter adegimus potestati: Ad quadrigentas et amplius equitum cohortes, et centum quinque peditum legiones, sub nostro unius stipendio, universam hostium molem in nos solos trahunt, quicquid illi possunt, apud Nos retinent. Quin imo cum armis nostris in ipsa Austriae vicinia jam ultro consistimus ac facili transitu si quae vis Dili^s V^{ae} metuenda foret, eius conservationi possemus consulere. Non fuit auspiciatius liberiusque occasionis momentum quo certiore spe vindicare se Dil. V^a rem publicam iuvando,

immortalitatem comparare, juratos ei publice privatimque hostes, ad optatam sui securitatem atterere possit. Praesertim cum a nobis ipsa metuere nequicquam necesse habeat, sive bellum tantis commotionibus susceptum tam facile desinere, sive pacem non comprehensis, qui pro se communi steterunt, coalescere posse. Pro sua singulari prudentia ipsa dijudicabit Dil. V^a hanc maximi alias emendam commoditatem, tum ista, quae nos, concedente larga dei victoris manu, longe maxima praestamus, in tantum plus rebus Dilis V. expedire quam si parata pecunia necessitatibus nostris subtracta, Dilem Vestram, quamvis non inviti, instrueremus, ut potius oneri Nostro aliorum promptitudine subveniri debere, quam causae apud nos aliquid abscedere consultum videatur. Sed etiam absque Nostro iudicio, non minus perspectum esse existimamus Dili Vae quam nobis apertioribus documentis innuit, causam hic quoque agi salutis ipsius Dil. Vae. Nec tantum nunc in aula caesarea invisum esse alienum ab illa Dilis Vae animum atque consilia, sed iamdudum eam Dil. Vae ex fortunis suis exterminium voto irrevocabili determinasse, per delecta iam instrumenta huic rei solertissime incumbere totamque peculiarium consiliorum contra Dilem Vam machinam ita jam esse instructam, ut nisi, quo animo Dilis V. causam communem amplexa est, eodem rem viribus cunctist nobiscum capessat, neque ipsa alia ratione hoc evitatura si, incommodum. Quo magis hortari pergimus Dilem Vam ut, nisi quod fama apud nos asseruit, cum copiis suis jam progressa est, tempestive cum exercitu, cum immortalis sua gloria bono et successu publico, movere, ac pro affectu, quo etiam ad Nos respicit, aliquid oneris a nobis devolvere sibi curae esse patiatur. Dum interim rerum suarum statum huic fundamento potest superstruere, nos non solum in correspondendo cum Dile V^a invando, qua ratione possumus, distinendo, qua nocere possit, hostis molem et consilia, succurendo etiam Dili Vae si opus esse et fieri, per belli seriem et rationem possit, lubentes promptosque futuros; nec quicquam intermissuros, quod ad securitatem et incrementa cum principatus, tum domus ac Dilis quoque Vae in felicius res succederet, sustentationem redundare ac ei fidem facere possit, nos ei ex animo optime

voluisse. Quae donec Dil. V^a nobiscum pluribus agere et legatus noster Paulus Strasburgerus mentis nostrae sensa accuratius Dili V^{ae} aperire poterit, interim per nobilem Boncidai hisce diebus apud Nos appulsum significanda existimavimus, Dilem Vam eiusque conatus divinae benedictioni commendantes. Datum.

(Fogalmazvány az upsalai egyet. ktárban.)

XXVII.

Konstantinápoly, 1632. jul. 6.

*Ismeretlen (Hágai Kornél?) levele Brandenburgi Katalinhoz.
Az ügyében folytatott alkudozásokról tudósítja.*

Durchleuchtigste undt Hochgebohrne Fürstin — Gnädigste Frau.

Euier Fürstl. Durchl. Schreiben von den 23ⁿ Martii aus Toccai ist mir von deroselben Hofjunkher den Herrn von Löben auf den 23. April behändigt worden woraus ungern hab Verstanden, dass mein letzter Brief nebenst den Copeien von den ersten so über Transiluanien an E. F. D. gesonden, auch geöffnet deroselben sindt behändigt worden, Ich kan die Schuldt daruon nicht dem Herrn Schacki, sondern vielmehr den jenen, die dies Schreiben gehantiret haben zumessen, es scheint wohl dass solche Untrew in Siebenbürgen wenig muss geacht werden, undt dass man von dannen keine bessere Handtierung von unsern Briefen zueerwarten hat. Derhalben so irgendt etwas wüchtiges vorfallen möcht sollen Ihr Fürstl. Durchl. zie Ziefferen, welche sie von mir hat, gelieben zue gebrauchen, welches das beste remedium ist umb Ihre Sachen geheimb zue halten. Was den Herren Schacki anlanget, obwohl E. Fürstl. Durchl. ein guth Vertrawen zue seiner Perschon, undt ein genügen an seinen Diensten hat, dennoch wieweil er, so wohl bei dieser hohen Pordten wie auch bei dem Fürsten Rakotzi, sehr verdächtig ist, sollen E. F. D. nach dem Rath allen derjenigen, die deroselben Heil undt Wohlfardt getrachten, besser thuen, des obgemelten Herren Schacki Dienst in ihren Geschäften nachzuelassen, als

damit (wiewohl E. F. D. von seiner Getreueheit in ihr selbst eigen Gemüeth möchte versichert sein) mehr der Ungunst undt Missvertrawen zue erwekhen. Der Herr Strasburgk Ihrer Königl. Majst. von Schweden abgesandte alhie seinde angelangt, hat mich genuegsamb berichtet, umb was Ursach er zue derselben Zeit nicht gerathen gefunden, dass Ihr F. D. nach Foggarasch keme, vorehe deroselben Sachen so wohl hie bei dieser Porten, als auch bei dem Fürsten Rakotzi, im Nahmen Ihrer Königl. Majt. abgethan, undt in gütte Versicherunge möchten gebracht werden, welches nun hie aufs neue zue Contentement des Wohlgedachten Herrn Abgesandten undt meiner geschehen is, verhoffende auch dass es in Siebenbürgen weniger Schwierigkeit geben soll, wegen dieser ernsten recommendation, des grossmächtigsten Turckischen Keisers, undt seines Obrl. Visürs wie auch des Herrn Muphti undt Capitan Passa, Welche zusammen in Ihrem Schreiben an Ihr Königl. Majst. von Schweden gelobt haben, als sie Ihr F. D. bei allen Ihren Gütern undt Gerechtigkeiten sollen erhalten, dartzue gefüeged der grosse undt getrewe Eifer, welchen der Herr Gesandte Strasburgk zue Beförderung I. F. D. Sache an dieser Porten, bei allen Officiieren geübet, undt die Authoritet die er von Ihr Königl. Majst. von Schweden hat, umb dieselbe in Siebenbürgen so wohl beim Fürsten, als auch bei den Räthen des Landts zue gebrauchen, so verhoffe ich fästiglich, das alles mit gutter Satisfaction von E. F. D. durch des kluge undt weise direction von Ihr Genaden abgethan sullen werden; darnebenst bin der gewussen Zuversicht, das I. F. D. umb die Sache zue einem guten Ende zue bringen, sich von des Herrn Gesandten Rath ins gerinste nicht sullen lassen ableiten, sondern sich selbst undt alle Ihre Geschäft, nebenst Godt, in seine gutte undt weise direction gantzlichen übergeben, undt vertrawen; was meine Perschon alhie angehet habe ich mit allem Vleiss undt Getreueheit meine verpflichte Schuldt undt Dienste nebenst des Vorgemelten Herren Abgesandten Stasburgk antzuwenden nicht unterlassen, undt sollen I. F. D. sich befestig darauf verlassen, das ich hinferner in zwekunftigen (so lang mir Godt das Leben verleihen wirdt, so wohl hie als auch in andern Orthern) demselben nachtrachten werde, deroselben mit aller Getrew

zue dienen, undt Sorge zue tragen vor alle Ihre Geschäfte, hertzlichen versuchende das es Ihr gelieben wolle mich in Ihre gewöhnliche gutte affection zue continuiren, undt in alle zwekunfftige Occorrentien mich mit Ihr genadig Befehl undt Schreiben zuekehren. Was alhie weiter getractiret undt vorge-
 laufen ist, undt was sonsten nöhtig undt dienstlich zue Unter-
 haltunge der Freundschaft mit den Officierern von dieser ho-
 chen Pordten sein wirdt, daselbe wirdt der Herr Gesandte
 Strasburgk E. F. D. mündtlichen berichten, wartzue mich refe-
 rerende (*sic*). Bitte hiemit den Almächtig Godt, dass Er Eiuwer
 Fürstl. Durchl. bei gutter undt langweiligen Leibes Ge-
 sundtheit und Leben erhalten wölle, küssende hiemit ich und
 mein Liebe-Hausfraw I. F. D. Hände, undt recommendiren
 uns in deroselben gutten Gracie. In Constantinopel dem 6
 Julii anno 1632.

*Kivül: Cópia litterarum ad serenissimam dominam principem vi-
 duam Transilvaniae, Dominam Catharinam Brandenburgicam etcet.*

(Egykorú példány az uppsalai egyet. ktárban.)

XXVIII.

Kassa, 1632. sept. 6. (uj szerint 16.)

*Brandenburgi Katalin Strassburg Pálnak: a neki adott telj
 hatalom ügyében.*

Meinen gnedigen Grusz zu voren besonder liber Herr
 abgesantter ich habe zweih seiner Schreiben von Musuier Sper-
 ling entfangen und hatt er alles was ihr ihm befole, mitt son-
 deren Fleiz vorrichtet, haben eich auch alles meines Zustandes
 wider müntlich berichtett; was aber anlangett dir plene pot-
 tenz so ihr von mir begerett, kan und weisz ich ihm keine
 ander zu geben, sonder bin mitt dero zu frieden und halte die
 selbe [p]lene Pottenz hoger und kreftiger so eich eiwer gene-
 dichter konig geben hatt und wil euch in allen derselben
 gemes vorhaltten und bitte eich ihr woltt nitt mer thun als
 mir bei den selben punnten vorbleiben so ihr mir habett auf-
 gesezettzett und der von der turksen Portten conformirett
 sein; in ibrigen bitte und gebe ich eich folmacht das ihr so lange

bis zu besitzung unser selbett oder meiner ankunfft die Gütter noch eweren gefallen besiszen mogett, gleich wie ihr woltt. befelen eich Gottes Schusz und bleiben eich stellett in gnaden wol zu gethan. Kasso den 6. September 1632.

E. G. F. alle Zeit

Catharina.

Külczim : A Monsuier Monsuier Paulus Strasburgh Regii Schwetecige Legatus A Klausenburg.

(Eredeti az upsalai egyetemi könyvtárban.)

XXIX.

Kassa, 1632. sept. 6. (új szerint 16.)

Brandenburgi Katalin Strassburg Pálnak. A neki adott teljhatalom ügyében. Valószínűleg a titkos levél.

Meinen gnedigen Grusz zu voren beszunder liber gettreiwer ich habe Eiwer Schreiben entfangen so wol ausz das Spelinges muntlichen bericht vorstanden das ihr ein Plenepotenz von mir begerett ich lass es mir aber aller Dinges gefallen die Punkte so ihr mir geschickett und der Plenepotenz gemes so ihr so wol von eiwer kenig alles von meinen Herr Bruder habett, wil ich mich in allen bekwemen und bitte ihr wollett mirsz mitt erster gelegenheit zu wiszen thun, was sich das lantt und der Fürste erkleren wirtt, das ihr auch begerett zu wissen was der Fürste von mir begerett, weil er meine güt beszeszen; thu ich Eich zu wiszen das sieder mich Gott auss das Rakaczih henden erlosset hat habe ich nictes mitt ihm tractirett; Gott gebe auch nicht das mitt ihn tractiren mag, ich habe zwar vom Herren Czakii gehorett das der Fürst an ihm begerett das eihm (?) beih mir das ganze Schlosz Munkacz sollte zu wege bringen, sowol die helfet aller Gütter, das halbe silbern und gildengeschr alle meines Herren seliger Kleider so wohl alles Ferde gezeich und die 6000 tausentt dokatten so ich ihm geligen und darneben den Herren Czakii vorheissen auch seine Gütter zu restituwiren. Es ist aber nictes daraus werden. Von diesen sowol ander meinen Sachen wirtt

der Sperling eich mittlichen bericht thun; befähle eich Gottes Schusz. Geben zu Kasza den 6. September 1632.

E. F. G. alle Zeit

Catharina m. p.

Külczim: A. Mosuier Mosuier Palus Strasburg Regii Schuetscige Legatus A Klausenburg. .1

(Eredetije az upsalai egyetemi ktárban.)

XXX.

Szamosújvár, 1632. sept. 8.

Rákóczy György Strassburg Pálnak. Tudatja, hogy Katalin Tokajból Kassára utazott.

Georgius Rakoci Dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc.

Magnifice Domine nobis honorande. Salutem et omnem prosperitatem. Hac ipsa hora allatae sunt nobis ex partibus superioribus literae nova adferentes; quarum paria eidem transmittenda esse duximus, quidnam rerum contineant, ex iis intelliget. Ceterum, Magnificae D. Vrae pro certo possumus scribere serenissimam principem Catharinam Thokaio die tertia huius mensis 7bris discessisse, et se, assumptis omnibus impedimentis, Cassoviam contulisse, an autem ulterius profectura sit, ignoratur, nihilominus non caret suspicione, ipsam superiores partes repetituram. Discessus ipsius Tokaio prius factus est, quam homines a Vra D. Mag. eo expedivi, illuc pervenire potuissent, ideoque eam ibidem offendere nequiverunt; D. Vram M. diu feliciter valere cupimus. Datum in arce nostra Szamosujvar die 8 Septembris anno Domini 1632.

M. D. V.

Benevolus

G. Rakoci m. p.

Külczim: Magnifico domino Paulo Strasburgk serenissimae regiae Mtis Sueciae consiliario et de porta Ottomanica redeunti legato. Nobis honorando.

XXXI.

Turán, 1632. sept. 13.

Brandenburgi Katalin Strassburg Pálnak a Munkács felett folytatott alkudozások ügyében.

Meinen gnedigen Gruss zuvoren. Liber Gettreiwir, ich kan nicht unterlassen eich mitt diser gutten Gelegenheit zu wissen zu thun das sider ich von Kasso vorreisset, mir der Herr General auf eilender post hatt nach geschieken das der Solimich Dafütt mein Gutt Bederock-Kehrester (Bodrog-Keresztúr) wil einzihen mitt vorgebung als soltte ich es Ihm umb 50,000 fr. vorschriben haben, welches ich mich doch nicht erinnern kan, sonder bin gewiss, das ich sider den Medvessen lanntag ihm nicht ein einigen pausen geben oder zugesagett; nuhn ist es Ungeres und Sibenbireses Rechtt das wen einer in jares Zeitt der donation gemes das gutt nitt besizsetzt, es herrnacher nicht besitzen kan. Zum ander ist aus ursachen das ich ettliche Sachen so ich vorgessen an die Portten wissentt zu machen wegen meines zustandes und ist damall der Herr Czakii zu Sendrich gewesen, hatt er Herr Milegiring (Melit György?) vor ratsam angesehen, ich solte den Herren Czakii ettliche plankett schicken, wel ihm meine Sachen wissentt weren, das er soltte allen vorlauf darauf schreiben; wel es aber der Herr Czakii als Ihr Mai. Kapittan nitt hat ohne das Generales wissen thun dorfen, hett er es den General angezeitet, welche es nitt ratsam gefunden und hat der Herr Czakii benant blanket ener in szeiten laden gehabett, und wih nun itz sein wagengefinder solche Kartten gefunden, als bilde ich mir gewisse ein das enttwider die hantschript von 3 Jaren sein muss und wan es mir abgetragen hat, wih erh noch im Fürstenthun gewesen oder hatt auf die Karte sich selber ein donation geschriben wih er selber gewollt. Gott sei mein Zeug das ich dorch den Fürsten und seine leitte so weitt kamen bin das ich iz muss beih ander leuten zu hause einwonen und kontt ihr leuchtlicher messen wen solches iz in eiyer gegenwartt geschichtt, was ich mich nach sein abwesen zum Rakotze vor sehen sol. Bette (?) er wolle mir nur die Some so von Fogras mir zukommet, alls 100,000

fr. [zahlen] ich wol allen Schaden den ich erlitten, nachlassen, man gebe mir nur die Some, ich wil mir hir in Ungeren ein ander gutt kaufen, den ich nimer mer in Sibenbirgen begere zu komen; es nehme mir Munkacz wider von Rakoczi mitt allen Sachen sodan eingewesen wih ich hinnein gekamen und was ich hinein gebracht, ich komme aber nicht ehr wider auf meine getter bis mir alle das meinige wider restituwirett ist und so ihr mir wollt schreiben oder wem zu mir schicken, so lasset sih nur all zum Herren Forgazii den general auf Kasso zihen den ich in seinen Schloss Kwarzsen bin; Befehle eich Gottes Schuz. Geben zu Turan den 13. September 1632.

E. G. F. an zeitt

Catharina m. p.

Külczim : A. Mosnier Mosuier Paulus Strasburg Regii Schwecigo (!)
legatus A Weisenburg.

(Eredetije az upsalai egyetemi ktárban).

XXXII.

Szent-Jób, 1632. oct. 16.

Bethlen István Strassburg Pálnak, meghívja, hogy visszatérő útjában látogassa meg.

Génerose ac Magnifice Domine, Amice et veterane et multum observande.

Addictissima officia et affectum candidum.

Reversus ad me aulae meae familiaris et secretarius Joannes Horvath, plurima benevolentiae et pristini amoris vrae in me argumenta ex eo intellexi. Unde recte et re vera cognosco illibatam et integrum ante acta consuetudinis nostrae foedus apud. D. V. superesse et florere; Cui et multum gratulo et promitto me quoque eodem amicitiae zelo teneri, quo primum eandem ob insignes et raras animi dotes complexus fueram. Remisi D. V. literas etiam ad Regiam Majestatem iuxta consilium eiusdem emendatas, quas cum devota obsequiorum meorum oblatione Regiae Suae Majestati exhibere ne gravetur rogo. Quod autem adversa mea, ut meorum vale-

tudo, occasionem colloquiis nostris interciderit, equidem plurimum doleo, quamvis et alia ei rei impedimenta obvenere. Si tamen hac versus reditum factura est, aedes meas ut amici sui ingredi haud praetermittat, permanenter obsecro. Secretarium meum Joannem Horvath cum aliorum expedire debuerim, coactus sum per alium D. V. inviseré. De coetero me ut novit habeat sibi addictum. Et diu ac feliciter valeat et procedat ex animo cupio. Datum in Castro Zentjob die 16. Octobris Anno 1632.

Generosae ac Magnificae Dominationis Vrae

Amicus ad officia paratissimus

Comes Bethlen.

Külczim: Generoso ac magnifico domino Paulo Strasburgk, serenissimae et potentissimae Suecorum regiae Mtis consiliario secretiori, et legato domino amico veterano et multum observando.

(Egykorú példány az upsalai egyetemi ktárban).

XXXIII.

Konstantinápoly, 1632. (k. n.)

*Hagai Kornél hollandi követ levele Oxenstierna Axelhoz (??)
a portai ügyekről.*

Illmo et. eccmo sigre Sigre ossmo.

La inchiusa lettera m' è stata mandata dal sig. Daniel Nijs da Venetia, credo che sia del segretario della sua R. M. di Suecia. Non ho potuto più prima trovar occasione per mandarla a V. Ecc., dalla quale dopo la sua partenza non ho ricevuta altra lettera, che quella che fu mandata col siaus (= csauz) di ritorno. Sono sicuro che lei haverà scritto più volte, ma a me niente altro è peruenuto. Io ancora non ho mancato con ogni corriere avvisar V. Ecc. tutto quello che passava in questa porta ottomannica, e mandai un altro plico di lettere scritto dalla medesima mano, come la inchiusa. Dubito grandamente, se saranno peruenute a sue mani. Dal s. Crollio non ho anco ricevuto altro, che vna lettera col detto siaus, e molto tempo da poi vn'altra scritta in Corona *) quale era vecchia, quando mi fu. data, da duoi mesi. In modo che non so niente di quello

*) A mai orosz Kronstadt?

che passa in quelle parti nelli negotij di stato, e della Serma principissa. Spero che col prossimo corriere, o' al manco con il sigre Amb. di sua Sertà sarà supplito al tutto. Il Illmo gran visyr in ogni visita domanda di V. Ecc, alla quale vedo che porta affetto singolare. Per le incertezze delli affari di Germania, e diuersi rumori sparsi qui tutta questa estate, non s'ha potuto cauar da questi ministri ferma resolutione alle domande fatte da parte del sermo principe Raccocÿ, non volendo qui metter a risico la pace col Imperatore, sin che non lo vederanno in stato disperato per poter risorgere. Il passa di Buda, chi per auanti fu multo frigido, hora monstra caldezza e affectione grande per assistere a sua sertà, il che, se le chose continueranno andar prospere, come si spera vniuersalmente, mediante l'aggiuto diuino, mouerà questa porta a complire finalmente le promesse tante volte fatte in parole. Fra tanto ho grandissima speranza, che Dio prospererà talmente le arme della Reg. sua M^{tà} che non sarà necessaria questa diuersione, ouero ch'il sermo principe di Transilvania la farà come principe christiano euangelico senza interuento di turchi. Questo Imperatore continua a destruggere li capi di scpahini, et estirpare tutti quelli, chi sono stati autori delle passate sulleuazioni. Mortaza passa inspectore e gouernatore delli confini di persia, attende a fortificare e munire di tutte chose necessarie la città di Monssul, stimata hora piazza piu importante che Babilonia, ma d'altra espeditione, o' guerra offensiuua contra (.....) si sente alcun moto. La sorella del g(.....) vedua di Chaffÿs Achmad passa e stata promessa e desponsata al detto Mortaza passa con apparenza, che presto sarà ancor promotto al supremo visirato, il che indubitatamente seguirà al primo moto di guerra, hauendo lui la reputatione di valoroso Capitaneo. In Valachia, doppó che fu leuato Leon vaivoda, non hanno voluto riceuer il figlio del principe di Bugdania, ma vn certo Matheo con assistenza d'Abasa passa gouernatore di Silistria s'ha impatronito dal gouerno, ma questo gran visyr, chi ha promesso il altro, lo piglia in mala parte, come anco il muphti Afendi, finalmente hanno resolutò, che venendo quá detto Matheo abacciar le mani del gransigro, li donaranno il principato.

Le noue d'Alamagna hauerà V. Eccza più presto che noi, venendo rare volte lettere da Venetia, ma per via di Marsilia con lettere di 10 di nouemb. s'ha inteso sicuramente, ch'il fratello del Re s'haueua sottomesso alla clemenza e gratia di sua Matà, doppò che furono rotti e disfatti suoi eserciti. Il Duca di Mommeranci ferito di noue colpi di pistole, e preso dal mareschial di Sciomberg è stato in Tholusa per sentenza del parlamento decapitato. Il fratello del Re é andato a far sua residenza in Bloys ouero Angiou fin'al ritorno del Re, chi era in Langadocca, e faccieua congregar gli stati di quella prouintia, facciendo anco processo alli rebelli, fragli quali molti vescovi e altri ecclesiastici, e per castigarli aspettaua vn breue del pontifice, in modo ch'il Re resta hora assoluto sigre e patrono in tutta la Franza, essendo alli Austriaci e spagnuoli leuata tutta speranza di metterla in confusione e guerra ciuile. Il sig. Conte di Soissons era partito, per commandar il esercito ch'il Re tiene in Picardia, e si dice per sicuro, ch'era per intrar in Fiandra in soccorso del Conte Henrico di Berch. Il Illmo sig. principe d'Orange doppò la presa di Mastricht, s'haueua anco impatronito della città e tutt'il ducato di Limborch, e di nouo era pronto per far'impreses di piu importanza oltra il esercito per terra, era anco apparecchiata vna armata nauale di seicento vaselli, e sopraui otto mile soldati e sei mille marinari, qual haueua degià fatte vele verso il nouo canale di Slusa, doue era il randevous, e aspettaua il generale il sig. Conte Gúilhelmo die Nassau. Gli stati delle prouintie sotto il Re di Spagna erano congregati in Brusella, il primo in trenta anni, e haueuano mandati deputati a sua Eccza il principe d'Orange, per trattar di pace, come dicono li auisi, ma quello che sià seguito da poi, non hauemo noua, essendo vn mese, che non vengono lettere da Venetia. Questo é in breue quello, che qui sapemo delle chose di Christianità. Prego che V. Eccza particolarmente m'informi di quanto si sa nella corte di sua Altezza costi, doue di Germania possono esser meglio informati, che qui per via di Venetia. Mia moglie con tutti della corte bacciano le mani a V. Eccza, e pregano Iddio per il suo felice stato, e ritorno alla corte della sua R. Matà, alla quale Iddio conceda la continuatione delle sue diuine bene-

dittioni, guardandola da ogni sinistro incontro, e dalle insidie di suoi nemici. Amen. In Pera di Constant. alli 1 [. . . .] 1632.

Di V. Eccza Ill.

Humilissimo et Affmo seruitore

Cornelio Haga.

(Eredetije az upsalai egyetemi ktárban).

XXXIV.

Heilbronn 1633. ápril 17.

Oxenstiern Axel Strassburgnak. A Rákóczyval folytatott alkudozások ügyében.

Der Königlichen Majtt und Reiche Schweden, Rath, Cantzler, Bevollmächtigter Legat durch Deutschlandt undt beiden Armeen, Axel Ochsenstjern, Freiherr zu Chimitho, Herr zu Viholmen undt Tidöen, Ritter.

Edler, vester undt manhafter, besonders lieber Freundt ; mirh seindt dieser Tagen etliche des Herrn schreiben vom 7. Nowemb. undt 9. Febr. neben einen Memorial über Leiptzig zukommen, mit bericht, dass sein Diehner, welchen er damit expressblich geschicht, daselbstens todts verfahren, undt solche hinter sich verlassen, hette wunschen mögen, dass der Höchste ihm sein Leben so lang erstrecken hette wollen, bis er seine Commission abgelegt, undt mirh von den Siebenbürgischen Staat dessen gnugsahme kundtschaft er zweifels ohne gehabt mundtliche relation thun mögen ; Weillen es aber dem Allmächtigen gefallen, muss Ich mich an des Herrn schreiben, deren Ich zwar innerhalb 5 monath über 2 nit empfangen hatten ; undt so viell den Printzen in Siebenbürgen belanget hab ich aus seinen undterschiedlichen Schickungen und Schreiben, sein bisher getragenen eiferigen Willen, deme nothleidenden Ewangelischen Wesen under die arm zu greifen, gesehen, vornemblich aber aus obberürten Schreiben die Beharligkeit gantz gern abgenommen, zweifele nit, der Herr werde ihme anlegen sein lassen, sie bei solchem concept zu erhalten,

und dawegen der verweilten Resolution oder deren gänzli-
 chen Ausbleibung ^{ihrer} 1153^{orem} 1011^a 133. 12.

[leg]atione et ibus
 18. 70. 56. 16. 37. 45. 26. 1496—70. 36. 50. 81. 130.

— entiis 396^{ias} 62. 71. 64. 41. 45. 81.

impressiones 1485^t. Solche seiner beiwohnenden dex-
 65. 78. 40. 16. 53. 73.

teritet nach in Zeitten benennen, undt die beschwernüssen mit
 Glimpf ableinen, ^{equidem} 53. 17. 50. 62. 13. 37. 79. 73. 80.

sperassem die vielfältige contestation ih-
 45. 41. 12. 73. 81. 53. 71.

rer Fürstl. gnd. güten willens, ^{solte} 65. 40. 39. 18. 37. 45. 70.

einmal furs (m)ich
 16. 71. 20. 39. 61. 50. 41. 65. 71 (70?). 60. 38. 81. 53.

selbstn loosgebrochen
 47. 44. 73. 34. 45. 16. 39. 40. 56. 73. 14. 37. 36. 49.

undt die armatur ^{von} 42. 40. 16. 21. 45.

deren ^{souiel} 229^{itum} zu würckli-
 49. 37. 16. 65. 40. 42. 62. 37. 39.

chem nachdruck ^{gebracht} 14. 45. 36. 41. 12. 60. 38. 34. 66. 48.

worden sein angesehen
 49. 29. 45. 24. 73. 53. 70. 32. 12. 16. 22. 37. 73. 45.

eigene 371. et 1520.
 46. 53. 24. 1369^{pis} 37. 78. 22. 53. 24. 37.

ad 1479^{atio} ^{zugeschwigen} 75. 42. 22. 37. 73. 76. 38. 66. 45. 62. 14.

1164^{uis} ^{so} ^{sie} zu dem gemeinen Ewangeli-
 45. 16. 65. 40. 73. 62. 53.

schen Wesen, undt in specie den confoederirten Landen 762 et
^{solches} ^{schon}

81. 40. 39. 60. 38. 37. 73. 65. 60. 46. 48. 16. 39. 20.

langsten 1337^{at} ^{da} ^{es}
 24. 14. 73. 18. 35 (53?) 24. 21. 20. 37. 73.

in
 71 (70 ?). 24. 1564ore 682tum 614et Zweifels ohne wunder-
 sahmen effect mit erwünschter Endtschaff des gantzen Haupt-
 werkes gehabt heute Wie
 14. 37. 46. 12. 44. 18. 54. 45. 26. 34. 45.
 dan in gleichmässiger hoffnung
 38. 40. 61. 69. 16. 50. 24. 22.
 hochst sahligst gedachte Königl. Majtt des Printzen löbliche
 intention nit allein Jederzeit hochgehalten, die offerten in
 Freundschaft aufgenommen zur Wirklichkeit recommendirt,
 sondern auch sich unfehlbar
 42. 16. 77. 45. 54. 39. 44. 20. 41. 50.
 uersehen haben
 45. 49. 73. 53. 54. 45. 18. 46. 28. 36. 1. 53. 32.
 Ihr Fürstl. Gnd. wurden sich
 66. 58. 49. 21. 37. 32. 65. 70. 60.
 der occasion
 38. 21. 45. 41. 1212atae 40. 60. 68. 12. 73. 70. 48. 32.
 Ihrer durchtringenden Victorien 1362ire undt unt(e)r
 42. 16. 18.
 34 (37 ?) 49. deren 692 desto eher
 13. 37. 81. 18. 40. 37. 38. 45
 loosbrechen
 41. 39. 40. 56. 81. 44. 41. 45. 60. 46. 37. 16. 13.
 dazu sies mich müg-
 12. 75. 58. 73. 70. 45. 81. 71. (70 ?) 60. 38.
 lichster Handtbietung undt correspondentz der Arméen (In
 massen der Herr auss den copiis, die Ich bei erster Gelegen-
 heit weillen sie anietzo nit zur Stelle sondern neben andern
 Cantzlei sachen nacher Stettin geschicket worden, nachsen-
 den will, zu ersehen haben wirdt) erbotten
 37. 41. 44. 40. 18. 34.
 warum aber
 45. 16. 66. 12. 41. 42. 63. 44 (14 ?) 20. 36. 37. 57.
 solches biss 436ato uerblieben
 44. 70. 81. 65. 42. 37. 41. 36. 39. 70.
 undt sonderlich dieser Zeit durch
 45. 44. 37. 16. 13. 42. 41.
 60. 38. diversion oder Einfall in die 56. 65. 18. 45. 41.

österreichische landen
 49. 45. 70. 60. 46. 62. 65. 76. 46. 37. 47. 28. 24.
 die Werbungen 738 wahlste
 21. 53. 32. 66. 12. 38. 81. 18. 45.
 in non
 70. 18. 24. 40. 16. turbiret, undt also ihme sein endt-
 lich aus Flucht undt einzig refugium sich zu erhohlen zu
 nicht gemacht worden muss
 66. 40. 41. 21. 37. 32. 71. 42. 65. 73.
 1754 meines theihls
 71. 45. 71. (70?) 16. 37. 73. 18. 38. 37. 70.
 qahin (?) aut
 38. (39?) 81. 17. 20. 46. 70. 16. et 12. 42. 61.
 1775. 1754. 797ae 1407nes 1520. gesteht
 14. 37. 78. 81. 45. 38. 18. 73. 45.
 sein hassen Damit aber im
 70. 24. 38. 20. 73. 81. 37. 24. 70. 71. 69.
 fall noch apparentz
 20. 39. 55. 16. 40. 60. 38. 12. 64. 72. 20. 41. 37.
 hebung
 16. 18. 67. zur 38. 37. 44. 50. 16. 14. des Wercks
 furters 1130. 1114atur Habe ich eine Notturft erachtet dem
 Herrn disfalls neue commission zu ertheilen, undt ihme zu dem
 Ende mit begehenden creditiven zu legitimiren. Undt wirdt
 Es nit unterlassen, die Sachen dergestalt zu incaminiren,
 dass wo möglich der 1775. die
 74. 40. 63. 50. 14. 39. 70. 60. 38.
 211 nach diesen 1666. 203dire undt
 13. 62. 37. 65. 45. 24.
 ohne 986iori 1089i mit dem 649tu autt
 40. 38. 16. 37. 28. 50. 61.
 sein eigenen
 77. 81. 37. 70. 24. 45. 70. 22. 37. 16. 45. 24.
 costen
 60. 40. 81. 18. 2. 45. 24. 1098ire die 64. 41.
 praetextus
 12. 45. 18. 32. 19. 26. 50. 81. werden Ihme nit manglen
 undt über obangezogene, werden die 1101ae 875ae 37. 16.
 entzielung
 18. 67. 70. 37. 38. 42. 24. 22. der 73. 64. 12. 16.

spanschaften
 63. 68. 46. 12. 61. 77. 18. 37. 24. 16. 62. 53. 13.
 niederwerfung
 43. 41. 74. 45. 41. 69. 77. 50. 24. 14. 1153orum
 1102ationes contra 1520m et 37. 41.
 60. 40. 16. 18. 41. 12.
 erregte 1408ae die 1918. gnugsam
 49. 53. 22. 18. 45. 14. 16. 50. 22.
 943i 682; So kan der 1775. auch mittels ad
 73. 12. 71.
 1478ation seines 1520. et 38. 12.
 73. 37. 70. 16. 45. 73.
 hausses contentirung der son(s)t
 42. 81. 73. 37. 81. 65. 40. 16. 18.
 unruhigen 1060. 37. 49. 40.
 42. 16. 40. 50. 46. 70. 22. 37. 24.
 eroberung der 1240tium 1901, ja
 44. 37. 41. 42. 24. 14. 70. 12.
 der 408ae selbstn da er
 13. 37. 41. 73. 45. 39. 44. 81. 18. 37. 16.
 einig absehen
 37. 70. 16. 62. 14. 12. 44. 81. 45. 38. 37. 16. 21.
 darauff hätte seiner
 12. 49. 20. 50. 61. 77. 65. 37. 62. 16. 37. 41.
 945um et uncosten die
 42. 16. 68. 40. 73. 18. 37. 24. 13. 62. 37.
 doch ohne das ex 1116. seiner
 21. 40. 60. 38. 37. 19. 65. 37. 62.
 1060. so gros mit
 16. 45. 41. 73. 40. 14. 41. 40. 65. 16. 62. 18.
 sein werden, reiches 1349. undt Ergetzlichkeit
 73. 37. 62. 16.
 haben Zu mahll bei unser starckhen arma-
 38. 20. 36. 37. 32.
 ten, undt Gott lob victorieusen progressen, er sich keiner
 groszen difficulteten zu besorgen, sondern das ihme alles
 in die handt]
 70. 24. 13. 62. 37. 46. 12. 32. 21. 18. 55. 28.
 lauffen undt da schon immittelst die
 42. 61. 69. 45. 32. 65. 60. 46. 48. 32. 21. 62. 37.

sachen zu einem
 65. 12. 60. 46. 45. 32. 83. 50. 45. 62. 24. 53. 63.
 1230um 1520um gede(i ?)en
 14. 53. 13. 37. 51. 45. 32.
 solten Er dennoch
 65. 40. 39. 26. 53. 16. 13. 45. 24. 32. 40. 60. 38.
 in den 1234^{cis} 1587^{en} nit auss
 16. 70. 26. 20. 50. 78. 81.
 sondern in allweg
 73. 40. 24. 21. 45. 49. 32. 70. 16. 12. 39. 47.
 mit eingeschlossen
 66. 37. 14. 37. 62. 24. 14. 37. 73. 60. 38. 39.
 undt diss
 40. 81. 73. 45. 16. 13. 78. 65. 73. 61. 12.
 fals ausser sein
 47. 81. 12. 50. 73. 81. 45. 41. 1927. 81. 37. 70. 24.
 werden gungsamb ad 1479^{iren} (k)anet
 66. 37. 41. 13. 45. 24. 15. 12. 32.
 aldo allein
 37. 18. wirdt 12. 39. 73. 48. 12. 39. 55. 37. 70. 32.
 zu sein wie die 656. füglichsten
 67. 50. 372^{iren} 73. 37. 62. 16.
 undt dem gemeinen Ewangelischen wesen Zutrüglichen Vor-
 zunehmen nuhn were meines
 16. 42. 38. 32. 66. 37. 41. 45.
 Erachtens nichts bessers, als das der 1775. einen 943^m 1911^m
 ohngefahr
 von 56. 54. 24. 22. 37. 77. 45. 38. 49. 61. 50.
 funfzehn et
 24. 77. 67. 45. 38. 37. 16. 1061. 1915. 37. 18.
 zehen oder
 75. 53. 46. 45. 24. 1061. 1794. 56. 21. 53. 41. 1820.
 form et damit
 69. 48. 41. 63. 49^{iren} 37. 18. 13. 12. 79. 62. 18.
 uel in 1891^m welches dan zumahl a
 42. 53. 39. 78. 24. 28.
 1356^{is} gan 26^{lid} 1148^a sein wirdt uel
 14. 28. 16. 50. 53. 53.
 in
 62. 32. 1892^m 1098. daselbst 1480^m 1909ⁱ 681. und

vonn daraus roialemante
37. 56. 78. 12. 39. 53. 79. 28. 24.

vortgeh wolte
66. 40. 39. 18. 45.

Da jedoch solches dem 1369ⁱ sonderlich wegen 1265ⁱ
1916^{tus} mit belieben würde, undt er lieber (2)^u 1139um
83. 50.

in 1893. oder 1892. wesender
70. 24. 66. 37. 81. 45. 16.

1911^m mit solchem corpore
21. 53. 41. 60. 40. 41. 64. 48.

oder den 1915^{bus} alle in 361. undt
49. 37. 20. 39. 47. 45. 62. 24.

unter iis ad 1564^{is} in 284^{is} liegen
70. 78. 65. 12. 13. 47. 62. 37. 14.

zoltte köndte zwar solches dem ge-
45. 16. 82. 56. 47. 34. 53.

meinen Wesen mit 1064^{nus} fürstreglich sein; es musste 12.

aber auf solchen
36. 37. 49. 20. 50. 69. 73. 40. 39. 60. 54. 37. 16. 61.

fall 1775. oder der Herr mit alten Grafen von Thurn
28. 39. 47. deme Ich deshalbn vollige Commission geben, sich verglei-
chen, undt wie und was Gestalt solches am fuglichsten
anzugreifen, undt zu gemeiner Wohlfahrt zu richten, zeitige
Abred nemmen, auf denselben auch Ihr vollig Absehen haben.

Da aber Sr. Füstl. Gnd gemeinet wehre nur
16. 50. 41.

mit einer starcken
63. 70. 18. 37. 62. 24. 45. 49. 81. 26. 20. 41. 60. 15.

in die 1898^{cas} lande
45. 16. 1246^{ttii} 62. 32. 13. 70. 37. 39. 20. 16. 13.

37. zu 927 undt also eine 545^{ion} oder 681 oder 384ⁿ (1936.)

1057^{tum} des walet ein zu
82. 12. 39. 65. 26. 37. 70. 16. 83. 50.

1620. wehre solches endlich uorl (?) leb (?)
50. 40. 49. 47. 62. 45. 44.

zunemen undt muglichst
67. 42. 16. 45. 63. 53. 24. 63. 50. 14. 47. 78. 60.

zu poussiren
46. 81. 34. 67. 50. 64. 40. 42. 65. 73. 70. 41. 45. 24.

1752. aber nirgends wo in
 16. 62. 41. 22. 37. 24. 13. 18. 74. 48. 70.
 zu 1164iren sondern dte (?)
 24. 67. 42. 21. 18. 37. ad- 73. 70.
 sistenz als ein 128°-rium in
 81. 34. 45. 32. 18. 67. 41. 62. 42. 63.
 989° zu halten Im Fall der aber 1369.
 67. 42. 38. 12. 47. 26. 37. 24.
 zu dere keinen auff
 83. 50. 15. 37. 71. (70. ?) 24. 45. 16. 12. 50. 69.
 sein kosten
 77. 73. 53. 62. 24. 23. 40. 81. 18. 45. 32. 42. 45. 41.
 uerstehen Wolte sed auff
 65. 34. 37. 46. 45. 32. 73. 37. 13. 20. 58. 61.
 1152os undt die 1381as condviones
 77. 60. 40. 16. 29. 78. 34. 70. 48.
 dringen Würde, muste
 71. 53. 81. 29. 49. 62. 32. 22. 45. 24.
 auf 1035^a wie 289^{ae} zu helfen bedacht, und disfalls
 74. 62. 45.
 478. suum propter bonum 1393^m in
 64. 49. 48. 72. 26. 53. 57.
 etwas con- tteniref
 5. 89. 34. 37. 24. 26. 70. 41. 45. 7. 11. 97. 34.
 werden; dazu zwar die von dem Herrn 1381ta 1035^a der
 1776.1692 ae hinter- lastenenbar
 88. 47. 12. 65. 81. 37. 95. 16.
 93schaft und kleinodien
 53. 24. 36. 20. 41. 31. 47. 53. 62. 32.
 nit, undienlich auf alle
 48. 21. 70. 45. 16. 28. 39. 55. 45.
 fall auch selbige
 77. 20. 47. 55. 81. 45. 39. 44. 62. 14. 53. an-
 zugreifen gnugsamb ver-
 75. 50. 22. 41. 45. 62. 69. 77. 53. 24. 89.
 antwortlich oder
 7. 94. 12. 24. 26. 66. 56. 49. 26. 55. 78. 60. 38.
 zum wenigsten genen 1390ⁱⁱ 1443^{tione} er-
 22. 45. 14. 37. 24.
 heblich sein mussten; dieweil aber
 38. 45. 36. 55. 62. 76. 46.

289^{ae} zwischen 1775^m et 1776^{am} 1692^m in solche Weitleufigkeit undt 505^{en} gerathen, das 1754. billig 91. 52. 45.

bedenckens hab mich oder
13. 53. 16. 76. 23. 37. 16. 73. 9. 38. 12. 36. minus
mein 1254^m darein zu stecken 79. 70. 16. 58. 73. 289^{ae}
1776^{ae} hiedurch zu praejudiciren, oder dem 1369ⁱ unter
solchem Schein die hand darein
21. 62. 37. 38. 12. 16. 21. 29. 28. 41.

ze(u) schlagen anlass zu geben; Zu
53. 62. 16. 83. 45. (42 ?) mahll solches mit 1139^{rae} 1959^{ine} als soroori
65. 40. 41. 88. 48.

undt 1872. als fratri
49. 78. 92^{1/2}. 69. 41. 12. 26. 49. 62.
hiraus zu communiciren undt one
40. 16. 37. deren 1141^{tion} 1130.

1567. Solches aber nohne grosse Zeitspillage und verlauf-
ter occasionen nit zu thun; Wolte ich lieber solchen
328^{et} aus Landen lassen, 1139^{ram} cassam
68. 20. 73. 81. 28. 71.
desto sterker ansprechen, undt sehen wir zu dem Ende
ein hundert 1061.
45. 70. 16. 86. 46. 50. 24. 13. 45. 41. 18.

815^{alium} furnirt werden köndte.
69. 40. 42. 49. 16. 70. 57. 26.

Bestalt ich den hirzu Albereit 1035^a undt da 1369, auf ein
solche bei 1139ro 1911. in 1893. oder 1892. erheben wolte, an
943. bezahlung nit ermanglen
44. 45. 75. 12. 46. 39. 50. 16. 14.

solle. Es wehre aber bei solcher Bewandtnuss mit 1369^{ae} da-
hin zu 1586. undt 1945; das wan er obbesagter Massen mit
einem roialen corpore
57. 48. 78. 20. 39. 45. 24. 68. 48. 94. 57. 72.

1915^{ibus} et 1916^{ibus} oder in Manglung 1916um
56. 49. 45. mit 95^{1/2} XV. 1061. 1915^{ibus} in 1891. 1894. oder 1892. gehen
undt daselbsten ein roial 545^{ion} machen
49. 48. 70. 20. 47.
würde, Ihme alsdan, sobaldt er 1084^{irte} C. 1061. 815^{ium}

semel pro semper
 73. 45. 63. 37. 47. 81. 37. 71. 72. 45. 57. ge- 83. 53.
 zehlt undt per wexel
 38. 39. 34. 64. 45. 49. 74. 53. 27. 45. 39. die er
 selbstnen seinen beliebten nachziehen möchte, überliefert, da
 er aber nacher 1893. oder 1892. gehen, undt sich
 73. 70. 60. 38.
 alda mit
 12. 39. 13. 20. 63. 62. 18. 1139ro 1911^{tu} 361. wolte ihme
^a
 12. 1564re 362^{uis} so lang er bei derselben verbliebe 1051os
 XV. 1061. 815^{les} entric(h)tet
 45. 24. 18. 41. 62. 60. 18. 32. 26.
 werden solte; welches dan richtig abgehandelt und geschlos-
 sen
 deshalben
 13. 37. 81. 46. 12. 39. 36. 45. 16. auch 295as
 983as ad legationis auf gerichtet
 1478 40. 16. 62. 65. 14. 37. 41. 62. 60.
 38. 18 undt zu 1754. so wholl des Herrn Grafen von Thurn
 Nachricht um der 1152er halber 1563^{am} praetension
 13. 88 40. 16. zu
 machen, als der 656^u halber, undt unsere Sachen darnach zu
 richten 1563re avisirt werden müste; Masser der Herr den
 Sachen zu thuen, undt darbei 1752ⁱ 1254^{ae} me-
 71. 37^{ae} not-
 turfft und 327. in acht zu nemmen wissen wirdt. Im Fall aber
 wieder Verhoffen undt bester Zuversicht 1369. bedencckens
 trüge, sich in 1486ⁱ contract
 60. 40. 16. 34. 41. 12. 60. 18.
 einzulassen, undt 211. 203. wirt der Herr ihne doch dahin
 gutem humor zu erhalten, befeissen, und wo möglich dahin
 behandeln, dass er inpostur
 62. 89. 16. 64. 40. 65. 18. 42. 49. 97.
 1019^{tat} 211^e 986^e 1228^{ire} und den 785^{em} in 395^{uo} 1578re
 halte da er auch
 38. 20. 47. 26. 45. Oder 13. 12. 37. 41. 12. 42. 60. 46.
 hier zu nit
 38. 62. 45. 41. 67. 50. 16. 62. 18. 42. 37. 49. 73.

34. 45. 38. 53. 24. 66. 48. 39. 34. 45. 529. 37. 41.
 ad 1064^m sich nit auff
 20. 13. 16. 71. (70 ?) 18. 12. 42. 69. 77. 21.
 die andre seiten
 62. 53. 12. 16. 13. 41. 37. 73. 45. 62. 18. 45. 24.
 lege sed in ona 173^{io}
 39. 45. 14. 53. 65. 37. 13. 62. 24. 40 32. 20.
 ne 1019^{eat} auss seinen
 16. 37. 12. 42. 73. 81. 65. 37. 62. 24. 45.
 landen 785ⁱ 1150^m 1936. 1282. undt
 16. 47. 20. 32. 21. 53. 16.
 solches in 89. 1496¹ be(z ?) 1782^s 1035^{an} te
 78. 24. 44. 45. 43 18. 37.
 239te sua 809. Zu dem Ende ihme dan 1200. 40. 63.
 65. 42. 12.
 ombrage zu 506. oder 1719^{câ} di
 36. 41. 12. 14. 2. 37. 67. 42. 13. 62.
 173 sions 1342. Undt was gestalt 1423^a
 65. 70. 40. 16. 4. 5.
 173^{io} in 1752. 766^{dan} et 408^m ver stammet
 70. 16. 89. 65. 18. 20. 71.
 er auch bei 1200^{bus} 618^{is} 1520^{ibus}
 79. 37. 18. 45. 41. 52. 53. 70.
 in 1034° 1438^u Vleisigh zu imprimiren
 70. 16. 70. 63. 64. 49. 78. 71.
 sein will
 62. 49. 37. 16. 89. 65. 45. 62. 32. 66. 70. 39. 47. 88.
 Ich unterlasse aber hirinnen weitere information zu thun, in
 versicherter Hoffnugh, er werde an nichts, was zu des Werks
 Befurderung und Erspriesligkeit dienlich ermanglen lassen.
 Undt befehle ihne hirüber der Gnaden Gottes; Datum Heil-
 brnu den 17 April Anno 1633.

Des Herrn

freundtlicher

Axell Oxenstierna m. p.

1543 wexel laut 1754
 74. 45. 27. 53. 47. 55. 12. 42. 69.

trecken
 18. 41. 53. 60. 15. 37. 16, oder selbige.

Post scriptum.

Auch, Edler, Vester, verstehe ich das er zu seinem Be-
 huef 2000 Reichsthaler aufgenommen hat, undt zu Durchse-
 zung seiner Reise ein mehreres bedörfen werde, wie ich nun
 leichtlich erachten kan, das solches ein unümbgängliche Not-
 turft gewesen, undt sein will, als bin ich erbietigt auf erste
 Ankündung, wie die Geldter zu bezahlen oder übermacht
 möchten werden, gnugsahme Anstalt zu machen, undt Ihme
 diesfalls meine gute Affection zu Contestiren. Im übrigen wirt
 er im Schreiben begriffenes Werck zu befurderen Ihme ange-
 legen sein lassen, undt sobalt er solche verricht, seine Ruckh-
 reise zu mir fortstellen, darbei seine Securitet wholl in Acht
 nehmen undt sonderlich dahin sehen, das er mit des Printzen
 favor undt guten Willen, abscheiden möge, angesehen er we-
 gen an Corneli Hagen in der fürtsl. Wittiben Sachen abgelas-
 senen und Zweifels ohne intercipirten Schreiben nit wenig
 alterirt undt sich deshalbn höfflich bei mihr beschwert hat.
 Ich habe solches mit Stit. geben undt seine Persohne
 vielmehr demselben recommendiren wollen. Ut in literis

Axell

Oxenstierna m. p.

(Eredetije az upsali egyetemi ktárban).

A titkos jegyek abc-je.

a = 12, 20, 28,	n = 16, 24, 32,
b = 36, 44, 52,	o = 40, 48, 56,
c = 60, 68, 76,	p = 64, 72, 80,
d = 13, 21, 29,	q = 17, 25, (33),
e = 37, 45, 53,	r = 41, 49, 57,
f = 61, 69, 77,	s = 65, 73, 81,
g = 14, 22, (30),	t = 18, 26, 34,
h = 38, 46, 54,	u = 42, 50, 58,
i = 62, 70, 78,	w = 66, 74, 82,
k = 15, 23, 31,	x = 19, 27, 35,
l = 39, 47, 55,	z = 67, 75, 83,
m = 63, 71, 79,	
0 = 2, 4, 7, 9, 11, 86, 88, 89, 93, 94, 97.	

XXXV.

Frankfurt 1634. aug. 26.

Strassburg Pál bemutatja a királynénak jelentését.

Serenissima et potentissima regina ac domina domina clementissima.

Tertius nunc annus agitur, ex quo Gustavus Magnus Sac^{ae} Regiae Mattis Vrae genitor et pater longe dilectissimus (aeternae ac immortalis memoriae) pro summa prudentia sua c re fore existimavit, ut ad portam Ottomannicam legationem mitteret. Cujus obeundae munus cum incomparabilis monarcha mihi demandare clementissime dignatus sit, ad Sac^m Regiam Mattem Vram paternae magnitudinis haeredem, de negotiorum ac itineris successu, necnon praesenti facie et statu Ottomannici imperii humillimam relationem instituere debui. Ex qua videri et cognosci potest invictissimum heroa Gustavum Adolphum cunctos aevi sui reges nominis splendore ac fortitudinis gloria non modo inter christianos gentes atque populos, sed remotissimas Orientis nationes longe supergressum. Etenim certissimum est ab exordio nascentis Monarchiae Ottomannicae nunquam contigisse, ut externi alicujus principis minister in qualitate publici et solennis legati sine muneribus ad sultani, triginta regnorum domini conspectum admitteretur, soli Suecorum regi augustissimo ac barbaris hoc indultum est, ob virtutis bellicae administrationem ac rerum gestarum famam et celebritatem. Quippe eos minime latebat a S. Ra Me gloriosissimae recordationis regnatricem domum Austriacam biennii spatio cunctis regionibus atque provinciis exustam fuisse, quae inter Balthici maris litora Vandalicasque urbes ad Visurgis et Rheni flumina Galliarumque limitem et lacum Brigantium ad Noricos Quados et Sarmatos usque continentur. Unde toto profectionis meae curriculo observavi Sac. R^m M^m commodius magisque opportune ad Orientis regna mittere non potuisse, quam illo tempore, quo Deus eandem summa felicitate beavit, rerumque in Europa Arbitram magna ex parte constituit. Cum Sac^{ae} Regae Maj^{is} suae adversariis malevolisque in Polonia Ungaria Transylvania et porta, nihil

acerbius contigerit, quam allatis victoriarum nunciis me praesentem ac veluti exprobantem intueri, tacitoque morsu animi cognoscere quantum boni linguis faverint, quantoque applausu et gratulationibus frui mihi coram datum sit. Interim palam frémentibus Austriacorum emissariis, cum viderent unice ac soli Suecorum nationi ab Ottomanica gente eum honorem et cultum deferri, quem hucusque Germanis, Gallis, Italis, Belgis, Polonis et Ungaris superbe denegarit. Prout Sac^a Reg^a Mas Va ex adjunctae relationis tenore clementissime intelliget. Quam publico christiani orbis bono patriae regnisque suis diuturno tempore salvam et florentem esse deum exoro. Dab. Francofurti ad Moenum 26 Augusti anno 1634.

(Egykorú példány az stochholmi állami ltárban.)

XXXVI.
AD
SACRAM REGIAM MAJESTATEM
SUECIÆ
SUCCINCTA RELATIO

DE BYZANTINO ITINERE AC NEGOTIIS IN OTTOMANICA AULA PER-
ACTIS, NEC NON PRÆSENTI FACIE ET STATU ORIENTALIS IMPERII
ETC. HUMILIME EXHIBITA

AB
EJUSDEM SAC RAC M^{tes} CONSILIARIO SECRETIORIS AULICI ET
GUSTAVI MAGNI (GLORIOSISSIMAE RECORDATIONIS) AD AMURATHEM
HUIUS NOMINIS QUARTUM TURCARUM, GRÆCIAE ET ASIAE SUL-
TANUM LEGATO
PAULO STRASSBURGK.

ANNO MDCXXXIV.

Serenissima et Potentissima Regina ac Domina, Domina Clementissima.

Res per arma gestae nomen et gloriam Gustavi Magni longe lateque propagarunt, verum pacis artes et regnandi prudentia non minorem M-ti ejus famam et celebritatem conciliarunt. Nam etsi multis praeclarisque victoriis Austrio-Hispanica domus Ferdinando II imperante ad supremas dominandi spes enixa fuerit ac divina benignitate per virtutem et felicitatem divi regis Gustavi in progressibus suis vehementer turbata sit, profundique ambitus radices, quas regnatricis familia tot aetatum seculorumque decursu et vetustate egit, per immensas clades concuti et labefactari coeperint, ideoque si temporis brevitem et admirandas vicissitudines spectemus, Gustavi Adolphi rebus gestis nihil majus et sublimius homines animis concipere, aut ullius aevi memoria complecti queunt: prudentes tamen longe magis aestimant singulari providentia [et consilio] a S^a R^a M^{te} sua multis abhinc annis jacta esse tantae molis fundamenta, matureque adscitas potentes amicitias et cum imperiis regnisque finitimis aut reculta vicinitatis jura, aut sancita induciarum foedera aut pacem legibus immortalis gloria dignis firmatam et stabilitam. Quae ut majori autoritate fierent, ab incomparabili rege tot illustres, amplissimaeque legationes in varias orbis Europaei partes expeditae sunt. Inter quas illa locum sibi vindicat, quae anno hujus seculi primo et trigesimo a S^a R^a M^{te} sua, cum in Ungariae et Transylvaniae regna, tum ad imperii orientalis sedem clementissime mihi injecta fuit. Legatio communi regum principumque causae salutaris, tanto heroe digna et susceptis in praesens consiliis, destinatisque profutura. Insuper memorabilis ob mandatorum gravitatem, tot diversas gentes atque populos iter remotum et

immensa terrarum spatia, denique ob atroces casus, supplicia, mortes, seditionem ac tumultus, qui in conspectu nostro evenerunt ac ipsum Ottomanicae monarchiae principem et statum prope everterunt. De quibus omnibus ad Sm Rm Mtem Vm ex conscientia et fide hoc humilimo scripto relaturus sum.

Postquam Francofurto (ad Viadrum) expeditus fueram violenta aegritudo me invasit, qua ope divina eluctatus in Prussiam iter absque mora suscepi. Ibi de nobilium comitatu, famulitio, currubus, equis ornatu et supellectile omni cura providi, Sae R^{ae} M^{tis} magnitudini et dignitati convenire ratus, ut ad Orientis nationes apparatu splendido protectionem instituerem, quo juxta clementissimum Sae R^{ae} M^{tis} mandatum illustrissimus et excellentissimus dominus dns Axelius Oxensterna, regni magnus cancellarius me benique instruxit, unde rebus ordinatis cum viae accinctus essem, literae Warsavia et Dantisco allatae sunt, quae indicabant meum per Poloniam iter accurate observari et disposito milite omnes in Ungariam transitus praeoccupatos esse. Quamobrem consultum videbatur hominem idoneum Warsaviam expedire, et salvi conductus literas ibidem procurare. Sed cum suspicio non levis suborta esset, Polonos Byzantina protectione motos conquisitis rationibus transitum excusaturos, illustrissimus et excellentissimus dns regni cancellarius, e re fore existimavit, ut inopinato ad Polonicam aulam ipse properarem, salvi conductus negotium recte coram peracturus. Itaque vicesimo secundo die mensis Novembris cum adjuncto comitatu Elbinga discessi, et Soldaviam versus per ducalem Prussiam iter direxi, vigesimo septimo ejusdem mensis die primum Polonorum oppidulum Mlavam vergente sole ingressus. Erat loco illo sub adventu nostro ingens consternatio, hominumque fuga et discursus, omni aetate, omni sexu trepitatione et metu perculso. Quippe alii conjuges liberosque trahebant, alii arcas, utensilia, vestes et quidquid uspiam [charum] rerum erat in caemiterium, turres, templum magno ferebant strepitu. Cujus rationes inquirenti responderunt, ex profligato genere mortalium, quos in Polonia confoederatos et Lissofficianos vocant, aliquot manipulos praedonum juxta se grassari proximosque vicos diripere, et immanitatis scelerumque terrorem late circumferre. Horum rabiem ac furiosos impetus

ut quodammodo effugiant, carissima pignora in sacratas aedes, veluti asylum contulisse et loci firmitate fretos, si vis major ingruat, defensionem ausuros. Alieni periculi facies nostros quoque animos sollicitudine affecit. Quippe cum de transitu meo Poloni solita grandiloquentia minas saepius ejaculati fuissent, merito verendum erat ipsos in exitium nostrum aliquid molitos esse et subornatis nebulonibus, fictoque tumultu insidias struxisse. Igitur rem altius mecum agitavi et non tantum inscio rege Sigismundo, sed etiam insalutatis regni ministris et officialibus me Poloniae fines ingressum perpendi, ut quicquid nobis adversi eveniret, hoc in confoederatos et Lisoffecianos rejici, et a Polonis latrocinii praetextu atque colore excusari nullo negotio posset. Tris autem casu illo facienda erant; nempe ut Warsaviam rectum iter pergerem, ac in praedonum manus ipsemet praecipitarem: vel ut in oppido Mlava non nihil subsisterem hominumque nefariorum insultus, ferrum, flammas experirer, aut ut in ducalem Prussiam recederem gravi cum dedecore et indignitate. Quae dum sollicita mente revolve, omnesque salutis expediendae rationes in eo, commodum evenit, ut in oppidulo illo domum reperirem solido lapide exstructam et contra Polonorum impetus meo iudicio firmam. In hanc famulitium, supellectilem equos congregare, vim si intentetur armis pellere, eventumque rei divinae providentiae ac voluntati committere placuit. Interea temporis a magistratu loci cursores et nuntii ultro citroque commeabant, diligenter sciscitantes, quo manipulus ille furum deflexisset, cum ob saevitiam et crudelitatem perfidorum hominum universa tractus vicini plebecula metu exanimaretur ac inter murmura et ejulatus noctem anxiam insomnemque duceret. Quae tristis ac maesta rerum facies in tenebris et spissa caligine nonnullis quoque ex nostro comitatu formidinem injecit ac periculi imminens speciem adauxit, Mihi tamen animo fixum ratumque fuit, qualemcunque potius sortem experiri, quam legationis praejudicio et cum infamia pedem referre. Oberrabant dicti confoederati ex utroque latere oppidi, rapina ac tumultu barbaramente grassantes et jamjam venturi nuntiabantur, cum nos obstructis domus utrisque portis et armis omni cura expeditis, nec non parata restinguendo incendio aqua illorum aggressum praestolaremur. Verum altis-

simi benignitas, eorum protectoris, qui in legitima vocatione vias ejus peregre frequentant, hoc quoque malum a nobis avertit. Quippe exploratores ante solis ortum iterato retulerunt, Lisoffscianos in electoralem Prussiam iter suscepisse, et Prasz-nitium versus declinasse. Unde metu liberati nos protectione sine mora accinximus viaque publica et inoffenso cursu Warsaviam tetendimus. Saepe mecum reputavi an credere fas sit, militares motus illos, cum caede, rapina, incendio juxta sedem regiam casu evenisse? Vel an Poloni persuasum habuerint, fore ut ejusmodi terculamentis, objectuque Kosacorum impeditus sententiam mutarem et omissa legatione pavidus recederem? Utut tandem fuerit, hoc omnino certum est, postea ab illis idem quoque factitatum, et hasce tragoedias saepius exercitas antequam Ungariae limites attingerem.

De caetero Warsaviam propius accedens, cum adjuncto comitatu in pago Dobrowka, uno ab urbe miliari substiti ac perfidos homines commendatitias literas illustrissimi et excellentissimi dni regni cancellarii ad Jacobum Zadzik episcopum Culmensem et Poloniae magnum cancellarium, praemisi, simul ad eundem ipsemet perscripsi, et a Sa Ra Mte Sueciae domino meo clementissimo ad Smam principem dominam Catharinam Marchionissam Brandeburgensem, viduam, principem Transylvaniae me ablegatum significavi, etiam atque etiam rogans, ut autoritate sua iter meum promovere et induciarum habita ratione de salvi conductus literis mihi prospicere vellet. Erat tum Polonica aula in gravi moerore et perturbatione ob Sigismundi regis adversam valetudinem; inopinatum reginae obitum, Ferdinandi caesaris horrendas clades, et infelicem Pragae amissae nuntium, qui eo ipso die Warsaviam appulerat. Unde mei homines parum hilari fronte excepti, cum Polonis jam innotuisset, ex mandato regio me Constantinopolim recta proficisci. Itaque praedictus Zadzik cancellarius cum Oppalinskio, regni marchallo, et Dönhoff palatino, tum praecipuis in aula Consiliariis, de postulato mei transitus per bidui spatium serio deliberabant, quo exacto regium cubicularium Stanislaum Nastacki ad me in pagum Dobrowska expediebant. Hic praemissa officiorum commendatione et oblati magni cancellarii literis usitata Polonis eloquentia moram

et dilationem excusabat. Tenor autem literarum hic erat. Magnum cancellarium in negotio liberi transitus ad regnum Hungariae mihi respondere voluisse, ac imprimis mirari, me non habitis literis passus in alieno regno tantum itineris emensum fuisse. Nam etsi per jura gentium et mutua pacta liceat legatis ultro citroque commeari, id tamen absque scitu eorum, qui in regnis suis rebus praesint, fieri non posse. Proinde quamvis graves ipsis occurrant rationes ob quas ejusmodi itinera prohiberi debeant: quo tamen suum in fovendis pactis studium probet, dandum hoc literis illustrissimi dni cancellarii regni Sueciae putasse, ut susceptum iter per Poloniam continuarem quoque tutius ad Hungariae fines me conferre possem, regium cubicularium mihi comitem futurum. Ad quae pro temporis et loci ratione congrua respondi, et mihi licitum fuisse ad Regiam Polonorum aulam pervenire multis exemplis et argumentis demonstravi, simul cubicularium illum honorifice et laute excepi, ac inter pocula profectionis diem constitui. Verum cum futuris ille mei itineris comes aliquanto liberalius potasset, de scopo legationis et transitu meo varios sermones habuit, palam profitendo magnum cancellarium aliosque procures intellexisse, me non solum in Hungariam, Transylvaniamque tendere, sed apud ipsam portam Ottomanicam oratoris et legati munus obiturum: quod ipsis quidem omnibus valde ingratum sit, ob suspiciones et conjecturas, quae ex nova Suecorum cum Ottomanis amicitia oriantur, eo praesertim tempore, quo de perpetuae pacis negotio inter serenissimos reges ac regna ulterius agi et tractari debeat. Quae verba cum ex more gentis confidenter protulisset, non secus ac jocum aliquem inter convivendum hilari et blando vultu excepi; me mirari inquires unde haec figmenta originem trahant cum Sa Ra M^{tas} Sueciae dominus meus clementissimus mihi tale quicquam in mandatis [nunquam] dederit: Sagacium ingeniorum lusus et conjecturas saepe aberrare. Ceterum sermone et laetitia in noctem protracta cum salutes multas utrinque vovissemus, importunum hospitem dimisi, quam ad suos remeantem in trajectu Vistulae prope aquis haustum [postea] percepi. Sexto Decembris ex Dobrowska movi, et sine impedimento Lublinum perveni, unde Rouselli homines ad Kosacos Saporovianos imprudenter missos illo die

Warsaviam in vinculis abduxerunt, quod me suspectum magis invisumque reddidit. Nam Lublinensis capitaneus cum dicte Nastaki graviter expostulabat, et mandatis regis accurato inspectis, ejus quoque fidem in dubium vocabat, qui ut moroso homini scrupulum eximeret, pro majori cautela magni cancellarii literas ostendit. In itinere Nastaki omnem diligentiam adhibuit, ut de rebus nostris aliquid expiscaretur, omni occasione, loco, tempore inter deambulandum, nec non curru, diversorio aut victu hae vél illa crebro sciscitatus. Quare animadvertens mihi cum sagaci homine et Jesuitarum institutione explorandi gnaro rem esse, in ejus colloquiis admodum considerate provideque egi. Unde is ad alias artes conversus, cum nobilibus et famulatio liberius confabulari caepit, sub imagine simplicitatis saepius interrogans, quis scopus, qua intentio perfectionis meae? qualia mandata a rege haberem? ubinam secreta mea reservarem? Insuper fingeat se Germanicam linguam ignorare, cum tamen seorsim percunctandi gratia illam adhiberet. Verum mei homines statim ab initio fraudem subolfecerant, ac ejus sermones, quantum fieri potuit, modeste declinabant. Cum praemistiae (? *tán Premisliae?*) ab ipso quaereretur, undenam locorum veniremus? Caesaris Legatum esse mentiebatur: quippe illum pudebat palam profiteri S^a R^a M^{tis} Sueciae consiliarium per Poloniam publice transire. Ad Jacobum Zadzik magnum cancellarium non raro ex via perscripsit, ut quidem opinor suo ingenio ficta et excogitata. In vetustam urbem Sambor Ungariae conterminam vespere Nativitatis domini appulimus proximoque die sacris evangelico ritu celebratis, ad extremos Polonorum fines iter prosecuti sumus. Erat nobis in vicina valle ad ipsas radices montium Carpatiorum penetrandas ignobilis rivus, qui perpetuis imbribus et aquarum auctu intumuerat, boreali frigore adstrictus, et instar pavimenti consolidatus. Hunc impedimenta et [carrus] currus nostri ea via superare nitebantur, qua paulo ante levia Polonorum vehicula transierant, cumque mediam partem emensi essent, crustae glaciei succumbentes oneri una mole desederunt, famulatio, curribus, equis profundo emersis. Quod triste spectaculum etsi me ingenti dolore afficeret, tamen nihil magis formidare coepi, quam ne mandata regia casu illo amitterem, unacum viatico

legationis apparatu, omnique supellectile. Igitur contentione maxima hortatus sum, quotquot juxta me erant, ut periclitantibus mature subvenirent, quis preto discrimine promte, et audacter aquis se immiserunt, fessos et deficientes voce, manu, exemplo strenue juvantes, donec vadum invenirent ac paulisper respirantes ope et auxilio divino in adversam ripam enatarent. Polonus Nastaki cum prae aliis magnanimitatem suam ostentare, ac violentum gurgitem perrumpere vellet, ab interitu exitioque parum abfuit. Nam equo delapsus et profundo errans fluctibus hic illuc diu agitatus fuit, Polonica veste oblonga et vulpinis pellibus subducta sphaerae alicujus forma supernatante. Vix a risu temperare potui, quando Nastakium, spiritus elati hominem, hyeme, asperrima probe madefactum, intensoque gelu rigidum, et cum torrente rapido luctantem conspicatus sum: qui me hucusque veluti captivum duxerat, animi recondita penetrare satagebat, vultum scrutabatur, mearumque actionum censor et interpres erat. De cetero casum ac discrimen illud tolerabili damno et jactura evasimus, desideratis levioribus sarcinis, luxatisque curribus et rhedis, sub mediam noctem omnes bene loci hospitium intrantes. Erat casa humilis Ruthenorum alpestrium, recenti adhuc luto compacta, in qua propter fumum atque finum nil quicquam conspexeris, Lithuanis, Livonicisque deterior. Ibi post diurnos labores et miserias defatigata membra reficere, et Nativitatis festum absque cibo et potu celebrare licebat. Nam cum illis locis nulla fere cultura sit, panem atrum, semicoctum et hispidum habent. Cerevisia ibi rara est, eaque non hordeacea, aut triticea, sed avenaria; crematum ex frumento parant vile et sordidum. Pecuariam exercent, ac caprino lacte vitam sustentant. Inter hos monticulas Pannoniam petenti sex dierum iter faciendum. Media via juxta pagum Krifka limes est regnorum Polonia et Ungariae, in quo Nastaki mihi valedixit, admodum laetanti, quod ab occulto inimico liberatus essem. Civilitatis tamen causa me ad Ungaros venientes comitatus est qui, praesidio ducuntorum peditum, octoginta equitum stipati accesserant, tutum simul ac honorificum putantes, ea solemnitate et numero regiam legationem excipere. Cumque pro more et disciplina gentis longo ordine incederent explicita vexilla Poloniam ver-

sus ostentarent, ceremonia illa Nastakium vehementer pupugit ac momordit. Unde subiratus retrocessit ac per nobilem puerum rogavit ut ad Jacobum Zadzik magnum cancellarium de felici transitu meo perscriberem, quod eodem adhuc die feci. Jamque Polonorum manus incolumis evaseram, haud meliore sorte et conditione Ungarorum lubricam fidem experturus. Nam licet Johannes Ballingh Munkaczensis capitaneus religioni evangelicae addictus esset, partibusque nostris ex animo faveret ac serenissimi Gabrielis tempore arctiori amicitia mihi conjunctus fuisset, tamen vicinae regiones et provinciae Ferdinandi caesaris declarati hostis jurisdictioni et potestati subjectae erant. Unde nihil facilius quam occupatis itineribus, me cum mandatis regiis adjunctoque comitatu intercipere: cum praesertim Homonay inter papistas proceres haud exiguarum virium trecentos pedites Germanos in stipendio haberet, nobiscum admodum propinquus et contiguus esset ac praeterea Poloni de adventu meo, et instituta versus Orientem profectio Ungaros edocuissent. Quod Valentinus Diack vir rectus et prudens, capitanei Munkaczensis commissarius unacum centurionibus et equitum praefecto diligenter ponderabant, varios exploratores hoc illuc mittentes ac interdiu et noctu necum festinantes [properantes] donec periculosa loca transiissent, ac dicti capitanei filius majori equitum peditumque numero occurreret. Quo praesidio aucti sine ullo impedimento ad destinatam arcem Munkacz pervenimus. Est arx et ditio illa in Ungaria superiore sita duodecim miliaribus Cassowia ejusdem metropoli distans. Jurisdictione gaudet amplissima et castellum habet firmum editoque monte collocatum, cetero districtu undiquaque plano. Tria oppida et ter centum et quadraginta pagi ad eandem spectant, in quos Berekzaz magni aestimatur ob summam fertilitatem et generosi vini abundantiam quod illo loco provenire solet, ac in Poloniae regno late distrahitur. Hanc Gabriel Bethlen princeps Transylvaniae serenissae uxori dominae Catharinae, Marchionissae Brandenburgensi inter dotalia bona adscripsit, et Ferdinandi caesaris, ordinumque Ungariae consensum impetravit. Qui tamen defuncto Gabriele Bethlen, Johanni Ballingh capitaneo insidias struebant, et contra aequitatem pactorumque fidem Ferdinandi cae-

saris nomine arcem praesidiumque Munkacz Esterhazi palatino tradi postulabant. Unde dictus capitaneus Ballingh Georgii Rakocii Transylvaniae nunc principis opem implorabat, et Maramarussio comitatui vicinus Esterhazy palatino caeterisque pontificiis armata manu resistebat. Quam ob rem cum oppidum propius accessissemus haud contemnendo nobilitatis numero obviam processit et S. R. Maj^{ti} Suaeciae publicum honorem delaturus militum sclopetis, machinarumque fragore laetitiam testatus est. Quod in Austriacorum ditione bello flagrante fieri novum ac insolens plerisque videbatur. In eo castello per duodecim dies commoratus sum, cursoribus et nuntiis ad serenissimam principem dn^{am} Catharinam in oppidum Tokaii ultro citroque commeantibus. De cujus statu et conditione non tantum ex ipsa prolixè cognovi, sed etiam per amicos fide dignos accurate edoctus fui. Nempe quod Sert^{as} ejus a Stephano Czaki Ungaro Barone persuasa et inducta fuit, ut munitam arcem Tokay Ferdinando imperatori cederet, praesidiariis remisso fidelitatis juramento. Quod Johanni Ballingh Munkaczensi capitaneo in mandatis dederit, ut illa quoque bona Palatino traderet. Quod Czakio paratam pecuniam, Stephano Seney Ungariae cancellario mundum et cimelia imprudens concediderit. Quod Rakocÿ filios heredes substitui et attestationem manu et sigillo roboratam sibi extorqueri passa sit. Vicissim quod Rakocius Sert^{em} ejus mira fraude circumvenerit ac similtates et dissentiones, quae ipsi cum Stephano Bethlen, Gubernatore Transylvaniae et principis defuncti fratre intercedebant, variis modis artibusque foverit, donec Sert^{is} Ejus commendatione et suffragio tam ab ordinibus Transylvaniae, quam apud ipsam portam Ottomanicam principatum obtineret. Nam postquam S^{ma} princeps Catharina regni clavo et administratione remota esset, Stephanus Bethlen, gubernator Transylvaniae ad suscipiendum principatus regimen, per filios ac generum suum Georgium Rakoci sollicitavit, quod persuasum haberet, ob validam sibi adversam pontificiorum factionem, se ad illud fastigium pervenire non posse. Unde major natu filius Varadinensis capitaneus cum trecentis equitibus ad Budensem vesirium se recepit, ut novi candidati causam commendaret, eodemque tempore, gubernatoris gener David Zoliomi ad Ge-

orgium Rakoci in Patak profectus est, ut soceri nomine in proposito ipsum confirmaret, totiusque Bethlenianae familiae opem, suffragia et clientelas illi offerret. Quo dum geruntur, armata comitia prope Claudiopolim a Transylvanis celebrantur, in quibus tam evangelici quam pontificii magnates Stephanum Bethlen comitem unanimi consensu principem constituunt, illi ob religionis ac meritorum respectum, hi ex invidia et metu venientis Rakoci. Quae ipsa cum praeter spem et expectationem accidissent, Stephani Bethlen animum vehementer turbant, utpote quem oportebat vel oblatam dignitatem recusare, vel Rakocio datam fidem fallere. In qua deliberatione cum diu fluctuasset, a pontificiis tandem sibi persuaderi passus est, ut Rakocio per literas electionem suam intimaret, amice rogans ne cum exercitu Transylvaniam ingrederetur, quo potentiores magisque validum se habere non ignoraret, hocque modo in Ungaria belli civilis autor existeret. Verum res amplius integra non erat; quippe Rakocius domo sua moverat, eique gubernatoris filius ac gener praecipiti juramento sese obstrinxerant, etiam Varadinensi arce securitatis causa imprudenter permissa. Cui accedebat quod liberi Haydones ad Rakocium magno numero confluerent, ac sereniss^a princeps Catharina odio gubernatoris (a quo se remotam vi et astu querebatur) cum praecipua nobilitate in illius partes transiret, causae et electioni ejus constanter patrocinata, donec Stephanus Bethlen principatu cedere coactus fuit. Igitur amici referebant, sub initium novi dominatus Rakocium gratae mentis speciem praese tulisse, ac Seram^m dn^m viduam affectatis honoribus, mirisque lenociniis et clandestinis demereri voluisse, ut incautam postea gravius opprimeret ac spoliaret. Quod ficto candore et benevolentia apud principem foeminam credulitati nimiae obnoxiam facile praestare et consequi potuit. Etenim cum Celdo^o ejus praeter solitos hominum affectus, et naturales inclinationes patriae gentisque suae caritatem exuisset, ac Germanorum ministeria aversaretur, Ungarisque assectatoribus se totam permitteret, gratiosi illi actiones et consilia non ad Sertis ejus dignitatem et commodum sed privatas utilitates suas, novique Principis Rakocii emolumentum dirigebant: de quo uberiores relationem postea instituiam; nunc itineris ordinem prosecu-

turus. Ingredientem Ferdinandi caesaris territorium ac fines, minime latebat Nicolaum Forgatz Ungariae superioris generalem de me occupando et circumveniando seriam deliberationem habiturum, quod fatalis clades Tillii prope Lipsiam pontificiorum animos vehementer exulcerasset, et ad Austriacae domus contemptum plerique referrent, me hostile solum recenti adhuc fama victoriae ingressum. Praeterea quod Ferdinandus designatus rex Hungariae, Petrus Pazman cardinalis etc. archiepiscopus Strigoniensis, Nicolaus Esterhazi palatinus; Stephanus Seney (Stecnÿ) cancellarius, dictus Forgatz generalis, alique finitimarum arcium supremi capitanei, in magno pavore et trepidatione essent, tam propter Sae Ræ M^{tis} (gloriossima recordationis) immensos tum progressus et victricia arma, quam ob perpetuas Turcarum incursiones, belli et malorum praenuntias. Nam etsi per comitia vires prostratas erigere et reparare satagebant, tamen apud offensos et injuriarum ac persecutionis memoria exasperatos, subsidia aegerrime moliebantur. Proceres et magnates praecipui, major pars nobilium et civitates, cum ex religionis diversitate, tum ob acerbissimam palatini dominationem et intolerandam superbiam vehementer alienatae erant, isque rerum et animorum habitus, ut ad motus omnia spectarent. Archiepiscopus et palatinus mutuo sibi infensissimi erant, nec apud ceteros, nisi ex necessitate concordia. Unde ancipites et periculosae deliberationes, ac in ruente et praecipiti fortuna non sufficiens autoritas, nec opes vel consilium, ita quidem ut exiguis momentis summa verti possent, si praesertim Transylvaniae princeps inopinato turbatos et percultos aggrederetur; cui accedebat, quod illo ipso tempore Petrus Kowacz Ungarus caesari stipendium faciens et sexcentorum equitum praefectus a Saxonibus non procul Lemburgo Bohemiae oppido ad internecionem fere deletus esset, ac profugi clade illa per omnes Ungariae partes Ferdinandaeis ingentem metum incussissent. Quapropter cum omnia et singula quae Sermae d^{nae} viduae statum concernebant, ex ipsius literis, amicis et nuntiis intellexissem, de progressu et itineris securitate cogitare coepi, Munkaczensem Capitaneum serio hortatus, ut speculatores vario praetextu mitteret ac circumjecta loca scrutaretur, praesidiarios Cassoviae

Tokay, Kálo et Zatmar diligenter observans. Simul ex meo comitatu subornavi, qui abitum nostrum sciscitantibus gravi vultu responderent, Sermae principis conditionem postulare, ut ad Rakocium cursores expedirem, et in arce Munkacz toto illo mense subsisterem. Praeterea mandavi ut Stephani Czakii nobiles ac servos a principissa literas ferentes laute et benigne imprimis tractarent specieque honoris et benevolentiae morarentur, donec institutum iter suscepissem, cum eos venire nullum dubium esset, ut discessus mei diem explorarent. Tandem ordinata profectione cum Johanne Ballingh capitaneo prolixum sermonem habui qui consultum existimavit, nonnullos adhuc equites praemitti et ruptos vetustate pontes ea via reparari, qua hostilem manum nos expectaturam persuasum habebat, ut hoc modo et ratione caesarianis fucum magis faceret. Quae omnia et singula ob summam et fere incredibilem transitus difficultatem et pericula cum minutis quoque circumstantiis hoc loco referre debui. Vigesimo quinto Januari cum bono deo movi et adjuncto praesidio quingentorum militum per abrupta aviaque loca progressus sum in munitam arcem Hust ad comitem Stephanum Bethlen seniore deflexurus. Inter eundum hostium vicinitatem, solertiam, vires, Pannonum meorum lubricam fidem, inconstantiam, pusillanimitatem sollicite perpendi, et ab origine sua Ungaros fuisse gentem natura proditricem consideravi, firmiter hoc statuens, caesariensis nos aggredientibus me relicto omnes delapsuros fuisse. Quo casu ut tyrannidem Austriacorum evitare unicum supererat mortis honestae solatium. Interea Munkaczensem capitaneum opinio sua minime fefellit. Nam septingenti equites Ungari, trecenti pedites Germani vicinis propugnaculis Zathmar et Kalo noctu exiverant, praedictam viam occupantes, venturisque nobis insidias struentes. Quod cum Davides Zoliomi Transylvanorum generalis percipisset, undiquaque viribus collectis eorum audaciam fregit ac repressit. Unde nos ad Stephanum Bethlen tutius progressi sumus, triduique spatio benigne tractati per Maramarusy inaccessos montes versus Transylvaniam rectum iter fecimus. De Sermae principis viduae indigna abdicatione ex clementissimo Sae Rae Mtis praescripto egi, et cum bono sene graviter expostulavi. Verum is ad meam ipsius no-

titiam multis provocavit, et excusationem suam, totiusque rei seriem scripto comprehendit. Sub discessu nostro fidem et candorem summum declaravit et ex propinquo comitatu suo octingentos homines coëgit, qui praealtas nives molirentur, caedendo sylvam aperirent, et per loca nunquam frequentata viam nobis sternerent, ut consuetum iter ac discrimen per Austriacorum ditiones evitari posset. Singulis curribus triginta boves juncti erant, praecipitia asperrimaeque juga titubante gradu et vestigio maximaque difficultate enitentes. Per quinquaginta miliaria ex urbe Sambor usque ad salinas Daesianas ob profunditatem nivium omnis fere usus equorum cessabat, quae magna ex parte pedes emetiri ipsemet coactus sum, iisque divino auxilio tandem superatis Ungariae simul et periculis a Ferdinando metuendis valedixi. Jamque ex oppidi Doës commissarii principis Rakocii Stephanus Erdeli et Georgius Vitez obviam processerant, nos singulari pompa excepturi. Sed ut iis locis barbaries regnat, ita mores gentis admodum ingrati sunt. Nam cum solennes epulas instruerent, non tantum ultra fidem helluabant, sed apparatu quoque minus congruo lignea et figulina vasa mensae apponebant. Quae civilitas et mundities illorum ad ipsam usque aulam principis continuavit. Ibi nono die Februarii Stephanus Kowaczoci cancellarius cum octoginta equis et aliquot curribus Alba Julia egressus est, solitoque more de adventu gratulatus, principis Rakocii nomine me salvere jussit. Sequenti die Franciscus Mico Transylvaniae supremus camerarius me invisit ac prolixo sermone habito inter alia tandem exposuit illustrissimum principem Rakocium officia sua mihi deferre ac imprimis rogare, ut Celnem suam haud gravatim certiore reddere velim, an legatio mihi demandata publicam causam et commune bonum attineat, vel Sermae principis dñae Catharinae statum et negotia concernat, quo Celdo sua de postulati argumento melius (rectius) deliberare et in medium consulere possit. Nam si conditionem Sertis ejus saltem respiciat, suae Celni gratissimum fore, ut Sae Rae Mtis benignam voluntatem et mandata dn. dn. consiliariis regni aperiā, sua Celne absente et remota, cum me non lateat hujus controversiae rationem a domino gubernatore Bethlen, ordinibusque Transylvania reddendam. Ad quae

respondi, eum esse tenorem mandatorum Sae Rae Mtis Sueciae dni mei clementissimi, ut principem ordinesque Transylvaniae, et publica simul et privata concernat, quae disjungi et separari nullo modo queant. Praeterea cum Sae Rae Mtis injuria et praejudicio conjunctum fore, si princeps Transylvaniae in tam arduo et gravi negotio me ad consiliarios suos remittat; quando Celnis ejus maxime intersit, ut potentissimi Suecorum regis mentem et voluntatem exacte intelligat, antequam Constantinopolim iter suscipiam. Quae etsi Miko vera comprobaret, tamen asseverabat obfirmato animo principem constituisse abdicationis controversiae ac liti se non immiscere, nec ejusdem disceptationi (disputationi) praesentem esse; unde ego quoque contestatus sum me potius retentis fidei literis, omisso legationis actu, et insalutato principe Rakocio Valachiam versus proficisci, quam in Sae Rae Mtis praejudicium et derogamen quicquam admittere velle. Quam sententiam cum immotam stare videret, principem Rakocium [persuasit et] induxit, ut obstinationi suae temperaret, actuique legationis exponendae (quem vulgo audientiam appellant) una cum consiliariis regni interesset. Is undecimo die Februarii circa horam nonam tali ordine et modo institutus fuit. Praedictus Kowaczoci cancellarius cum equis et curru principis, ut in aliis locis fieri solet, meum ad hospitium descendit, ante quem familiares aulae ut vocant, et ingens [numerus] hominum seminudorum turba incedebat. Ex utroque latere currus principis satellites, in area praetoriani longa serie dispositi, ad vestibulum palatii Sigismundus Kőkedi curiae magister. Atrium servorum multitudo, cetera conclavia frequens nobilitas, interiorem cameram consilarii regni occupaverant. Princeps detecto capite foribus adstabat, miram vultu humanitatem et laetitiam praese ferens, talari veste purpurea indutus, et ardearum cristis ornatus; quem duo filii, decem et octo annorum sequebantur. Mensae horologium imposuerant, Bavariae ducis munus, singulari artificio constructum et clavam deauratam gemmisque distinctam. Cum Sae Rae Mtis nomine ipsum salutassem, ejusdemque favorem et benevolentiam decenti verborum ornatu detulissem, summam observantiam gestu ac sermone vicissim testatus est, oblatasque fidei literas debito honore et cultu re-

cepit: gratulatus insuper latino idiomate Sae Rae Mti de victoriis et rerum successu. Literis perlectis consiliarios introire iussit, nempe Sigismundum Kornitz, Kowaczoci cancellarium, Stephanum Erdeli, Wolfgangum Czereni, Franciscum Miko, Georgium Appafi, Stephanum Haller, Sigismundum Kõkedi, Paulum Nadus, Franciscum Maczkaschi et Stephanum Kassey; Hi sub tristi vultu suo quisque ordine adstabant, et de abdicationis materia me ex praescripto perorantem audiebant. Quo facto cancellarius submissa voce singulos ex ipsis sententiam rogavit, et communi nomine tandem respondit: postulatum et benignam voluntatem Sae Rae Mtis Sueciae dn. dn. consiliarios regni Transylvaniae omni cum obsequio et reverentia intellexisse, promptosque et paratos esse de iis, quae in abdicationis causa et negotio gesta sint quam primum rationem reddere, et Sae Rae Mti abunde satisfacere; etiam atque etiam rogantes, ut aliquot dierum moram patienter feram, quo de gravitate rei invicem conferre, et quae ad explicandam controversiam spectare videantur, scripto complecti et exhibere possint. Interea cum prandii hora instaret, curiae magister ad solenne convivium me invitavit, optato tempore advenisse inquires, ut nuptiarum gaudiis, quae illustrissima principissa sorori suae cum magnifico dno Samuelle Allia celebratura sit, interesse possem: quod ut praestare velim Celnes suas peramanter et officiose petere. Erat in hunc finem convocata Albam Juliam magna pars nobilium et procerum, qui Rakocio principe suo gratificaturi admodum frequentes eo confluerant. Sponsus a natalium splendore, forma, divitiis commendabatur, munera et nuntii ex Polonia, Ungaria, Moldavia et Valachia aderant. Copulatio breviter, convivium sine potandi excessu, choreae decenter ac modeste peragebantur, nec — indignantibus frementibusque pontificiis — quicquam intermissum, quod ad Sae Rae Mtis Sueciae summum honorem et dignitatem pertinere visum est. Reliquum temporis in Transylvania cum taediosis Rakocii tractatibus consumpsi, qui haud equidem conditiones foederis, sed leges tum praesenti rerum statui male congruentes et accommodatas proposuerat, ita ut limandis poliendisque iis totum fere mensem Februarii impendere coactus fuero, tandemque mitigatas an Sm Rm Mtem humilima cum excusatione transmise-

rim, earumque vigorem deprecatus sim. Causam et negotia Srmae dnae viduae ad meum usque reditum ex Constantinopoli dif-ferre oportuit. Abiturienti cancellarius principis Rakocii jussu et mandato valedixit, et ut Sae Rae Mtis nomine Celm ejus purpuratis commendarem (obnixè) rogavit. Idem inter alia mihi quoque retulit se in aula caesarea paucos ante menses cum magistro curiae Sigismundo Kőkedi solennis Legati munus obiisse, ut Cassoviensis tractatus confirmationem a Ferdinando impetraret; verum apud omnes aulae ejus ministros talem arrogantiam ac fastum reperisse, ut se ac collegam ne quidem alloquio dignari voluerint, sed incertos et ambiguos per semestre spacium gravi cum ludibrio morari coëgerint; donec apud Lipsiam Tillii exercitus tantam cladem passus sit, qua repente mutati postulatis omnibus (plene) satisfecerint, et magno in speciem favore ac benevolentia ipsos dimiserint. Ceterum quarto die Martii Corona discessi, urbe haud contemnenda et Valachiae territorio finitima Targovistum versus olim palatinam sedem profecturus. Illuc princeps et vayvoda Leo natione graecus commissarios suos expediverat, ut ad Metropolin Bukerest, nunc palatinorum habitationem ac domicilium nos comitarentur. Postquam in conspectum vasti et ingentis oppidi pervenissemus, centum pharetrati, nobiles provinciae (quos Bojaros vocant) hostilem in modum, velocissimo cursu advolabant et equis desilientes vayvodae Leonis nomine de adventu nobis gratulabantur et ad hospitium usque praecedebant. Eadem vespera dictus palatinus aulae suae praefectum mittebat, ut ad prandium proximae diei nos invitaret. Cumque destinato tempore nobiles et currus adessent, in palatium sine mora perreximus. Euntes stipabant ducenti Dalmatae praetoriani armis et amictu Transylvanicis praestantiores. Omnes urbis plateae ac fora pretiosis mercibus referta, quas Itali, Graeci, Valachi, Turcae et Armenii venales exposuerunt. Populi tanta multitudo et frequentia ut in locum illum (universa) gens Valachica confluisse videretur. Aula(ae comitatus longe) quoque numerosissim(us) erat, ceremoniae affectatae, in vestitu et equorum phaleris luxus. Palatium ob vetustatem et dominorum crebras mutationes ruinosum. Princeps cooperto capite in auditorii janua me exspectabat, Tur-

carum more applicatis pectori manibus et demissa cervice cultum exhibens duas sellas eminentiori parte collocaverant-
 quarum sinistram mihi offerebat apud barbaros honoratiorem,
 quam recusavi. Lateri vayvodae aliquot (primarii) Turcae as-
 sidebant, ut opinor rerum arbitri, et consiliarii; a dextris
 (provinciae) et aulae ministri stabant, cuncti zebellinis pelli-
 bus, tamquam in solennitate publica ornati. His audientibus
 Italica lingua Sae Rae M^{tis} literas cum salutatione obtuli et
 ut per ditionem suam iter meum promoveret, rogavi. Aderat
 interpret sermonis mei frater Benedictus, natione Cretensis,
 concionator aulicus, qui praeter linguas Turcicam et Grae-
 cam, Italicum quoque, Latinum et Germanicum idioma calle-
 bat ac septennii spatio Wittebergae commoratus studio Theo-
 logiae operam dederat. Is a me prolata Turcico et Graeco
 sermone eloquenter reddidit ac palatini nomine et verbis mihi
 spopondit, fore ut idonei homines, ac linguae morumque pe-
 riti me ad ipsas usque portas Constantinopoleos salvum et
 incolumem deducerent. Finito colloquio peractisque negotiis
 cornua et tubae concinuere, ut praeparati convivii initium ma-
 ximo cum strepitu fieret. Dextrum mensae latus mihi et comi-
 tibus, laevum palatino et ejus Valachis assignatum. Ante
 principem argentea supellex erat, mediis figulina vasa, munda
 et polita, ultimis lignei orbes atque patinae. Nulla toto pran-
 dio fercula remota, sed permultas horas alia continuo aliis
 imposita, ut paulatim in aggerem tumultumque surgerent. Vina
 erant exquisita et generosissima, ac eorum crebro usu inter
 convivas familiaris liberiorque conversatio. Tandem cum sub-
 lato ingenti scypho Sae Rae M^{tis} Sueciae salutem et victorias
 vayvoda precaretur, machinas nonnullas et tormenta aenea
 summo cum fragore exonerabant, ita ut ruinosae aedes tituba-
 rent, ac ipsa mensae vasa colliderentur. Quoties praecipui
 magnates et bojari Valachiae domino ac principi suo vitam
 et successus per pocula voverant, toties more apud illos rece-
 pto ordine in genua procumbentes ebibebant. Talibus deliciis
 sermones ac compotatio in noctem protracta fuit, donec ad
 hospitem(ium) suum quisque remearet. Sequenti die palatinus
 cum universa aula, ac mille equitum, et sexcentorum peditum
 praesidio me discedentem comitari voluit. Ad augendam pom-

pam praelatum est vexillum rubri coloris, et inusitatae magnitudinis, ab Amurathe palatino missum, aliaque principatus Valachiae insignia. Tubicines et tympana proximis in sylvis ac vicino nemore sonitum reddebant. Ab utroque latere provinciae magnates et bojari equis Asiaticis et vestitu splendide ornati incedebant. Juxta vayvodam citharaedi et musicorum choris erat, qui Valachica lingua patrium carmen pleno gutture cantabant. Cum inter equitandum a Vayuoda sciscitarer, quantus militum numerus in ditione ejus adhuc congregari posset? Decem equitum, duo peditum millia superesse respondit, non absque suspicio gemituque asseverans, Michaëlis palatini tempore quinquaginta hominum millia in armis fuisse. De provinciae reditu a me interrogatus, affirmabat trecenta fere aureorum millia ex piscium, salis, cerae, mellis, armentorum et gregum decimis colligi, praeter censum parata pecunia numerari solitum, et tributa extra ordinem indicta. Fertilissimas auri et argenti fodinas, earumque culturam lege omitti, ne Turcae divitiarum magnitudine allekti et invitati christianis provinciam penitus eripiant. De subditorum perversitate et malitia, pronisque ad seditionem animis graviter conquerebatur, et non ita pridem, justo a se praelio superatos rebellium praecipuos narrabat, ea ipsa via qua progrediebamur, juxta urbem Bukarest, locum pugnae, caesorum tumulos et erectas in (gloriae) victoriae signum cruces manu sua ostendens. Fugitivi procerum nonnulli Transylvaniam petierant, quos reposcenti vayvodae Rakocius princeps denegabat, unde apud portam inter illos controversiae ac lites. Nam in Valachia more antiquo receptum est, ut affectati principatus rei ad perpetuum infamiae notam scisso nare dextro signentur, hacque ratione consequendo principatui inhabiles reddantur. Quod cum Mathias motuum illorum autor (qui tum in Transylvania latebat, postmodum Leoni successerat, et nunc ad Polonos defecisse perhibetur) secum ponderaret, principis Rakocii protectionem grandi aere comparare voluit. De cetero cum per horae spatium iter fecissemus, a me Vayvoda serio rogavit, ut in propinqua et amoena valle nonnihil subsisterem, donec jentaculum curru depromeretur. Interea ipse generosos equos lancea et velocissimo cursu excercere, mira vi arcus nervum

tendere, sclopeto exonerare et destinato ictu metam ferire. Quam dexteritatem principis sui magnates et bojari imitabantur, et pulcherrima aemulatione suam quisque in armis peritiam ostentabant. Eo spectaculo vayvoda ut singulorum virtuti stimulos adderet, liberalem se inprimis exhibebat, et illos qui scientia et agilitate praecelluissent, manu ipse sua, nec parvo aureorum numero donabat. Inter alios ex nostro (quoque) comitatu nobilis dextre scopum alligerat, cui (loco) praemii decem ulnas serici panni ex urbe Bukarest sine mora allatas obtulit. Iamque meridiani calores nos urebant, quo animadverso palatinus honoris et benevolentiae causa. magnum illud Valachiae vexillum, instar alicujus tentorii ad arcendos solis radios praetendi jussit. Nam intuendis militaribus exercitiis tantum temporis indulseramus, ut jentaculum nostrum in solenne prandium desineret, quo peracto palatinus cum praesidio et aula sua retrocessit, currus vero et ministri ejus ad Danubii ripas nos deduxerunt. Valachiae solo nullum fertilius esse in orbe christiano affirmare ausim. Nam pascua ubivis laeta et pingua numerosos greges et armenta foecundant. In sylvis ac nemoribus ferae, et aucupum magna copia. Lana, linum, pelles incolis abunde suppetunt. Fodinae salis uberes et inexhaustae. Pisces Danubius, Hierasus aliaque flumina producunt majori quantitate quam ulla alia Europae provincia. Equorum genus praestantissimum faciunt. Apes sua sponte mella parant. Metallorum venis abundat, et auream arenam rivi habent. Vineas leviter colunt, spinarumque fasciculo terram arant. Mutua commercia cum Transylvanis, Polonis, Turcis et Illyriis exercent, monetamque veterem et incorruptam servant. Tandem benigno coeli positu gaudent, et saluberrimo aere fruuntur. Valachiam a Bulgaria separat Danubius, eaque latitudine est, qua juxta Hamburgum Albis fluvius sed rapidiore cursu. In trajectu ex utraque ripa sunt castella mediocriter munita Görge et Horozcik, inde non procul abest urbs magna et populosa Rasgrad, caput et metropolis Silistriae, in qua Abassa passa illius provinciae rector sedem habebat. Ibi cum viderent nos Germanico habitu incedere, tanquam rem inusitatam omnes admirati sunt, concursuque facto populus novos urbis hospites curiose contemplatus est. Nam Ungariae

Poloniaeque regum legati per provincias illas transeuntes a vestitu barbarorum non tam valde abhorrent; Galli, Angli, Itali et Belgae maritimo itinere Constantinopolim veniunt, ubi exoticus et peregrinus amictus jam pridem in usu est. Bulgaria ad montem Haemum usque satis culta ac fertilis est, frequentibusque vicis habitata. Incolas a Volga fluvio venisse perhibent, quod idioma a nobis intellectum et Sclavonicac linguae cognatum iudicari videbatur. Christiani sunt et Graecam religionem profitentur, in mores tamen et feritatem Turcicam paulatim degenerantes, dominisque suis ob servitutem qua premuntur malefidi. Unde quoque armis spoliati sunt, et destructarum arcium rudera hinc inde apparent, ne quod refugium illis supersit. Mons Haemus antiquis temporibus per gravissimos scriptores celebratus, plerisque in locis sylvas habet densas et obscurissimas, transitus viasque strictas et difficiles. Ad radices ejus pagi sunt huc illuc dispersi, et ab omnibus tributis oneribusque vacui, ut regionem latrociniiis purgent, et mercatoribus tutum iter praestent, unde dies et noctes excubias agunt. Haemi altitudo et sublimitas Carpati, Epyri aut Rhaeticarum alpium juga non exaequant, bidui spatio superatur et Bulgariam vel inferiorem Moesiam a Thracia disternit. Haec nostro aevo Romania dicitur, in eaque minor cultura, vici rariores propter inclementiam coeli (et) asperitatem soli: Macedoniae vicina est et Strymone fluvio ab ea dividitur. Byzantium metropolim habet, per Pausaniam olim fundatam et nunc Constantinopolim a Constantino dictam, qui sedem imperii eo collocavit. Ad hanc cum magis magisque accederemus necessarium existimavi illustrem virum Cornelium Haga dn. dn. statuum confoederati Belgii in porta Ottomanica legatum ordinarium de propinquitate mea certiolem facere, utpote ad quem de modo et qualitate legationis a Sa Ra Mte clementissime mihi demandatae ex Transylvania et Valachia prolixeperscripseram, et ut supremum visirium informaret, rogaram. Unde non tantum principibus porta, sed ipsi quoque sultano innotuerat, me cum muneribus eo rerum temporumque statu, partim per suspectos amicos, partim per apertos et declaratos hostes iter facere non potuisse. Ceterum mandata mihi ardua et a Sa Ra Mte Sueciae tum ad sultanum tum visirios re-

gumque et rerumpublicarum oratores (litteras) esse. Apud Transylvaniae principem me legati munere fungi et in Sae Rae M^{tis} aula consilarii locum obtinere. Ponderandas imprimis gloriosissimas expeditiones potentiamque et victricia arma Sae Rae M^{tis} nec ab excelsa porta munerum curam et respectum ullo modo habendum, cum Orientalis imperii ea facies et conditio sit, ut ad Ottomanici status rationes, nullius in Europa regis et monarchae amicitia majus momentum adferat. Quibus perpensis supremus visirius magna se laetitia affici, nuntiumque et literas Sae Rae M^{tis} gratissimas fore testatus erat. Quapropter Cornelius Haga principisque Transylvaniae legati, Michael Thodalaghi et Stephanus Seredi sexto die Aprilis in vicinum Constantinopoli pagum Zitros venerunt, ubi de ingressu meo deliberatio habita, placuitque ut juxta receptum morem praeceuntibus (chaussiis) chiaussiis cum proprio comitatu triginta et aliquot hominum, totidemque equorum octavo Aprilis urbem intrarem, id quod modeste simul et honorifice factum est. (*Additamenta ex exemplari archivi regni Stockholm*: Nam etsi alias more positum sit, ut regum legatos jussu et mandato portae Ottomanicae chaussiorum passa praecipuae dignitatis vir in destinato loco uno ab urbe milliari cum 60 circiter chaussys solenni equitatu et pompa excipiat, omniumque oratorum secretarj nobiles et aulici honoris causa, cum equis et curribus, quanto possint numero, ibidem compareant, tamen quod gravissimae Turcarum seditiones et tumultus nondum plane conquievisent ac praeterea insolens et novum imo inauditum esset, regionum legatum sine muneribus ad portam venire; prudentes necessarium fore arbitrati sunt, ut turbati imperii statu apud gentem barbaram, tantae rei initium summa cum cautela et moderatione fieret). Hospitium sultani nomine in palatio principum Moldaviae assignatum, ornamenta publico sumtu comparata, et ut ibi moris est, ad faciendas expensas nonnihil pecuniae missum. Moldaviae palatium praealto et solidissimo muro undiquaque cinctum erat et crassis duplicibus vallis munitum; firmitate sua nobis praesidio futurum, inter consuetos urbis motus, creberrimaque incendia. Universae domus cura Janitzarorum fidei et tutelae commissa. Mensas

et scamna juxta morem nostrum singulari studio confecerant. Duæ camerae aulaeis et tapetibus instructae erant, quae adventantibus legatis primum loco muneris offerri solent. Parietibus applicuerant varii coloris elegantissima pulvinaria, ex panno serico et intertexto auro parata, quibus assidentes mollius inclinarent. Pavimentum stragulis coopertum, fenestrae floribus ornatae, nec quicquam intermissum, quo praesentiam nostram gratam et acceptam esse declarare possent. Vix urbem ingressus eram cum supremus visirius Regiep passa per aulae suae ministros Solficarum aga et Josephum chiauss me humanissime excipi et quāndocunque videretur accessum patere, significari vellet. Solfica(rus)rius strophio ac picto quatuor asprorum millia involverat, et discessurus mensae imponebat, quae juxta nostrum calculum triginta sex imperiales faciunt. Pecuniae allatae causam sciscitandi interpretes respondebat tolerandis facilius sumtibus et contestandi affectus gratia exiguum illud pro tempore offerri: ubi de numero et qualitate personarum rectius edocti fuerint, officio quoque imposterum non defuturos: nam sicuti aliis in locis ita apud portam usu receptum esse, ut exterorum principum legatos, sultano visiriisque munera ferentes ac bonae vicinitatis et amicitiae foedus memorantes, sumtu et expensis sublevare soleant. Ceterum christianissimi et Magnae Britanniae regum oratores, nec non Cornelius Haga per secretarios suos sine mora me salutarunt, Venetus et patriarcha Cyrillus sequenti die. Ob festum resurrectionis domini a negotiis paulisper cessatum est, et supremi visirii aliorumque magnatum visitatio decimo quinto Aprilis publice solenniterque instituta. Quippe cum legati portae Ottomanicae principes et purpuratos adeunt, honoris et tutelae causa aliquot Janitzari eos praeire solent, baculos gestantes, juxta manubrium ebore vel stanno elaboratos, officiique et custodiae indices; hos oratorum famuli sequuntur, longa serie bini procedentes, tandem secretarii, nobiles et dragomanni vel interpretes ante legatum ipsum agmen constituunt. In visitationum solennitatibus Asiaticis equis phalerisque uti consueverunt, soli Austriaci curru vehuntur. Nam Constantinopoleos viae strictae et impeditae sunt, fora longo et frequenti usu attrita et lubrica. Urbs in-

star Romae septem collibus imposita est, tantaque populi multitudine abundat, ut duas Lutetias referre et adaequare perhibeatur. Cum supremum visirium accedere vellem, Transylvanici legati rogabant, ut me comitari, et una visirium salutare possent, procul omni dubio a Sae Ræ M^{tis} amicitia in conspectu portae aliquid splendoris mutuaturi. Erat Regiep passa Hispanorum et Austriacae domus hostis longe infensissimus, nostrisque partibus mirum in modum addictus; unde nihil gratius ipsi evenire poterat, quam ut Sae Ræ M^{tis} progressus et victorias totiusque reipublicae statum per me cognosceret. Palatium ejus ingressis apparebat magna hominum frequentia, visiriorum passarumque, generosi asturcones, et inter alios, currus quoque Mophtii simplex et rubro panno tectus, cum duobus jumentis exigui valoris. Gradus ascendentibus nemo in occursum venit, medio atrii Salam chiauss (qui legatorum negotia apud visirium peragit) solus [solo] tantum [aspectu] nos excepit, proximoque conclavi (quod anticameram vocant) commode sedendi locum monstravit, cujus vilipendii causas, ut mihi videbatur, cum ex Transylvanis quaererem, respondebant, oratores regum atque principum christianorum anteactis temporibus et Solymanni adhuc aevo in summa autoritate fuisse, verum successores illorum christiani nominis [minus] studiosos ob privata commoda et emolumenta omnem sibi dignitatem eripi passos esse, unde jam in porta Ottomanica non tantum Galliae et Magnae Britanniae, sed Ferdinandi caesaris, Poloniaeque regum legatos parum aestimari; quin tam indigna submissione barbarorum animos quotidie magis inflari et extolli, ut a christianis regibus tributum sibi pendi ac ejusmodi honores merito deferri putent; cum praesertim oratores frivolas ob causas inter se discordes sint, et alter alterius existimationem apud infideles variis delationibus oppugnet ac imminuat. Quae dum Transylvani prolixè refferrent, nominatus Salam chiauss supremum visirium de praesentia mea certiore reddidit, quo intellecto proceres et Spahinorum capitaneos ibi commorantes benigne expedit, et nos sine mora intromitti jussit. A legatis regum supremo visirio aliisque magnatibus Ottomanici imperii cultus tecto capite exiguaeque corporis inclinatione defertur, cui nutu

ipsi respondere solent. Forma quadrata sellas habent, humiles et planas, tribus plerumque passibus distantes lineaque recta invicem oppositas; harum unam, quae fores et introitum respicit, purpurati occupant, altera legatis exhibetur, mediusque inter illos dragomannus adstat. Cum juxta solitum morem a visirio honorifice exceptus essem, Transylvani aperto capite et festinato gradu eundem accedebant, contestando obsequio infimam vestis ejus partem deosculantes. Interea visirius de Sae Rae M^{tis} valetudine, conditione et statu serio percunctabatur, cujus literas cum debito cultu ac reverentia ipsi offerrem eas vultu ad hilaritatem composito, et utraque manu pectori admota recipiebat, quod singularis observantiae causa fieri consuevit. Ad sinistrum latus visirii Mophtius sedebat, Hussein afendi nomine, vir aetate gravis, tenui corpore et sathurnina facie, in aula tamen secretorum et rerum arbiter, totiusque monarchiae post sultanum primus. Nam licet ex tam vasto imperio, et tribus orbis terrarum partibus, universa pacis et belli negotia solum atque unicum principem visirium administrare oporteat, tamen sine consensu Mophtii raro quicquam ardui determinat. Unde illum saepius noctu adire solet, gravissimis in rebus consilium sententiamque ejus rogatum. Literas Sae Rae M^{tis} supremus visirius me praesente dragomanno obtulit, ut in Arabicam linguam verterentur. Cum visitatio nostra eo ipso tempore instituta fuisset, quo Turcae continuis quadraginta diebus jejunium celebrant, nec ante solis occasum ex potu vel cibo quicquam degustare et attingere audent, supremus visirius Mophtium interrogabat, an citra legis violationem honoris et benevolentiae causa zerbetum (potionis genus est ex saccaro et rosarum vel citri succo paratum, frigidaque dilutum) nobis exhibere posset? quo negante morem et consuetudinem receptam intermittere blandis et humanissimis verbis excusabat. Arbitror superstitiosum senem et Mahometanae legis interpretem ac summum doctorem noluisse calculo et approbatione sua Turcis audientibus scandalum praebere: cum aulam visirii Arabes frequentent, qui impuro et blasphemio zelo universas Orientis nationes longe antecedunt. Postquam valedicissem, intimus visirii cubicularius pallio meo strictam et angustam chlamidem ad talos dimissam, au-

reoque panno confectam super induit, qua compresso abeundum erat, et spectante populo per atrium et scalas lento gradu descendendum. Simili amictus genere, sed vilioris pretii nobiles et dragomannos ex comitatu meo ornaverant, qui per eadem loca pari supercilio et gravitate incedebant. Vestes honori munerique datae in nostro ad hospitium reditu, per fora plateasque Constantinopoleos a famulis publica cum ceremonia gestatae, quas vulgus non absque stupore intueri et admirari solet. Ceterum legati et oratores christiani apud portam rem indignam, pessimamque introduxerunt, quod magnates visiriosque accessuri, servis illorum, janitoribus, cubiculariis, chiaussÿs, militum stationi et aliis honorarii loco pecuniam exhibeant. Quae consuetudo longa temporis praescriptione ita quidem invaluit, ut barbari homines eandem magna importunitate ab oratorum dragomannis tanquam sibi debitam exigant, imo vectigalis aut tributi [instar] poscant, unde mihi quoque triginta imperiales expendendi. Interjectis aliquot diebus mophtium et capitaneum passa invisi, ea hebdomade, qua Turcae festem, paschatis, quod Bajaram vocant, celebrabant, solitoque more pietatis ac reverentiae causa Principes visirii mophtium accedebant. Is tum eximiam sanctitatis speciem prae se ferebat, eorum[que] singulis obviam progressus, venientes Arabicis verbis benedictionis cumulabat. Postquam consedissent exigua scutella potus offerebatur, quem Caphé appellant, fervidumque supremis labris pitissando attrahunt, contra superfluitatem humorum, et catharri vim remedium existimantes. Praeterea unicuique ipsorum serico linteo admiranda subtilitate contexto caput et humeri undiquaque cooperti et subditis carbonibus lignum aloës impositum, ex quo blandus vapor ad cerebrum et nares lente exhalabat. Tandem odoriferis aquis per servos allatis, utraque manu faciem et barbam quisque sibi demulcebat. Haec honoris et affectus contestandi gratia principibus visiriis a mophtio exhibita. Ad capitaneum passa, vel supremum maritimi imperii praefectum in navali Constantinopolitano accessum habui, qui Sae Rae Mtis Sueciae literas et salutationem mira humanitate et benevolentia amplectebatur. Zambolath ipsi nomen ac inter omnes Ottomanicae monarchiae principes [proceres] sapientissimus existi-

mabatur, apud sultanium singulari gratia et autoritate pottens
 cujus sororem in matrimonio habebat: judicariae astrono-
 miae, juxta Chaldaeorum artem longe peritissimus erat, curi-
 ose admodum inquirens, sub quo coeli gradu et climate Re-
 gnorum Sueciae situs esset? quae natura populorum, qui prin-
 cipes contermini? allato terrestri globo ipsi demonstravi juris-
 dictionem et imperium Sae Ræ Mti^s hoc praesente statu a Lap-
 ponum finibus Argentoratum usque extendi, cujus amplitudinem
 vehementer admirabatur. Cum navale intrarem ex utraque parte
 transitus ingentes pecuniae acervos cumulaverant, ut ajebant,
 ad persolvenda classis stipendia. Octoginta realium vel Phi-
 lippicorum millia fuisse interpretes affirmabant. Discessurum
 capitaneus passa pretiosa veste donavit et Sae Ræ Mti^s ami-
 citiam sultano se commendaturum pollicitus est. Jamq^{ue} se-
 cundus dies Maji imminebat, quem singulari pompa et solen-
 nitate mihi audiendo sultanus destinaverat. Locus exponendae
 legationis in septo magni domini assignatus, praestanti pa-
 latio e Chalcedonis regione ad ipsum littus Bosphori exstructo.
 Hora nona matutina celebrando actui praefixa et mandato
 supremi visirii per secretarium et chiaussios mature intimata.
 Constituto tempore tribus cymbis cum decenti comitatu et
 splendore per canalem Constantinopolitanum ad portam Achir
 Capi rectum iter cepi juxta quam Arabicus equus dn. Corne-
 lii Haga, pretiosis phaleris ornatus me expectabat. Hoc con-
 scenso famulis, nobilibus, et dragomannis ordine consueto prae-
 cedentibus ad Amurathis septum contendere, per Janitzarorum
 stationem intromissus, et a summo Janitzarorum praefecto
 kapticilar Kihara benigne exceptus. Ibi magni domini hortus
 est spatio et amplitudine sua conspicuus, omni fructuum genere
 abundans, et infinita cupressu, pulcherrimisq^{ue} floribus con-
 decoratus, ipso tandem situ longe amoenissimus. In eo paulis-
 per consedi, principis visirii adventum praestolatus, qui me
 sine mora sequebatur, cum comitatu superbe admodum in-
 structo. Praetereuntem mei homines longa serie adstantes juxta
 christianum morem venerati sunt. Cum illo post delatos hono-
 res, mutuaque salutationem ad sultani aedem palatiumque
 me contuli. Inter eundem nobis Bostanzi passa, chiausso-
 rum passa, Capici passa et alii summae dignitatis viri obviam

processerunt. Aulam ingressi nonnihil respiravimus et allata imperiali veste, amictuique meo superaddita, sinistro latere Boztanzi paſsa, dextro chiassorum passa propius accessere, utrunque mihi brachium constringentes: qui mos ab eo tempore invaluit, quo Lazari Serviae despotae cliens specie legationis Amurathem interfecit. Primo loco supremus visirius ad sultanum intravit, cujus proprium munus et officium est, magno domino legatos regum sistere; deinde dicti Purpurati me introduxerunt, ob longitudinem et prolixitatem vestis aegre incedentem. Cancellarius portae et interpretes mei ultimi iverunt. Cubiculum sultani Amurathis forma quadrata erat, juxta proportionis, parietes et laqueares vario artificii genere, et deauratis floribus ornati, fenestrae ac prospectus intra septi moenia comprehensus, Bospori subjectum canalem, adversamque Bithyniam habebat, pavimento undiquaque pretiosis aulacis tapetibusque stratum. In sinistro angulo januam spectante sultanus sedebat humili et plano loco, gravi vultu, manibus compositis, et utroque pede sub amictum contracto, ex tenui candidoque linteo altum tegmen capite gestans, quod turbantum vocant. Vestis ejus talaris erat, ex nobilissimo panno caerulei coloris, subducta zebellinis pellibus, tunica inferior albo serico constabat, circumjecta peristromata, magnificis operibus picta gemmisque distincta. Tribus a sultano passibus princeps visirius stabat, pauloque inferius Capi Aga et Dephterdar magnus, quorum is totius aulae praefectus erat, hic thesaurarius. Postquam more legatorum omnium sultani vestem a purpuratis me introducentibus exhibitam deosculatus essem, parvo intervallo, nusquam conversa facie reductus sum. Medio conclavi aliquot gradus eminentiores erant, juxta quos interpretes mei ad genua procubuit, molli terque frontem illisit. Caput ante magnum dominum nemo legatus aperit, exceptis Transylvanis, Moldavis, Valachis, ejus imperii subditis, hocque Friderici Bohemiae regis oratorem fecisse errori imputatur. Cum Italica lingua perorarem, dragomannus Sae Rae Mtis literas aureo panno involutas utraque manu elevabat, peractoque sermone principi visirio tradebat. Post haec repetita deosculandae vestis ceremonia benigne dimissus sum, nec ad orationem meam sultano prae-

sente quicquam responsum. A purpuratis vero in atrium reductus, observavi foribus cubiculi quadraginta circiter mutos, nanos, scurras, eunuchos et ma[-o-]riones adstare, qui sultano recreationis causa intime familiares erant, non modo tanti principis, sed humani generis dehonestamenta. Interea visirius princeps Sae Rae Mtis literas earumque interpretationem sultano offerebat, et explicato legationis argumento [hilariter et] laeta fronte me sequebatur, prolixè affirmans potentissimi Suecorum regis amicitiam imperatori suo non tantum in praesens gratam, longèque acceptissimam esse, verum quoque futuris temporibus ab Ottomanica porta sancte et inviolabiliter conservatum iri. Quibus prolatis juxta morem solitum Caphe ac Zerbethum mihi propinavit, nobilibusque et dragomannis ex serico aureoque filo chlamydes varii coloris exhiberi jussit. In regressu nostro per juniorem dragomanum, chiaussÿs, janitoribus, hortulanis et stationi militum decem asprorum millia, vel centum imperiales distributi: Et Sultani vestes populo ad Judaeorum usque portam ostentatae. *[Additamenta ex exemplari archivi R. Stockholm. Alias legati et oratores regum impetrata facultate sultanum adeundi chiaussiorum passa comite ad divanum vel auditorium publicum se conferunt, in quo visirius princeps eos praestolari et ad sultanum introducere consuevit. Quae ceremonia sub meo adventu intermissa fuit, cum ob militares motus atque seditiones, tum quod nulla prorsus munera sultano attulissem, quae legatis in divanum euntibus per Janitsaros solenni pompa praeferri solent].* Ceterum sultanus Amurathes vir mediocri statura est, vigesimum septimum aetatis annum agens, vultu pingui, oculis vibrantibus et fuscis, contracta cervice, latioribus humeris, corpore crasso et membris compactis, praecipue in equitando agilis et lacertis validus. Praeterea animosus, insolens, crudelis, vindictae cupidus et in affectus praeceps, foemineo sexui plus aequo addictus, pertinax, ambitiosus, dissimulator, avarus, memoria pollens, rectaque ratione et profundo judicio; qui collapsum imperii statum sub avi, parentis et fratrum regimine, modis omnibus restaurare et ad priscam dignitatem potentiamque extollere inprimis conatur. Exhibitis Sultano literis, et peracta purpuratorum vi-

sitatione, juxta consuetum morem christianorum regum et rerumpublicarum oratores salutavi, praemissisque curialibus et commendata principis Catharinae causa, ad praesentem rerum statum sermonem deflexi, singulorum animos scrutandos arbitratus. Galliae Regis orator tunc in porta erat Henricus Gorne, comes de Marcheville, vir externi splendoris, aulicaeque comitatus ultra modum studiosus, in agendis rebus et negotiis parum versatus. Unde cum romano cultui superstitiose addictus esset, ac Jesuitarum consilia pro oraculis haberet, saepius imprudenter et praepostere multa admittebat. Inter salutandum, mutuaeque honoris et benevolentiae officia de progressu et victoriis Sae Rae M^{tis} observanter loquebatur, ita tamen ut non raro frontem contraheret, anxiumque et vehementer sollicitum se proderet, verendum dictitans, ne successu temporis bellum ex politicis causis et rationibus status pro communi regum principumque bono et libertate publica susceptum, tandem in religionis controversiam dissidiumque desinat, quo Hispanis gratius nihil evenire possit, utpote non tantum Galliae regem, sed et alios principes in partes tracturum. Ex quo deprehendi talibus legato suggerendis Jesuitas operosos esse, calumniasque illorum refutandas: quod ut praestarem, summam diligentiam adhibui. Magnae Britanniae regis legatus Petrus Wiche eques auratus erat, nostris quondam partibus ob Bukingami favorem nonnihil suspectus, tunc ardenti erga rem communem studio, et inprimis de Bohemiae rege Friderico, ejusque conjuge ac liberis anxie sollicitus. Quantum rescire potui Sae Rae M^{tis} Sueciae omni semper cultu observantissimus fuit. Ejusdem gloriam ac dignitatem contra malevolos durante adhuc in Borussia bello fortiter acerrimeque propugnavit. Sub adventu autem meo Constantinopolim erga felicitatem Sae Rae M^{tis} candoris integerrimique affectus clara documenta dedit apud portae purpuratos palam et ubique affirmando, inter omnes aevi nostri reges M^{tem} suam unicam et solam fuisse, quae nutantem remp. armis sustentarit, et libertatis moriturae et agonizantis fulcrum et Atlas extiterit. Amicitiam inter vetustissima Sueciae Britanniaeque regna mirum in modum commendavit, simulque Sae Rae M^{tis} favorem et benevolentiam erga Fridericum Bohemiae regem afflictamque

domum ejus magnis elogiis extulit, denique omnia et singula egit, quae ab amici et conjuncti regis ministro expectari poterant. Venetus orator Johannes Capelo ab omnibus pro gravi et prudente viro habebatur, sed in negotiis actionibusque suis adeo meticulosus erat, ut communem causam ne [minimis] nominis quidem promovere auderet. Erga Sae Rae Mtis successus et victoriarum famam tepidum se praebebat, largo sermone instituto, de optanda Bavari neutralitate, sistendis armis et futura pace. Ex quo animadverti, Sae Rae Mtis progressus et incrementa potentiae Venetis formidabilia esse, nihilque magis desiderari ab ipsis, quam ut felicitatis ille cursus per tractatum retardaretur. Unde necessarium judicavi, de Sae Rae Mtis summa aequitate animi concordiaeque et tranquillitatis publicae studio altius disserere, quantumque fieri potuit Itali legati animo scrupulos eximere. Cornelium Hagam quod concernit, multis abhinc annis, autoritate, opera, consilio et sumtu Sae Rae Mtis hostibus et adversariis in porta se audacter opposuit, visiriorum animis diligenti informatione praeoccupatis, invidisque et calumniatoribus semper confusis. Tunc vero me praesente omnia ex fide praestitit, quae ab integerrimo et Sae Rae Mtis devotissimo viro ulla ratione et modo proficisci poterant, in demandato mihi munere pro honore commodisque Mtis suae pari sollicitudine industriaque mecum vigilando. Cyrillus Patriarcha Sae Rae Mtis literas summa cum observantia et cultu recepit, in omnibus quae pro communi causa apud Moscum, Kosacos et in porta praestare valebat promptissimum se offerens; vir profunde doctus, et christianae religionis propagationi sedulo intentus: praecipue vero super victoriis Sae Rae Mtis ex animo laetatus [deoque gratias corde sincero agens]. Cum legatos et patriarcham visitassem, ex consilio Regiep passae visirios Mehemetem et Bajaramum accessi, quorum ille prorox Aegypti, hic sultano affinitate conjunctus erat. Mehemetes inter alia scire cupiebat, ob quas causas et rationes defunctus rex Poloniae ejusque heredes et posterio regio Suecorum diademate exclusi et privati essent? Bajaram interrogabat, an ita se haberet, quod publica fama percepisset, Sm Rm Mm Sueciae in castris et expeditionibus [suis] coriaceas machinas adhibere et tormenta? meque affirmante

respondebat, ob remotum iter viarumque difficultates in bello contra Persas magno usui futura, si Amurathes illa nancisci valeret. Haec sunt praecipua, quae Byzantina protectione in Polonia, Ungaria, Transylvania, Valachia, inferiore Maesia et Thracia in sultani accessu, principumque et oratorum visitationibus, colloquio, ceremoniis et curialibus notatu digna occurrere. Nunc ad praesentem statum Ottomannici imperii deflecto. Vasta moles imperii orientalis per magnos et bellicosos principes fundata, et virtute successorum aucta, trecentorum fere annorum curriculo immota stetit, donec sub Mehemetis tertii administratione et regimine viribus potentiaque sua declinare coeperit. Quippe cum nascente monarchia et adulto imperii statu principes matura aetate, consilioque et fortitudine praestantes summam rerum administraverint, bellicisque expediti-
onibus ipsi praefuerint, ultimis temporibus, a triginta circiter annis, permissione divina, sultanorum Achmetis, Mustaphae, Osmani, et Amurathis imbecillitati adolescentiaeque tanta moles incubuit, qui oneri sustinendo impares regnorum et provinciarum curas in ministros rejecerunt, et sultanas matres gubernationi se immiscere passi sunt. Hinc Achmete regnum auspicante a Persis Taurisium vicinaque loca recuperata, et Turcarum exercitus magna clade fusus. Asia intestino motu vexata, urgentibusque malis et periculis cum Rudolpho imperatore anno 1606 pax tandem conclusa. Mustapha mentis inops purpuratorum decreto pristinis carceribus mancipatus. Osmanes Poloniam infeliciter tentavit ac militari conjuratione et parricidio Turcis inaudito oppressus est. Amurathes decimo et quinto anno aetatis clavo rerum admotus, ac impotenti sultanae matris dominatui obnoxius gravissimos tumultus et subditorum rebellionem expertus est, variasque imperii provincias amisit, multum imminuta dignitate, et potentia domus Ottomanicae. Quippe Deus Sultano adolescenti, sub ipsa gubernatoris primordia longe valedissimum hostem excitavit Schachum Ebbas Persarum regem, qui diuturnitate imperandi et bellorum usu, nec non autoritate, opibus, prudentia, fortitudine et felicitate inter clarissimos aevi sui Reges merito censendus est. Is anno 1624 die 27 Januarii novam Babylonem (quae Turcis Bagadet vocatur) in potestatem redegit, cum

Amurathes solium paternum vix novem menses tenuisset. Postquam enim Persarum rege maximo exercitu adveniente Bekir passa praeses Babyloniae certior factus esset Osmannum violenta morte sublatum, Mustapham carceri denuo inclusum et ob Amurathis imbellicam aetatem per eunuchos et sultanas imperium male exerceri, principesque visirios muliebri ambitu et levitate saepius mutari, nec turbatis rebus in Ottomannicae portae auxilio quicquam spei collocari posse, proditionis concilium agitare coepit, urbemque Babylonem cum munitissimo castro, trecentisque machinis et tormentis aeneis Persarum regi tradidit, unde belli sedes in Amurathis regna et provincias devoluta, Turcarum res in Asia vehementer labefactatae totiusque monarchiae structura non parum concussa. Quo autem intelligi et dignosci possit, quantus Amurathi Schachus Ebbas hostis fuerit, notatu et admiratione dignum est, eundem illo ipso tempore, quo Babyloniam sibi subjecit, urbes et validissima loca Candahar et Ormum vi occupasse. Unde ipsius legatus dicto 1624 anno coram Auk-[r]-aico principe et senatu Belgi ordinum (?) merito jactare visus est, regem ac dominum suum per arma eo ipso anno tria insuperabilia munimenta, et remotissimis terrarum spatiis disjuncta regno et ditioni Persarum adjecisse, nimirum Babylonem in Mesopotamia, Ormum in sinu Arabico, Candahar ad montes Paropamissi. Ormum Persae Anglorum ope et auxilio expugnaverant, qui commodato classis suae peditatu, et sub munimento actis quatuordecim cuniculis, tandem locum cepere. Lati auxilii condiciones erant, ut quintam vectigalium partem, et universa captae urbis spolia Angli retinerent, quae ob pretiosas uniones et gemmas ibidem repertas magni aestimatae sunt. Caeterum ab imperio Achmetis ad haec usque tempora inter Persas et Turcas circa Babylonem, varia fortuna eventumque belligeratum. Nam firmata pace cum Rudolpho imperatore Murath passa exercitum contra Persas duxit, Georgianis jam uni jam alteri partium adhaerentibus, plerasque tamen ditiones inter Euphratem et Tigrim flumina Turcae habebant. Murathi Nassuph passa successit, et brevi tempore cum Persarum rege inducias pepigit, quibus finitis supremi visirii locum et dignitatem Mehe-

metes obtinuit, et re infeliciter gesta officio privatus est. Ipsum Heh[l-]ill sequebatur, qui declinanti Turcarum potentiae ac viribus pristinam auctoritatem quodammodo restituit. Etenim non solum Taurim [et Eclatanam] recuperavit, sed etiam ferro et flammis in Persia latissime grassatus est; ipsoque ad portam revocato, inter illas gentes nec pax nec bellum fuit, donec Osmanus Poloniae magna et gravissima mole arma intentaret, qua moturus pacem cum Persis ea lege sanxit, ut occupata quisque retineret. Osmanno vita functo, et Babylone Schacho Ebbas prodita, Amurathe puero, Sultana imperante, Hae[a]vis passa, gener ejus, belli et armorum supremus dux, maximis cum copiis ad Babylonem bina vice profectus est, et anno 1626 accepta clade, omnibusque tormentis et machinis amissis, obsidionem solvit. Hunc Chalil excepit, Abassaeque motu et rebellionem in Assyria retardatus, ne viso quidem hoste pedem referre coactus est. Postremis expeditionibus Hussi[rev] passa praefuit, et justa acie superato Persarum exercitu ad interiora regni penetravit, a Babylone tamen cum damno recessit. Inter has vicissitudines Schachus Ebbas quoque exspiravit, cum paulo ante filium affectati regni causa e medio sustulisset, nepote Sefi nomine in defuncti locum substituto. Is post avi mortem Georgianorum principibus Tamri et Davidi chanis arma intulit, et supremum Persiae visirium passamque urbis Siras (quae olim Persepolis fuit, regia magnorum [Magorum] sedes, et totius Orientis caput) belli ducem constituit. Tamres veniente Husrevo Turcarum partes secutus erat, Davides in Persia provinciae Nachsevan (ex qua immensa vis et copia serici Alepum defertur) administrator fuerat, et moriente Schacho Ebbas contra successorem rebellaverat. His in potestatem redactis Sefi Scachus limites ulterius proferre, munitumque castrum Vaan excelsa rupe collocatum, paludibusque cinctum (unde Babylonem quinque dierum iter est) valida cum manu obsidere statuit. Verum princeps visirius Mehemetes Passa juvenis ardorem impetumque viribus celerrime coactis fortiter sustinuit ac etiamnum in Assyria exercitui [cum imperio] praestitit. Post tot acceptas clades, rerumque conversiones in Mesopotamia juvenem sultanum affligebant gravissimae rebelliones Arabiae Felicis, quae a Solymanni tempore erga Ottomanicos

reges immota fide steterat; quippe cum ex sanguine et stemmate eorum qui Arabiae quondam principes fuerunt, vir strenuus et audax superesset, Imam nominatus obvia occasione gentis suae populos ad defectionem instanter sollicitavit donec spreta sultani adolescentia, et eunuchorum acerba dominatione irritati, ante quinque circiter annos obsequium exuerent, in Arabiae Felicis regnum et avitam dignitatem gentili jure ac praerogativa Imam suo principe ac domino restituto. Metropolis Arabiae Sinam, portus Mocha appellatur quem adhuc sultani nomine Chanuszan in potestate habet, quondam a supremo visirio Hussi[r]ev passa viribus haud contemnendis expeditus ut amissa recuperaret. Verum milite ingenti solis aestu, fameque et contagione attrito, ejus expeditio fructu et successu caruit. Non minus Amurathi calamitosa fuit defectio (Falk-) Takredini Manogli, quem emir de Saeida nuncupare solent. Is Palestinae liberatore Bullionaeo se oriundum jactat et Romae, Neapoli ac Florentiae vixisse perhibetur, olim ducibus Hetruriae Guissio, et Ossunae amicus. Haereditarium principatum habet, sedemque ac domicilium suum non procul Tyro et Sidone veteri, quae nunc aquis obrutae et immersae jacent. Tributi nomine quadraginta aureorum millia pendit, tantaque soli fertilitate gaudet, ut in portubus et provinciis ejus parvo temporis spatio ducentae naves christianorum frumento oneratae sint. Divitiis abundat et exercitatum militem alit, ipsiusque territorium prope littus maris Joppen usque exporrigitur. A Turcis non ita pridem contra illum arma infeliciter mota sunt. His aerumnis et difficultatibus sultani Amurathis merito annumerari debent principum Tartariae Giraiorum Mehemetis et Schahini rebelliones, Moldaviae Valachiae et Transylvaniae motus, Saporoviensium Kosacorum latrocinia et praedae ad ipsa fere moenia Constantinopoleos actae, tandem militaris universi ordinis tumultus et seditiones, magnorumque procerum in vitam et fortunas principis sui horrenda conspiratio. Quae cum praesentibus novis acciderit et memoratu digna videatur, causas et originem ejus altius exponam. Ottomanici imperii magnitudinem ab aliquot jam seculis orbi christiano fatalem et exitiosam fuisse nemo inficiari potest. Verum tanto tempore hanc ingentem machinam et molem substitisse, nonnulli absolutae do-

minantium potestati, ipsiusque imperii structurae et dispositioni adscripserunt, legisque opum et armorum fulcris sustentatam existimaverunt. Quae sententia licet gravissimis rationibus nitatur, tamen si quis statum et secreta ejus paulo accuratius intueri velit, apud Ottomanicam aulam deprehendet, non raro vim et gubernationem ab iis pendere, qui moderando et regendo tantae monarchiae clavo minus suffecturi sint. Unde admiratione dignum videtur, imperium illud jam pridem non corruisse, et ab imperitis rectoribus culmine fastigioque suo praecipitatum esse, quippe cum non semper reges Ottomannici ea prudentia et firmitate animi polleant, ut majorum suorum more absolutam potestatem ipsi exercere possint, rerum gerendarum summa in Eunuchos derivatur, Capi et Kislar Aga, quorum ille totius septi mares sub imperio habet, hic foeminas: [iis]his adjungi[-un-]tur Sultana, mater, conjux et sorores principis tandemque gratiosi et familiares, qui affectus magni domini pro lubitu circumagunt, et supremo visirio negotiorum seriem inturbant. Nam ex horum voluntate et arbitrio eliguntur, stant vel cadunt ii, quibus monarchia fulcitur et incumbit. Unde purpurati Eunuchorum et familiarium gratiam sollicite acquirunt, ingentibusque donis et muneribus conservant, sine qua honoris, vitae et fortunarum suarum ne momento quidem certi esse possunt. Quin pro libidine et avaritia sua impotens hoc genus hominum magnos saepe viros in sultani odium adducit, et insontes quoque opprimit ac sternit. Quapropter cum visirii principes intelligunt, ab exoletis ultimum discrimen et exitium instare, carnificisque manu sibi nullum ob crimen tam indigne moriendum esse, casus evitandi momenta et opportunitatem undique circumspiciunt. Hinc nonnulli fuga malum praevertere et consensis navibus in christianos portus et regna delati sunt, alii cum integris provinciis a sultano defecerunt; quidem ferales mortis suae nuntios Capici passas, vel janitorum praefectos trucidarunt, et exercitus sibi demandatos contra Dominum verterunt, non pauci tandem per tumultus Constantinopoleos magnatumque et procerum conspirationes ac motus militares vim et tyrannidem istam declinarunt. Quod ipsum nostro tempore evenit, quo sultani adolescentis mater cum eunuchis et gratiosis sub larva imperialis mandati viros prudentes et bene

meritos ab administratione removebat, summis honoribus et officiis in eos collatis, qui cupiditatibus impotentis foeminae obsecuturi credebantur. Cumque pari ratione supremum visirium Hus[-rev-] passam loco et dignitate sua exturbare vellent, solitis mulierum artibus obtento sultani mandato, is exercitu valido stipatus ad aulam contendit. Quo intellecto Eunuchi et familiares iteratis vicibus per literas et nuntios ab ingressu Constantinopoleos ipsum dehortati sunt. Verum Hus[-rev-]ier ingentis animi monita eorum sprexit ac contempsit, omnibusque invitis ac contradicentibus portam intravit. Vix credi potest, quanto pavore sultani rectores consternati fuerint, cum percepissent Hus[-r-]jevum pristina autoritate, summoque rigore principis Visirii munus exercere, ac de emendatione interioris aulae, nec non mutandis familiaribus et gratiosis deliberare. Quippe in divano publice conquestus fuerat, sultani juventam pessimis consiliis imbui, nec tolerandos qui contactu pernicioso principis egregii naturam depravarent. Quod propositum suum in effectum quoque deduxit et consentientibus Cahimachamo Regiep passa nec non Lambotat praefecto maris, Sultani aulam pro virili emendavit, matrisque et familiarium insolentiam quodammodo coërcuit. Verum interjecto tempore cum provisus apud portam rebus Husrev in Amasiam reversus esset, sueta aulae vitia recruderunt: ipso Amurate altius considerante vi armata se a servo in ordinem redactum esse. Unde conciliata reliquorum procerum et magnatum benevolentia, cunctisque approbantibus denuo conclusum, ut Husrevo principis Visirii dignitas abrogaretur, genero Sultanae Havis Passa in ipsius locum suffecto. Praeterea ut Mophtius Regiep passa et praefectus maris Husrevo amici et conspirantes, pari ratione gradu et officiis suis privarentur, domitaque Mancipiorum audacia juveni sultano majestas et absolutum arbitrium stabiliretur, munera et honores eorum, quos Amurathes ultimo supplicio destinaverat, fidis et obsequentibus passis, Mortezzae[-a] Abassae[-a] aliis aemulis promissi, ut illorum ope invisos et exosos sibi e medio tolleretur. Sed vix abrogatum Husrev passa imperium, aut Cahimachus dignitate motus erat, cum in castris et urbe Constantino- poli a spahinis tam horrenda seditio excitaretur, ut sultanus ipse cum praecipuis magnatibus ab interitu exitioque parum ab-

essent. Nam discerpti et lacerati furore illo novus princeps visarius Havis passa, Janitzarorum aga supremus thesaurarius et alii autoritatis summae viri, cadaveraue trunca et mutila proximis arboribus in ludibrium suspensa, crudelitatis impetum nihil remorante imperatoris fastigio. Quippe Amurathes in tam gravi periculo constitutus, gratiosorum longe dilectissimos furienti militi ad necem dare et juniores fratres vivos exhibere coactus fuerat. Sultana quoque parens, cum ad mortem flagitata esset, fuga et celeritati sibi consuluit et in antiquo septo apud vetulas diu latitavit. Hicque tandem exitus fuit praecipitis consilii quod sultanus adolescens matris et familiarum suasu temere amplexus erat, tanto in discrimine versatus, ut spahinorum principes Osmanni exemplo ipsum vita solioque privaturi existimarentur, translata rerum summa in Bajazetem minorem natu fratrem. Quam vim et injuriam licet Amurathes infinita sanguinis profusione ultus sit, Mophtium, principem visirium Regiep passam et maris praefectum e medio sustulerit, ingentemque hominum multitudinem per continuum anni spatium vario supplicii genere affecerit; tamen sprete semel majestate imperii vires ac potentiam quoque declinare extra dubium est. Etenim non tantum limites monarchiae Ottomanicae diversis in locis moti ac restricti sunt, sed Mahometanae legis reverentia ipsiusque gentis superstitio cessare videtur. Cui accedit quod militaris ordo et castrenses viri ultra modum effoeminati, disciplina soluta, mores corruptissimi sint, maritima potentia fere nulla, commercia imminuta, moneta adulterata expeditiones bellicae minus felices aut prosperae, inter purpuratos aemulatio et discordia, nec erga dominum pristini affectus et observantia, ut si quid adversi sultano eveniat, proceres magnatesque sibi parum fidos experturus sit. Haec de praesenti facie et statu Ottomannici imperii paucis referre volui, ea nunc prosecuturus, quae in sultani aula juxta mandatorum vigorem a me peracta sunt. Inita cum Purpuratis amicitia, Mophtium et supremum visirium frequenter accessi, et serenissimae principis Catherinae causam egi, simul de conditione et statu Sae Rae Mtis ejusdemque rebus gestis et excelsis animi corporisque dotibus, de admirando situ et firmitate regnorum Sueciae, potentiaque viribus et amplitudine; de

bellorum diuturnitate ac praesertim ultimis expeditionibus in Livoniam, Prussiam et Germaniam susceptis, tandem de locorum regionumque natura et martiali populorum ingenio prolixè disserui. Quae purpurati, gens curiosa et novitatum longe avidissima cum singulari jucunditate et admiratione intellexerunt. Praeterea diligenter sciscitatus sum, an Turcarum res ita comparatae sint, ut durante bello Persico Europam quoque aggredi et Ferdinando caesari, aut Sigismundo Polonorum regi negotium facessere possint? In quo deprehendi motus nostros barbaris admodum formidulosos et suspectos esse, utpote qui metuant, ne pax inter christianas gentes coalescat, et universa belli moles in ipsorum regna devolvatur. [Cumque sciant Europaeos milites suis longo usu et exercitatione armisque et pugnandi genere superiores esse, lites suas cum Austria quovis modo trahere, quam apertum martem et hostilitatem declarare malunt. Non minus bella cum Polonis evitare student, quos ab Osmanni clade in armis fuisse et eximia rei militaris peritia excellere persuasum habent. Nam etsi Amurathes contra Polonorum gentem incredibili odio feratur, et ultionis cupiditatem spiret, tamen principes visirii Europaeas expeditiones vehementer abhorrent, ac belli Persici magnitudine exaggerata sultani conatus quavis ratione et modo infringunt. Quippe apud portam firmiter decretum est Babylonem universis viribus recuperare, nec absque restitutione ejus cum Persarum rege pacem vel indicias unquam admittere, cum e contrario Scachus Ebbas moriens nepotem adjurarit, Persico imperio Babylonem conservare et totius status sui regnorumque periculo eandem propugnare. Caeterum per illud tempus quo Ottomanicam aulam frequentavi, principes visirii me honore et benevolentia summa persecuti sunt, nec liberior accessus oratorum ulli patuit. Quin supremi visirii Mehemetis passae nomine munera diversis vicibus publica solennitate mihi oblata sunt, agne, volatilia, fructus, aromata, zerbethum, vina generosa, hordeum pro equis et id genus alia. Quod cum praeter solitum et consuetum morem factum sit, adversarum partium hominibus bilem vehementer movit utpote (quod) qui noverant Ferdinandi imperatoris, Persarum regis et Moscoviae magni ducis extraordinariis legationibus tantum honoris non exhibitum. Cui

accedebat, quod tum Venetiis nova allata essent Sm Rm M^{tem} prope flumen Lycum in Bavaria Ferdinandi caesaris et ligistarum exercitus profligasse, nunciusque ille prono Magnatum omnium favore exceptus fuisset. Praeterea quod Moldaviae Palatinus per literas suas eo ipso tempore principem visirium Mehemetem passam certiores faceret, defuncto Polonorum rege Sigismundo Sm Rm M^{tem} Sueciae inter praecipuos regni illius candidatos esse. Unde residens caesareus occasionem sumsit adventum et praesentiam meam accerrime calumniandi, ex Turcarum gente subornatis delatoribus, qui per susurros et acerba scripta purpuratis me suspectum redderent. Etenim asseverabat Sm Rm M^{tem} Sueciae in actionibus consiliisque suis hunc potissimum finem et scopum habere, ut debellata Germania Austriacisque principibus etiam Turcarum gentem in suis Europae ditionibus regnisque spoliaret. Ob quam causam me legatum non modo in Transylvaniam, sed ipsam quoque portam expediverit, ut per Rakocium sibi ad dictissimum Hungariae et Transylvaniae regna Moldavosque et Valachos ad futuram rebellionem disponderet, per Cyrillum patriarcham Kosacos Saporovienses atque Graecos, felicitis portae subditos in partes pertraheret et cum Magnae Britanniae Belgarumque oratoribus de mittenda in Archipelagum classe deliberaret. Quin ad Persarum quoque regem nuncios jam miserit, de ineundo foedere ac belli societate contra Musulmanos. Quo spectare conventicula et intimos sermones meos cum Legato Belgico et patriarcha Cyrillo, utpote qui status et imperii Turcici recondita explorent, ac Suecorum regi vicissim prodant et revelent. Unde peragendis rebus et negotiis in porta alios interpretes non adhiberi, quam Corneli[us] Haga, ne secretum emanet, gravissimaque conspiratio tandem innotescat. Has criminationes suas residens caesareus scripto comprehendit et Arabica lingua per suum emissarium Soleimannum aga mophitio visiriisque offerri curavit, quae nullo negotio [per] a me refutatae sunt. Ceterum in porta Ottomannica Ferdinandus caesar non modo dictum residentem suum, sed insuper Josephum quendam Arabum interpretem alit et sustentat, nonnullisque chiaussis pensionem solvit. Hispanus quoque varios exploratores habet, cum in ipsa urbe

Byzantina, tum praecipuis maris Agaei insulis, qui Messanam versus admodum frequenter literas expediunt. Pontifici Romano ordinis ecclesiastici homines Franciscani, Jesuitae et Capucini a negotiis sunt, ubivis locorum Turcici imperii secreta rimantes. Polonorum nomine quidam Ottwinoffski adest, Arabicae linguae ac sermonis addiscendi praetextu a palatino Russiae Constantinopolim missus. Alii reges et principes christiani per oratores suos eorumque interpretes judaeo Epirotas et Armenios Ottomanicarum rerum arcana scrutantur. Quod autem ad negotiorum seriem revertar, apud purpuratos Seræ principis Catherinae causam ex voto peregi. Quippe cum serenitas ejus missis ad portam literis prolixè testaretur Sæ Ræ M^{tis} Sueciae benigne voluntati se parere decrevisse ac nomine suo agendi tractandique facultatem mihi concederet, mophtium visiriosque eo tandem perduxì, ut ad Rakocium in Transylvaniam Josephum aga rectum ac prudentem virum ablegarent, qui sultani jussu et mandato Smæ principis postulata in effectum deduceret, plenariamque restitutionem ejus procuraret. Praeterea cum perspectum haberem praecipuos magnates portae ab Europaeis expeditionibus alienos esse, nec tali rerum temporumque statu Ferdinandi Caesaris, aut Sigismundi Polonorum regis ditionibus et provinciis directe bellum illaturos, omnem movendum lapidem existimavi, ut saltem per Rakocii latus peterentur. Nam etsi inter Turcas non ea virium animorumque conjunctio esset, quae ad validas expeditiones requirebatur, tamen in Austriacae domus perniciem vehementer conspirabant, occasiones rerum, momenta temporum observantes, ita quidem ut non obstantibus intestinis discordiis visirio Budensi severe mandarent omnem Europaeam militiam in procinctu habere, Transylvaniaeque Principi Temeszvariensem et Agriensem bassas, nec non Moldaviae et Valachiae equitatum subsidio mittere, reliquas copias Styriae finibus admovere, castris prope urbem Essegk positiss, unde nulli fluviorum transitus, nulla montium sylvarumque obstacula sed planities, liberrimique aditus in hareditarias caesaris Ferdinandi provincias. Quod non solum formidabile, et ad turbanda hostium consilia validum sed in reparandis viribus, colligendoque milite haud exiguo impedimento fore persuasum

habebant. De reliquo in porta Ottomanica Sae Rae Mti mandata clementissima executus a supremo visirio imperatoris responsum benevolamque dimissionem petii, et 24 die Junii sultano valedixi. In quo actu Sae Rae Mti multa praeter consuetum morem data et concessa sunt: ut oratores in porta residentes talia legato contigisse haud recordentur. Etenim palatinum valedictioni ut sub adventum meum in horto magni domini destinatum et ex ejusdem famulitio ingens hominum numerus ab utraque transitus parte dispositus, steteruntque longa serie octoginta et aliquot equi, Asiatici, auro gemmisque fulgidi, quos purpurati et magnates summi ordinis secuti sunt, totaque interior aula splendore et fastu ad honorem solennitatemque instructa fuit. Ipse Amurathes eminenti loco positus et imperatoria veste indutus erat, frontem exporrigens et perorantem vultu benigno intuens. Oratio iterum per curialia breviter Italico idiomate habita, quam interpretur Turcico sermone excepit. Duoecim pretiosae vestes nobilibus ex comitatu oblatae, hisque peractis, sicuti introductus fueram praeunte supremo visirio ad palatii valvas reductus sum. Multus illo die sermo Constantinopoli fuit de extraordinario apparatu et ostentatione aulae Ottomannicae, deque insolito honoris et benevolentiae declarandae modo ac genere Sae Rae Mtiis malevolis et inimicis palam frementibus ceterorum regum legatis aemulatione ac invidia accensis omnibus inusitatae rei causas scrutantibus. Apud sultanum valedictionis ceremonia et cultu defunctus, supremum visirium ultima vice salutandum duxi, qui affectata et singulari humanitate me excepit, et ut Sae Rae Mti officia sua peculiariter commendarem petiit, paulo post exhibito sultani Amurathis responso, et gestu ad benevolentiam gravitatemque composito, suas quoque literas mihi tradidit. Tandem valedicendi gratia ex comitatu nobiles admissi sunt, decemque honorificis vestibus donati. Imperatoris literae juxta morem Turcicum multa cum civilitate et ornatu scriptae erant, nihilque praetermissum quo Sae Rae Mtiis favorem demereri poterant. Interjectis aliquot diebus mophtii et capitanei passae legatorumque et patriarchae responsorias accepi, peractisque visitationibus cum adjuncto mihi chiaussio curribus et mandatis imperialibus

duodecimo die mensis Julii versus Transylvaniam iter suscepi. De meo in Germaniam reditu quaedam notatu digna memorare possem; verum ne prolixitate nimia peccare videar, tediumque parium, relationis filum absumpendum statui, deum orans ut insignem famam et celebritatem cum majorum fortitudine tum Gustavi Magni rebus gestis partam inclito Suecorum regno atque genti augeat, perpetuoque firmet.

XXXVII.

H. és K. n. (1635.)

Strassburg Pál Oxenstiernának: küvetelései kielégítését kéri.

Memorial.

Es wirdt herr Schwarzenbergk hiemit freuntlich ersucht, dess herrn Reichs Cantzlers Excell. vnterthänig vorzutragen, wass massen Dieselbe ich nuhmer Neun jahr lang in priuatis nicht beshweret, sondern bey allen absendungen mit dem zu frieden gewesen, wass Ihr. Excell. mir gnädig deputirn vndt die zeit erleyden wollen, dass vbrige thailss von aignen mittelen ersetzt, thailss auf credit vndt obligationen nicht sonder schaden vndt höchste vngelegenheit anticipirn müssen.

Wail dann biss anhero mir iedermänniglich vorgezogen worden, auch Ihr. Excell. belieben nach ich gerne cedirt, vndt andern ihr contentament vndt satisfaction von herzen gegönnet, alss wolte ich nuhmer ausser zweifel stellen, Ihr Excell. meine wenigkeit auch in genaden bedenken würden.

Dann ob zwar Anno 1630. nach abraisender Königl. Mtt (glorwürdigisten angedenkens) die hochlöbliche Regierung zu Stockholm wegen ettlich vorgesetzt: vndt von Anno 1627. restirenden geldes an Ihr Excell. mich mit Schreiben nacher Preussen remittirt, so hette iedoch weder damahlss in Elbingen, noch zu meiner wiederankunft auss Constantinopel in Frankfurth Ihr. Excell. ich mit dem wenigsten importunirn, sondern biss auf diesse zeit, vndt sechs gantzer jahr lang mich gedulden wollen.

Die weil aber meine Creditores dermahleins bezahlt sein müssen, wass von bahrem gelde anderer orten ich erhalten können, anfangs meiner dienste ohne interesse vorgesetzt vndt noch nicht erstattet, alle vndt gute mobilien auf der raise,

nach Constantinopel verpfändet, vndt meine obligationen biss zu dieser stunde in Dantzick, Pohlen, Siebenburgen vndt Venedig hafteten, alss wurde ich höchster massen gedrunge, Ihr Excell. vmb bezahlung solcher gelder vnterthänig anzulangen, bevorab weil dieselbe sich anitzo in dass Königreich Schweden zubegeben resolvirt hetten.

Vndt zwar wass die abrechnung vom 28. Octobris anno 1627. biss auf den 22. Novembris anno 1631. anlangt, wolte ich verhoffen Ihr Excell. dieselbe gnädig approbiren wurden, vndt da ettwass zu desiderirn wehre meiner schuldigkeit, Ihr Excell. von allem vndt ieden gehorsamblich bericht zu thuen.

Wass aber meine absendung in Siebenburgen vndt nach der Ottomannischen Porten concernirt, geruheten Ihr. Excell. sich bester massen zu erinnern, welcher gestalt die nuhmer in Gott ruhende Königl. Matt (höchstseeligster gedechthnuss) mich zwar in Siebenburgen alss einen Legatum, nach Constantinopel aber alss einen Ablegatum allergnädigst authorirt, weil dieselbe nicht versichert, dass ich ohne praesenten, wieder die gewonheit inter admittirt, vndt gehöret werden solte, derentwegen auch Ihr. Excell. mir zum vnterhalt allein 4000 Reichsthaler jährlich deputirt.

Demnach ich aber durch vielfaltige schreiben remonstrirt, warumb die Königl. Matt keine praesenten schicken können noch wollen, vndt gleich damahlss der Schwedischen wapfen reputation wegen vieler wunderbahren successen in Constantinopel vber alle massen gross, beyneben der Furst von Siebenburgen, Ambasciator Haga, vndt Patriarch Cyrillus gute officia gelaistet, ist mir den 25. February Anno 1632. zu Weisenburgk in Siebenbürgen von der Porten eine resolution zukommen, welcher gestalt zu sonderbahren ehren der Königl. Matt zu Sweden, der Gran Signor vndt hohe Ministri zu frieden, dass ich ohne praesenten nach Constantinopel kommen, et nullo unquam antea exemplo in qualitate publici et solennis legati excipirt vndt gehalten werden solte.

Ob nun zwar anfangs zu Warschaw wegen der Winterzeit, bösen weges vnd gebürge ich mehr wagen ross vndt leuthe schaffen, auch dess Polnischen Commissarij halben,

welcher mit funf dienern vndt soviel Pferden mir daselbst adjungirt worden 31 Personen vndt ross vnterhalten müssen, so hab iedoch nach erlangten consens an der Porten ich alle eusserste mittel angewendet, mit ehrenklaydung, handtferden, rossziehrat, meliér (?) liberey, undt nohtwendiger austaffierung den Comitát auf dass anfehllichste zu formirn, auch weil dem Gran Signor vndt hohen Ministris ich nicht die geringste verehrung thuen könne, mittel-vndt geringes standt Personen desto freygäbiger tractiren vndt beschenken müssen.

Weil dann dess herrn Reichs Cantzlers Excell. auss oberzehnten vmbständen dero hoher verstandt nach leichtlich zu dijudicirn, dass an der Ottomanischen Porten, mit dem jährlichen deputat der 4000, wie auch denen extraordinarie verwilligten 2000 Reichsthlr ich zwar einen Ablegatum vertreten, die Ambasciata solenne aber mit reputation der Königl. Matt vndt höchstlöblichen Cron Schweden keines wegs repraesentirn können, alss gelangte an Ihr Excell. mein vnterthäniges bitten, dieselbe geruheten mich andern der Cron Ambassadors, alss herrn Grotio vndt Camerario (so lang meine raise vndt Commission nach Orient gewehret) mit der gage gleich zu halten, in erwegung, dass ob zwar besagte Ambassadors, an vornehmen ort vndt Residentzen mit grosser spesa leben musten, dieselbe gleichwohl mit der Ottomanischen Porten nicht zu comparirn wehren, vber diesses gedachte herrn Ordinary, ich Extraordinarius, Sie in loco, ich in perpetuo motu, auch mein Comitát an Personen drey-mahl, an Pferden funf-mahl stärk- undt grösser gewesen, Dofern aber Ihr Excell. diesesfalss bedenken hetten, wurde Deroselben die designation der extraordinari vmkosten sattsambliche nachricht geben.

Vnter dessen wehre mein gehorsambstes bitten Ihr Excell. geruheten auch in genaden zu bedencken, dass bey abstattung dieser gelder ich mehr nicht erlangen wurde, dann contentirung meiner Creditorn, ausslösung der Pfande, vndt ersetzung dess Jenigen, so von anno 1627. her ich ohne interesse entrahten müssen, vndt also bey meinen diensten eine so geraume zeit nichts erhalten können, in anmerkung, dass alle nutzbare vndt fauorable commissionen andern zu thail, mir

allein schädliche vndt gefährliche raisen aufgetragen worden, durch welche die herliche fortune der koniglichen Victorien vndt erfolgter recompens ich verlieren müssen, vndt gleichwohl biss auf diese stunde, weder von Königl. Matt zu Schweden etc. noch ainigen ausländischen Potentaten an verehrung — guter — accidentien, genadengelder, caduc- vndt recompensen dass geringste empfangen, Welchen verlust in andere wege zuersetzen, dess herrn Reichs Cantzlers Excell. bey meinem abraisen vndt valediction in Preussen mir gnädige zusage gethan, so mich auch bisshero in hofnung erhalten, mit beständiger zuuersicht, Ihr Excell. weder an bezahlung der aufgenommenen gelder, noch recompens vor travaglio vndt uberstandene gefahr es ermangeln lassen würden, zu dero beharlichen hulden vndt genaden ich mich vnterthänig nochmals raccommandirn wolte.

(Eredeti a stockholmi állami levéltárban.)

XXXVIII.

H a g a, 1638. j u n i u s 9-én.

Károly Lajos választó fejedelem Rákóczy Györgynek. Biztatja, hogy a megkezdett ügyben tartson ki.

Serenissime princeps amice nobis observande.

Gratissimae omnino fuerunt, quas Dilectio Vestra non ita pridem Albae Juliae datas nobis per internuncium suum transmisit; atque eo magis etiam, quod eadem illa occasione de prospera Dilectionis Vrae valetudine ac felici rerum administratione prolixius sumus edocti, unde praeterire nullatenus possumus, quin Dilectioni Vrae de utraque ex animo congratulemur, ac simul gratias insignes agamus de eximio ac prorsus singulari affectu, quem erga inclitam domum nostram electoralem tam luculenter testata est. Dilectionem Vram officiose plurimumque obsecrantes, ut in eo etiam deinceps constanter perseverare ac firmissime sibi persuasum esse velit, nos viceversa de consimili studio studiosissime cogitatu-
ros. Ceterum in spem magnam adducti sumus dominos confoederatos non defuturos, quin Dilectionis Vrae justis desideriiis

sint satisfacturi. Atque ita Dilectionem Vram protectioni divinae toto pectore commendamus.

Datum Hagae Comitum 9. Junii a. 1638.

Dilectionis Vrae

studiosissimus
Carolus Ludovicus.

Külczim: Serenissimo principi dno Georgio Rákóci principi Transylvaniae, partium regni Hung. dno Siculorum comiti etc amico nobis observando.

(Eredetije a M. N. Múzeum birt.)

XXXIX.

H a m b u r g, 1638. oct. 11-én.

Roo Tamás angol követ Rákóczy Györgynek; sürgeti, hogy a szövetségessel lépjen frigyre.

Serme et celsme princeps.

Dum in his oris mandato et jussu sermi Magnae Britanniae regis domini mei clemmi versor, in pertractando et consummando communi tum pro universali firma et aequa pace obtinenda, tum pro communis sal[utis et] libertatis defensione proque oppressorum et spoliatorum one, foedere occupatus, commodum advenit Sermae Celnis Vrae delegatus vir praestantissimus et fidelis N. N. etc. et mihi egregium heroicum et laudabile vestrum ad eundem finem tendens propositum amice et confidenter exponit et communicat. Animadvertens autem et probe sciens, quantum momenti et ponderis ex conjunctione et societate Vrae Celnis principis tam potentis et singulari in rem christianam zelo flagrantis, cui in primis, quod caput rei est, verae et orthodoxae religionis incrementum curae est, cuique nos propter eorundem sacrorum nobiscum communionem, quam in foederibus omnium fortissimum et sanctissimum vinculum quidam ex patribus nominavit, eo magis confidere et inniti possumus confoederatis et confoederandis sociis accessurum esset, mei officii esse existimavi, rem tantae aestimationis, tamque exoptatam in praesente temporum

perturbatione societatem sermo regi meo, ea, qua par est, fide et diligentia conveniente adhibita demonstratione commendare et repraesentare. — Quemadmodum vero regiam M^{tem} sponte sua pro fervente, quo meliori causae et religioni et conjunctis ultro citroque consiliis et viribus opitulatum cupit, adfectu ad hanc divina, ut ita dicam, virgula oblatam occasionem oppido (?) proclivem et inclinatam novi: ita non dubito, quin eadem ad consilium flexura sit, tam mihi legato suo, qui in pr[ae]sentiarum hic cum confoederatarum coronarum oratoribus de communi foedere sociando, ejus jussu et nomine tracto, ea mandata praesentando, quam omnes alias rationes ineundo, quae ad rem istam promovendam et ad commune cum Celsitudine Vra foedus maturandum conduxerint et servierint. Quod me attinet, universum meum studium, operam, curam et industriam eo conferam, ut omnes intelligant mihi nihil potius et antiquius esse, quam obsequium meum et promptitudinem, in re tantae spei et in societate tam utili et necessaria acceleranda testari.

Ceterum deum opt. max. rogo, ut Sermam Celnem Vram magis ac magis in magnanimo isto proposito confirmet et ad exsequendum spiritu suo fortitudinis roboret, felicem largiendo successum, eamque incolumem quam diutissime servando.

Dabam Hamburgi V. Idus Octobris MDCXXXVIII.
Sermae Celnis Vrae

ad officia paratissimus
et humillimus servus
Tho : Row.

Külczim: Sermo [principi] dno dno [Georgio Rákoczi] dei gratia
principi [Transylvaniae] stb. stb.

(Eredetije a M. N. Múzeum birt.)

XL.

Stockholm, 1638. dec. 1.

A svéd államtanács felhatalmazza Salvius Jánost, hogy Rákóczyval frigyet köthessen.

Nos Christina Dei gratia, Svecorum Gothorum Wandalarumque designata regina et princeps haereditaria magna

princeps Finlandiae, dux Esthoniae et Careliae, Ingriaeque domina etc. Notum testatumque facimus, tenore praesentium universis et singulis quorum interest, aut quomodolibet interesse poterit: quod cum intellexerimus illustrissimum principem amicum nostrum carissimum, dominum Georgium Rakocium, principem Transylvaniae, partium regni Hungariae dominum et Siculorum comitem, ad arctiorem amicitiae foederisque mutui nexum propius inclinare, eoque fine iam ante per deputatos suos non modo hic quosdam articulos nobiscum, sed et cum nostris extra regnum legatis communicari fecerit; nos animadvertentes quid utilitatis non solum laboranti publicae evangelicorum caussae adversus hostem asserendae, verum etiam roboris statui utriusque nostrum ab ejusmodi firmioris necessitudinis vinculo conciliari poterit, ne quid a nostra parte deesset, quod ad tam salutare negotium promovendum facere ac conducere visum fuerit; idcirco in mandatis dedimus ac commisimus prouti vigore quoque praesentium mandamus et committimus nostro consiliario secretiori, aulae cancellario atque in Germaniam legato nobili ac magnifico nobis sincere fideli, domino Johanni Salvio haereditario in Öffuerby et Tullinge, ut cum dicto principe aut eius dilectionis deputato deputatisve eo nomine congregiatur, deque iis, quae e re nostra ac communi fuerint, tractet ac concludat. Quicquid igitur dictus legatus noster in ea re egerit, statuerit ac concluderit, id nos omne ratum gratumque sumus habiturae. In quorum fidem ac certitudinem hasce manibus tutorum nostrorum ac regni Sveciae administratorum subscriptas, sigillo nostro regio muniri jussimus. Dabantur in regia nostra Stocholmensi die prima Decembris anni supra Millesimum sexcentessimum, trigesimi octavi.

Matthias Soop, Leo R. S. Archi dapiferi.

Jacobus De La Gardie, R. S. Marschus.

Claudius Flemingh, loco R. S. Ammiralij.

Axelius Oxenstierna, R. S. Cancellarius.

Gabriel Oxenstiern L. B. In Möereby et Lindholm, R. S. Thesaurarius.

(P. H.)

(Eredetije a stockholmi állami ltárban.)

XLI.

H. és é. n. (1638).

Hoffman János erdélyi követ Oxenstiernától hazabocsátását sürgeti.

Hoch und wollgeborner Herr Reichs Cantzler Gnediger Herr.

Ewer Excellens mit diesser meiner vnterthäniger Supplication habe ich wegen nun langwiriger Expedition zuersuchen nicht unterlassen können, gentzlicher zuversicht lebende (weill mein gnedigster Fürst vnndt Herr, unter diesem meinem abwesen nicht allein Suspition sondern auch andere gedanckhen, alss ich an ihme maineidig zuwerden begerde fassen solt) dieselben werden solche geruhen genedigst von mir an unndt aufnehmen, will derentwegen Ihr Excellens nachmals unterthänigist (weill es der gemeinen Nutzen betrifft hier auch theuer zu zehren vnndt der weg weit vnndt fern abgelegen) mich zu expediren gebetten haben, Sy wollen genedigst betrachten, die Zeit meines langwiriges aus Siebenburgen ausbleiben, vnndt die begirige affection meines gnediges Fürsten vnndt Herrn gegen den gemeinen Nutzen, Erwarte derosselben gnedige resolution

Ihrer Excellens

unterthäniger

Johann Hoffman fürstl. Siebenbürgischer abgeordneter.

(*A tergo.*) Dem hochwollgebornen Herrn Herrn Axeln Ochsenstirn, freyherrn zu Kýmitho, herrn zu Fiholmen vnnd Tydeon, Rittern der kön. Mayth. vnndt Reichs Schweden Rath Cantzlern vnnd General Guverneurn dess königl. antheils preussen, meinem gnedigen herrn.

XLII.

H. és é. nélkül (1638—9).

*Hoffmann János erdélyi követ elutazhatására Oxenstiernától
300 tallér kölcsönt kér.*

Hoch vnnd wollgeborner Herr Reichs Cantzler, Gneder Herr etc. etc.

Demnach ich auf nechst Ewer Excellens vbergebene supplication weder Resolution noch Expedition haben können, mein gnedigst. Fürst vnndt herr aber sondern Zweifel mit grossem Verlangen nicht allein meines sondern auch der andern ankunfft erwartet, alss will ich hirmit Ewer Excellens vnterthänig ersucht vnndt gebetten haben, weill ich nun in diessen ailff wochen nicht können expedirt werden, mich auch neben den andern also aussgegethet(?), das es vns nit möglichen auss den Quartiren ausszulassen, vielweniger auf der Reiss fort zu komen: Sie wollen vns geruhen genedigst 300 Reichs Thaller vorstrekhen, welche vnsser gnedige Fürst vnndt Herr innerhalb 6 monath zu grossem dankh wiederumb durch wechssel vberlieffren wirdt, auch einem schriftlichen Pass ertheilen, damit wir vns auss den Quartiren ausslassen, vnndt also zicher vnndt vngehindert mogen fort komen. Den es vnmöglich sich lenger aufzuhalten, könnens auch nimmermehr gegen ihr Fürstl. Gnaden verantworten, sintemahl wir auch allereit 3 wochen lang einen Land Gutshen auf vnkosten gehalten vnndt täglich ia stundlicher resolution erwartet. Solches wirdt mein gnediger Fürst vnnd Herr nicht allein in Gneden erkennen, sondern selbiges auch gegen ihr Königl. Mayth. gesandten, wen sie selbiger Ort komen werden, mit dankh erwiedern. Erwarte deroselben gnedige Resolution

Ewre Excellens

vnterthänige

Johann Hoffman Fürstl. Sieben-
bürgischer Abgeordneter.

(Eredetije a stockholmi állami ltárban.)

XLIII.

H a m b u r g, 1639. febr. 14.

*Rusdorf Joakim Rákóczy Györgynek, tudósítja, hogy Bisterfeld
követségében teljes sikerrel járt el.*

Serme et potentissime princeps.

Quamquam deterrebar et religioni ducebam incondita
scriptione sacras Sermae Vrae Celnis occupationes interpellare,
attamen non potui nec debui singularem hunc meum amicum,
qui has tradet, sine meis litteris et testimonio, quod et officii
conscientia et veritatis amor, me ei reddere jubebat et impe-
rabat, dimittere. Praeterea observantiae et studii mei, quo
Sermae Vrae Celsitudini a tot et tantis jam annis me devinctum
esse memini, intererat, ut devotae meae voluntatis consecratio-
nem situ silentii, quoniam occultae musicae nullum esse respe-
ctum, proverbio monemur, obsolescere et deteri sinerem.

Denique humillimas pro benevola illa mihi a Serte Vra
renunciata salute gratias agere reciproca venerationis et cul-
tus obligatio deprecabatur. Ne dicam jam quod grati animi
debitum efflagitabat, ut parvis literis memoria recolerem prae-
claram illam et insignem prolixitatem et gratiam, quam Sertas
Vra mihi ante novem plus minus annos Viennae publicas curas
tractanti testata fuit.

Ad amicum meum redeo, cujus praesentiam et conversa-
tionem diuturniorem omnes viri honesti, si per temporum et
rerum rationes licuisset et e re communi fuisset, mecum optas-
sent. Ille autem nunc bonis auribus discedit, haud exiguum
sui desiderium in animis nostris relinquens et egregiam viri,
probi, cordati et [sap]ientis laudem secum reportans. Nam in
negotiis sibi commissis luculent[er], nonmodo summae diligen-
tiae et inflammati erga meliorem religionem et causam tum
principis sui dignitatem et emolumentum promovendum studii
et sollicitudinis, sed etiam singularis fidei, edecumatae probi-
tatis et attentae prudentiae specimen et exemplum eddidit et

in his oris sequestravit, cum aeterna illius, a quo missus fuerat, gloria. In se certe nihil desiderari passus est, [quo]d ad confectionem rei, cuius causa venerat vel a se, vel a principe suo, expectari et attendi poterat. Quin ex animo dolebat et torquebatur, cum tam sinceram et propensam reipublicae [constabil]iendae et operae opisque in commune conferendae voluntatem et studium [omne] mora interjecta concuti animadverteret. Quod autem [principes tamen] responderint, hoc temporum, hominum et rerum cona[tus solum (?)] naturae revolutioni adsbribendum [esse]. Deinde consider[andum aliqu]id esse, negotia apud ipsos dominos [inter]m cum diversis a[l]iorum princ[ipum] longe inter se remotorum minis[tris] et legatis tractare, qu[i] instructionis formulas et, icti (?) loquuntur, stricte observare et ne latum qu[idem a] suis mandatis recedere tenentur. Raro autem fieri potest, ut om[n]es principes, in unum conveniant, praesertim si non idem cunctis et singulis scopus propositus sit. Ad haec consilia ea, quibus impares sumus, aut quae adhuc cruda sunt tempori et fato permittenda, donec ematurescant, decerpenda cum se inclinant et invitant ad evellendum. Utut res se habeat, quandoquidem Serma Vra Celsitudo enixum suum studium et zelum ad collapsas in Europa, res restituendas, auxilia conferendi jam satis declaravit et se in hoc orbis theatro spectandam praebuit, abunde quidem in isto gloriae suae et existimationi tum hominum expectationi satisfecit. Cum vero non satis sit, nec prosit, rem aliquam bene et [lau]dabiliter cepisse, nisi continuetur et ad finem deducatur honoris et exis[ti]mationis v[rae] interest, ignoscatur confidentius et ex ardore loquenti tueri constantiam, in semel suscepto laudabili proposito, neque a sententia et consilio quod cum salute reipublicae conjunctum est, demigrare, etiam si aliquae difficultates in primordio sese objecerint et bonos conatus labefactare et avertere conatae fuerint. Perseverantem in recta sententia et praeclarum suum propositum prosequentem immortalis laus, gloria et felicitas consequitur. Virtus deterioribus, ut ille inquit, enitescit et adspernatur declivem facilitatem maximoque sudore arduum laudis adnititur. Neque dubitandum, quin id quod nunc pro voluntate non totum successit suo tempore et quidem brevissimo si quid mens

boni auguratur, felicem successum sortiatur. Macte hac virtute heros inclyte et tibi persvade, motus istos et impulsus animi, qui ex ingenua generosi spiritus indole prorumpunt, ex alto nidui et agitante deo [re]al[escer]e. Omnium saeculorum experientia testata est, nunquam magno [im]petus et desiderium sive ambitionem gloriae per gloriae dei promotionem et per oppressorum restitutionem acquirendae et parandae felici successu caruisse. Sed quo abripior, immemor ad quem scribam, et quid scribam, non hoc praerumsissem, nisi ser^{me} princeps in benevolentia et magnitudine vestra mihi veniam et praesidium paratum scivissem.

Jam quod me attinet, quod alterum erat mearum litterarum caput, paucis quidem, sed veris et e[x intimo] corde profectis verbis sicut apud deum et principes fieri rati[onem reddend]o jubet, contestor et religiose assevero ne Sermae Vrae Celnis [promptitudinem] christianam jam dudum multis experimentis demonstra[tam, sicut? e]t mox adhuc magis testanda et confirmanda merita, quae [nunquam abol]ebit oblivio adorare tantum, quantum ingenio et iudicio [possum in]timare et depraedicare. Deinde deum principum rect[orem ex intimo] corde rogare, ut Sermae Celnis magnanimum illud [propositum] destinatum, quod ab ipso procul omni dubio ingeneratum e[nitescerit, (?)] provehat, prosperet et ad effectum secundum optata perducatur. Porro nihil mihi prius et antiquius esse, quam omnibus tum animi tum corporis viribus eniti, ut meam erga Sertem Vram fidem et observantiam non verbis tantum, sed potius re ipsa declaram et testatam faciam. Apud me enim firmiter constitui operam dare, ut omni loco et tempore quidquid tum ad merita vestra depraedicanda et ad famam atque existimationem vestram tuendam et amplificandam, denique ad rationes et emolumentum vestrum promovendum, quocunque modo facere et conducere judicavero, id sum[ma cu]m fide et alacritate, quantum in me erit praestare et declarare cont[en]dam]. Ceterum deum opt. max. qui nos pro principibus vota concipere et [dare] in eloquiis suis iussit, deprecor, ut Celnem Vram cum inclyta et in spem majoris imperii invicti parentis virtute parandi nata, diutissime incolumem servet in reipublicae christianae et oppressae religionis et libertatis so-

latium et fulcrum, Dabam Hamburgi VI. kalendas Martii
MDCXXXIX.

Sermæ Vrae Celsitudinis

omni obsequio et demissione
devinctus cliens

F. Joachim de Rusdorf mp.

Külczim : Sermo et potentissimo principi Georgio Rakoczi principi
Trannae, partium Ungariae domino, comiti Siculorum.

Rákóczy kezével : »9. 7-bris, 1639. B. F.«

(Eredetije a M. N. Múzeum birtokában).

XLIV.

H á g a 1639. á p r. 12.

*Károly Lajos választó fejedelem tudatja, hogy Bisterfeld a
rábízott követségben teljes sikerrel járt el.*

Serenissime princeps amice nobis observande.

Posteaquam ex Dilectionis Vrae internuncio in Transyl-
vaniam reversuro intelleximus, Dilectionem Vram prospera
etiamnum valetudinis constitutione frui atque in promovendo
publici boni studio ita constanter perseverare, ut restauratio-
nem domus nostrae electoralis, veluti primarium totius nego-
tii fundamentum, sibi quam maxime habeat propositum: in-
termittere non potuimus, quin Dilectioni Vrae per eundem ex
animo congratularemur et debitas omnino gratias ageremus,
certo confisi Dilectionem Vram etiam deinceps tam laudabilem
in nos nostrosque affectum continuaturam.

Ceterum cum Dil^{nis} Vrae internuncius commissum sibi
negotium apud nos debita fide expediverit, illi vicissim animi
nostri sententiam luculenter declaravimus, nec dubitamus, quin
in illius commemoratione consimilem fidem ac diligentiam sit
adhibiturus. Atque ita Dil^{nem} Vram protectioni divinae toto
pectore commendamus, ac felicissimam rerum administratio-
nem omnesque prosperrimos successus adprecamur.

Datum Hagae Comitum die 12 Aprilis anno 1639.

Dilectionis Vrae

omni studio paratissimus
Carolus Ludovicus.

Külczim : Sermo principi dno Georgio Rakoci principi Trans. partium r. Hung. dno Siculorum com. amico nobis obs.

Rákóczy kezével : 9. 7-bris 1639

B F.

(Eredetije a M. N. Múzeum birt.)

XLV.

Hamburg 1639. nov. 14.

Salvius János svéd követ Rákóczy Györgyhez a vele kezdett alkudozások ügyében.

Serme princeps dne observandissime.

Binas Sertis Vrae literas reverenter accepi. Ex utrisque audio laudibilia consilia et desideria sua. Doleo dominum Bisterfeldium non habuisse potestatem dum hic erat. Ita enim omnia dudum confecta essent praesentibus hic omnium quorum interest legatis. Nunc Svecia et Gallia quidem diu paratae sunt ad Serenitatem Vram miteere (!) et se replicare, sed cum Angliam et Bataviam antequam ipsae se quoque a voto Sertis Vrae declararent ablegare nequeant. Locorum vero distantiae et singularem peculiares consultationes multum temporis quatenus insumsere, non dubitat sacra regia M^{tas} Sveciae, quin Sertis Vra moram excusat, dum communicatio tota rite peracta sit. Quod quidem quam primum factum fuerit, ut brevi futurum spero, confestim per literas Dantiscum ad hominem a Bisterfeldio antehac designatum significabo, dum quo regnorum deputati se illic sistere poterunt et quia per hyemem majores bellicae actiones quiescunt, dabimus operam ut haec interim consilia eo magis incalescant, quo pluris interest et publicae et privatae salutis Transylvaniae, ne Sertis Vra a tam pio proposito retardetur atque his Sertem Vram cum inclita domo potestati divinae reverenter commendo. Hamburg die 14 Novembris a. 1639.

Sertis Vrae

obsequentissimus et observantissimus servitor

J. S.

(Joannes Salvius).

Külczim: Sermo principi ac dno duo Georgio Rákoczy principi Transylvaniae partium regni Hung. dno, et aiculorum comiti, duo meo obsmo.

Kívül: Rákoczi kezével: 30 dec. Colosvár 1639.

Jegyzet: a cursivval szedett titkos számjegyekkel van írva.

(Eredetije Rákóczy sajátkezű megfejtésével együtt a M. N. Múzeum birt.).

XLVI.

K. és h. nélkül. (1639.)

A Rákóczyval kötendő szövetség tervezete.

Delineatio foederis cum domino GEORGIO.

RAKOCI Transylvaniae principe etc.

Cum celsissimus Transylvaniae princeps dñus Georgius RAKOCI ab aliquot jam annis per nuncios et literas testari voluerit, constitutum sibi, more laudatissimi praedecessoris sui dñi Gabrielis BETHLEN (felicis memoriae) nomen foederi quod periclitante Germania inter S. R. M^{tem} SUECIAE christianissimum Galliarum regem et alios principes, pro communi bono et libertate publica sancitum est; ac in eam finem non nullas condiciones et articulos exhibere iusserit, eosdem paucis declarare, et praesenti rerum temporumque statui accommodare visum est, ut in effectum deduci, et ab unitis rectius praestari queant.

I.

Sac. Reg. M^{as} Sueciae etc. Galliarum rex christianissimus ac ceteri principes confoederati bona fide pollicentur, se apud Ottomannicum imperatorem ejusque ministros, cum per amplissimas commendationes ac literas, tum interventu oratorum Byzantÿ degentium, cel^{mi} Transyluaniae principis personam, dignitatem, domum et provincias contra quosvis aemulos vel adversarios, autoritate, opera consilio tueri ac propugnare velle; omni ope enitendo, ut Cel^{do} sua controversiis penitus sopitis ac diffidentia et suspicionibus perpetuo sublatis de Ottomannicae portae auxilio, favore et benevolentia (sermi Gabrielis exemplo) tempore necessitatis urgenti-

busque periculis certa et secunda esse possit. Vicissim persuasum habentes Celm suam ob caesareanorum machinationes in aula Turcica, vel solitas finitimorum lites aliasque ejusmodi causas et rationes ab instituto foedere non recessuram.

II.

Dicti d. d. confoederati promittant se singulari studio et conatu apud rempub. praecipiosque (!) magnates et proceres regni Poloniae omnia officiorum genera facturos ac interposita auctoritate obtenturos, ne Celo Transylvaniae principi ob hoc foedus publico nomine arma intententur; eodem pro prudentia sua privatorum facinora et excussiones parua militum manu facile propulsaturo.

III.

Regnum Hungariae ac ditionem Transylvaniae nec non celm principem RAKOCIVM ejusque haeredes in patrocinium et protectionem suam recipiant, ut si eorum privilegia et immunitates tam ecclesiasticas quam civiles ab Austriaca domo ejusque ministris violenter impeti ac perturbari contingat, mutui foederis vigore illos totis viribus juvare et defendere parati sint ac teneantur.

IV.

Si ob adversa belli et infelices armorum exitus (quos divina bonitas clementer avertat) celsm Transylvaniae principem ejusque conjugem ac liberos solum vertere patriaque et bonis cedere oporteat, Sac. Reg. M^{tas} Sueciae, rex christianissimus ac ceteri principes confoederatj, cum de reddituum summa annuatim pendenda conuentum fuerit, ratam quisque partem et portionem se persoluturos spondent. Quamvis nullus unquam foederatorum principum, adeoque nec sermus Gabriel Bethlen (felicitis memoriae) hanc conditionem proposuerit ac sibi haeredibusque suis tali modo et ratione postulaverit.

V.

Quosque bellum ac foedus durabunt, dicti d. d. confederati apud cels^m Transylvaniae principem quatuor millia Germanorum peditum suis sumtibus alent ac eorum defectum convenienti numero supplebunt, hique Cels^{is} suae imperium juxta disciplinam et militares gentis leges agnoscent, partim firmandis praesidiis partim expeditionibus adhibendi (!) Vix tamen tuto eidem se sistere ac conjungi poterunt antequam Cels^{is} suae exercitus per Hungariam versus Silesiae fines progrediatur.

VI.

Ut d^{ns} princeps Transylvaniae belli molem rectius perferre ac sustinere queat, confederati reges et principes eidem primo anno ducenta thalerorum imperialium millia subsidio dabunt, hujus summae dimidia parte Hamburgi, Gedani, Cracoviae vel alio idoneo loco persoluta, antequam Cels^{do} sua expeditionem suscipiat, reliquis centum millibus, postquam cum exercitu moverit ac in hostico steterit, persolvendis. Singulis sequentibus annis centum et quinquaginta thalerorum imperialium millia Celsⁱ suae conferent, in praedictis locis eodem modo ante et post coeptam expeditionem duabus quoque vicibus numeranda.

VII.

Si de pace vel induciis cum Austriaca domo agendum fuerit, confederati Transylvaniae principem de omnibus mature edocebunt, eoque consulto et approbante tractatus instituent, ac iis Cels^m suam ejusque conjugem ac liberos, regnum Hungariae et principatum Transylvaniae totiusque Rakocianae domus dignitatem et honorem, nec non haereditarias arces, bona et ditiones, nullis exceptis, cum omnibus privilegiis et immunitatibus, tam ecclesiasticis quam civilibus, plene comprehendent et includent. Praeterea si deus O. M. confederatorum armis ita benedixerit, ut per victorias et pacta ad unum et alterum aliquod emolumentum, vel accessione terra-

rum, vel alioquovis modo redundare queat confoederati principis Transylvaniae commoda aequae ac sua propria curatores se promittunt. Tandem si durante hoc foedere principi Transylvaniae domi vel in castris aliquid humani contingeret, confoederati pro se, regnis et principatibus suis Celsis ejus conjugii ac liberis, nec non Hungariae et Transylvaniae regnis totique domui Rakocianae supradictis conditionibus et articulis omnibus ac singulis pari tenore, constantia et fide obstricta ac devinctos se profitentur et cuncta, juvente deo, praestituros confidunt.

VIII.

Vicissim ac reciproca sponsione confoederatis regibus eorumque sociis celmus Transylvaniae princeps pari fide et integritate pollicetur, se persolutis centum thalerorum imperialium millibus cum justo et valido exercitu non modo Hungariae regnum sed haereditarias Ferdinandi tertii provincias, utpote Austriam vel Moraviam et Silesiam hostiliter absque mora inuasurum. Ac ibi Germanico peditatu auctum vel cum uno et altero foederatorum generali duce conjunctim, vel communicatis ultro citroque consiliis pro ratione et opportunitate gerendi belli seorsim expeditionem totis viribus persecuturum, majore militum suorum parte intra domus Austriacae territorium ac ditiones hybernatura. Praeterea se hoc foedus, a primo ratificationis die per continuum triennii spatium sancte et inviolabiliter observare, nec cum Austriacis directe vel indirecte, nisi ex consensu et voluntate unitorum de pace vel induciis quicquam agere, sed singulis annis singulas expeditiones sufficienti apparatu suscipere velle.

Tandem ut isto foederi suum robur constet durante hoc triennio, etiamsi princeps Transylvaniae (quod deus clementer avertat) fati concederet Celso sua spondet ac promittit, se de idoneo successore, inprimis solicitam fore, ac eum in finem comites comitatum, aliosque magnates et proceres regni Hungariae, qui hoc bello secum conjuncti erunt, foederis percussi tabulis una subscripturos.

(Eredeti fogalmazvány a stockholmi államtitárba.)

XLVI.

Fejérvár, 1644. nov. 7-én.

*Bisterfeld levele Rebenstokhoz a svédekkel kötendő szövetség
ügyében.*

Monsieur et tres cher amy.

Vraÿement c'est une singuliere grace de dieu qu' il nous a delivré d'un terrible chaos de nos affaires. Car les meschantes praticques de quelques Mammonistes, Machiavellistes et poltrons, comme aussi une infinité d'incommodités avoient tellement troublé l'esprit de nostre bon prince, qu' il avoit extremement affaire d' un tel renfort. Voici donc une preuve evidente, que la main du bon dieu gouverne et soustient ceste sainte affaire. Vous ne scauriez croire comme je me suis resjoui ; presque tous, exceptez les princes, crioient contre moy, que je les avois trompés etc., neantmoins pour voir ma resolution, que j'ay toujours eue, je ne change point mes lettres devant l'arrivée du courrier escrites. Vous les recevrez de Mr. Czulai avec 20¹/₂ ducats. Or a cest heure je vous supplie tres ardemment : 1. que veuillez oublier toutes injures, que sans doute vous avez enduré grandes, et pardonnant tout au grand danger où nous estions, establir une sincere et sainte amitié entre son Altesse et son Excellence, tellement que c'est excellente alliance soit eternelle ; 2. si tost qu' il sera possible mander à S. Excellence, que non obstant quelques pretendus traités le prince demeure vif et ferme en sa bonne resolution ; 3. que son Excellence obtiene qu'un ambassadeur soit despeché à la porte, car il est extremement necessaire ; 4. que me vueilliez recommander optimâ formâ à messeigneurs les confederez, à sa Majesté et couronne de Sueden, et nommément à son Excellence, car puisque j'ay enduré et endure encor un enfer de soucis et dangers pour eux, je désire aussi jouir de leur faveur et grace ; mesmes au déspit de nos ennemis ; 5. que veuillez selon vostre prudence disposer son Altesse, qu'il m'appelle une fois vers soy ; car je voudrois fort volontier avoir l'honneur et le bonheur de baiser les mains a son Excellence ; mais il ne faut pas presser cela devant le temps, car le jeune prince et l'escole a affaire de moy ; je pourrais server

son Altesse, quand elle projettera les articles de la paix generale, ou qu' on parlera de la couronner roy d'Hongrie; aussi ne veux je pas estre avec vous jusques à ce que la conjunction soit faicte, et tout en bon estat; 6. puis que je vous envoÿe 2 pierres de tonnerre par Mr. Medgÿesi (tres homme de bien en nostre affaire) vous me communiquerez ce que vous avez: peut estre que je vous en donneray aussi un petit esclarcissement; 7. que persuadiez a S. Altesse, qu'il donne aux povres Sekels et autres un ou deux mois de gage: autrement ils ne pourront pas subsister; 8. qu'il poursuive vivement l'ennemÿ qu'il ne se joigne avec Gallas devant l'arrivée de son Excellence; il me semble qu'il sera mieux qu'il transporte la guerre incontinent au paÿs de l'ennemÿ, et ne s'amuse trop aux fortereses; 9. que m'escriviez fort souvent, je feraÿ le mesme: puisque le jeune prince sera à Samos-Uÿvar et Fogaras la plus grand part des miennes sera de nostre philosophie. Dieu face qu'en peu de temps nous ouïons d' une belle victoire et réelle presence de S. Excellence en Moravie, et que nostre seigneur Jesus Christ regne partout, à la grace et garde duquel je vous recommande tres ardemment de moment jusqu' à la mort.

Raptissime 7. Nov. 1644. Albae.

Monsieur

vostre tres humble, tres obeissant et
tres loyal serviteur et amÿ
Jeann Henry Bisterfeld m. p.

Je ne scais quelle lettre ni avoit escripte Mr. Frölich, laquelle vous avez leue, et en estez. comme il se plaient, offensé. Pardonnez luy pour l'amour de moy et l'avez recommandé. Il est scavant homme et bon patriot, mais un peu simple aux choses politiques. Si tost que vous pourrez avoir un manifest de Sueden, achetez un pour moy, je vous prie. Mr. l'evesque, tres constant en nostre affaire, se recommande fort amablement à vous.

Külczim: A monsieur monsieur Rebenstock colonnel, mon tres honoré amÿ.

(Eredetije orsz. ltárban legújabb lymbus.)

TARTALOM.

Előszó	Lap
V
Történeti bevezetés	IX

OKIRATOK.

I. Fogaras, 1630. nov. 28. Brandenburgi Katalin levele a brandenburgi választóhoz. Tudósítja az erdélyi mozgalmakról	3
II. Konstantinápoly, 1631 eleje. A kajmakám Rákóczy Györgynek; ajánlja, hogy Brandenburgi Katalin jogait védelmezze	12
III. Konstantinápoly, 1631 eleje. A kajmakám Brandenburgi Katalinnak. Biztosítja a szultán s az ő pártfogásáról	14
IV. Frankfurt, 1631. ápr. 29. Gusztáv Adolf utasítása Strassburg Pál Erdélybe küldött követe számára	16
V. Frankfurt, 1631. ápr. 29. Gusztáv Adolf megbízó levele Strassburg Pál követe számára a szultánhoz.	24
VI. Frankfurt, 1631. ápr. 29. Gusztáv Adolf levele Bethlen Istvánhoz, melyben követét Strassburg Pált ajánlja	25
VII. Frankfurt, 1631. ápr. 29. Gusztáv Adolf utasítása Strassburg Pál követe számára a konstantinápolyi útra	26
VIII. Frankfurt, 1631. ápr. 29. Gusztáv Adolf megbízó levele Katalinhoz küldött követe számára	28
IX. Köln, 1631. máj. 29. A brandenburgi választó Strassburg Pálnak. Felhívja, hogy Brandenburgi Katalin ügyeiről értesítse	29
X. Fejérvár, 1631. jún. 24. Brandenburgi Katalin reversalisa Munkács vára ügyében	30
XI. Meissen-Lemberg, 1631. sept. 3. Gusztáv Adolf levele Strassburg Pálhoz, melyben Brandenburgi Katalin ügyét ismételve ajánlja	32
XII. Varsó, 1631. decz. 5. Zadzik Jakab kulmi püspök levele Strassburg Pálhoz Erdélybe szabadon mehetése ügyében	33
XIII. Tokaj, 1632. eleje. Brandenburgi Katalin Strassburg Pálnak. Örül, hogy mint követ Erdélybe jön	34
XIV. Gyula-Fehérvár, 1632. január 5. Rákóczy György levele egy lengyel főúrhoz, melyben tudatja, hogy megérkezését óhajtva várja	35

XV. Brassó, 1632. jan. 22. Rákóczy György levele Strassburg Pálnak. Az elfogadására tett intézkedésekről tudósítja s írja, hogy febr. 10-én Fehérvárt fog lenni	36
XVI. Fejérvár, 1632. febr. 22. Strassburg levele Gusztáv Adolfnak, melyben a Rákóczival folytatott alkudozások eredményéről tesz jelentést.	37
XVII. Fehérvár, 1632. febr. 24. Rákóczy György Gusztáv Adolfnak. Tudatja, hogy a Strassburg által megindított alkudozásokban végső elhatározását ennek Konstantinápolyból haza érkezése után fogja vele tudatni	40
XVIII. Tokaj, 1632. márcz. 28. Brandenburgi Katalin sérelmeit s óhajításait sorolja fel	41
XIX. Tokaj, 1632. márcz. 29. Brandenburgi Katalin utasítása Strassburg Pál számára, midőn ez a portára ment	45
XX. H. n. 1632. márcz. után. Strassburg Pál jelentése Brandenburgi Katalin ügyeiről	46
XXI. Fejérvár, 1632. ápr. 7. Rákóczy György Strassburg Pálnak. Kéri, hogy ügyeit a portán a külföldi követeknél mozdítsa elő	50
XXII. Augsburg, 1632. május 28. Gusztáv Adolf Rákóczy Györgynek. Felhívja, hogy csatlakozzék hozzá	51
XXIII. Konstantinápoly, 1632. jun. 6. Hágai Kornél levele Oxenstiernához. Válaszol a Strassburg Pál által átadott levélre s Katalin ügyeiről tudósítja	52
XXIV. Herspruck, 1632. jún. 21. Gusztáv Adolf Strassburg Pálnak. Tudatja, hogy a Rákóczy által ajánlott szövetség ügyében gondolatait titkos jegyekkel tudatja vele	54
XXV. Herspruck, 1632. jun. 21. Észrevételek a Rákóczy által ajánlott egyezkedési pontokra	55
XXVI. Herspruck 1632. jun. 25. Gusztáv Adolf válasza Rákóczynak a vele kötendő szövetség ügyében	57
XXVII. Konstantinápoly, 1632. jul. 6. Hágai Kornél (?) levele Brandenburgi Katalinhoz. Az ügyében folytatott alkudozásokról tudósítja	59
XXVIII. Kassa, 1632. sept. 16. Brandenburgi Katalin Strassburg Pálnak a neki adott teljhatalom ügyében	61
XXIX. Kassa, 1632. sept. 16. Brandenburgi Katalin Strassburg Pálnak. A neki adott teljhatalom ügyében. Valószínűleg a titkos levél.	62
XXX. Szamosujvár, 1632. sept. 6. Rákóczy György Strassburg Pálnak. Tudatja, hogy Brandenburgi Katalin Tokajból Kassára utazik	63
XXXI. Turan, 1632. sept. 13. Brandenburgi Katalin Strassburg Pálnak. A Munkácsfelett folytatott alkudozások ügyében	64

	Lap
XXXII. Szent-Jób, 1632. okt. 16. Bethlen István Strassburg Pálnak. Meghívja, hogy visszatérő útjában látogassa meg	65
XXXIII. Konstantinápoly, 1632. k. n. Hagai Kornél hollandi követ levele Oxenstiernához a portai ügyekről	66
XXXIV. Heilbronn, 1633. apr. 14. Oxenstierna Axel Strassburgnak. A Rákóczyval folytatott alkudozások ügyében. Titkos jegyekkel írva	69
A titkos jegyek abcje	80
XXXV. Frankfurt, 1634. aug. 26. Strassburg Pál bemutatja a királynénak jelentését	81
XXXVI. Frankfurt, 1634. aug. 26. Ad sacram regiam majestatem Sveciae Succincta relatio de Byzantino itinere ac negotiis in Ottomanica aula per artis nec non praesenti facie et statu orientalis imperii etc. humilime exhibita ab ejusdemlegato Paulo Strassburgk	83
XXXVII. H. és K. n. (1635) Strassburg Pál Oxenstiernának; követeléseit kielégítését kéri	126
XXXVIII. Haga, 1638. jun. 9. Károly Lajos választó fejedelem Rákóczy Györgynek. Biztatja, hogy a megkezdett ügyben tartson ki	129
XXXIX. Hamburg, 1638. oct. 11. Roo Tamás angol követ Rákóczy Györgynek. Sürgeti, hogy a szövetségeseikkel lépjen frigyre	130
XL. Stockholm, 1638. dec. 1. A svéd államtanács felhatalmazza Salvius Jánost, hogy Rákóczyval frigyét köthessen	131
XLI. H. és é. n. (1638) Hoffmann János erdélyi követ Oxenstiernától hazabocsátását sürgeti	133
XLII. H. és é. n. (1638—9) Hoffman János erdélyi követ elutasztatására Oxenstiernától 300 tallért kér	134
XLIII. Hamburg, 1639. febr. 14. Rudolf Joakim Rákóczy Györgynek. Tudósítja, hogy Bisterfeld követségében teljes sikerrel járt el	135
XLIV. Haga, 1639. apr. 12. Károly Lajos választó fejedelem tudósítja Rákóczyt, hogy Bisterfeld követségében teljes sikerrel járt el	138
XLV. Hamburg, 1639. nov. 14. Salvius János svéd követ Rákóczy Györgyhez a vele kezdett alkudozások ügyében	139
XLVI. K. és h. n. (1639) A Rákóczyval kötendő szövetség tervezete	140
XLVII. Gyula-Fehérvár, 1644. nov. 7. Bisterfeld levele Rebenstockhoz a svédekkel kötendő szövetség ügyében	144

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

-
<p> Achmed passa. 67.
 Achmet szultán. 115, 116.
 Aegei tenger. 134.
 Alia Sámuel, 37. 99.
 Amurath. 24. 26. 102. 110. 111.
 112. 115. 116. 117. 118.
 121. 125.
 Angol k. 18. 26. 50. 104. 126.
 130.
 Apaffi György. 99.
 Arab öböl. 116.
 Assyria. 117.
 Austria. 56. 57. 81. 143.
 Ázsia. 116. 120.
 Babilonia. 67. 116.
 Bagdad (Új-Babilon). 115.
 Bajaseth. 121.
 Bajorország. 56. 114. 123.
 Bálintfi Balázs. 3.
 Ballingh János. 36. 44. 49. 92.
 93. 96.
 Balti tenger. 81.
 Baroffski, krakói vajda. 5.
 Bécs. 38. 135.
 Bekir passa. 116.
 Belga követ. 22. 104. 123.
 Berch Henrik gr. 68.
 Beregszász. 92.
 Bethlen Gábor. 12. 13. 24. 26.
 38. 45. 47. 48. 92. 140. 141.
 Bethlen István. 9. 16. 43. 47.
 93. 94. 96. 97-
 Bisterfeld. 139.
 Bythynia. 111. </p> | <p> Boldog Arábia. 117. 118.
 Boncidai. 59.
 Bosporus. 110. 111.
 Brandenburgi Katalin. 12. 16.
 18. 21. 23. 24. 25. 26. 27.
 28. 40. 46. 47. 48. 49. 53.
 65. 88. 92. 93. 94. 97. 113.
 124.
 Brandenburgi választóf. 48.
 Brassó. 16. 100.
 Budai pasa. 67. 93. 124.
 Bukarest. 100. 102.
 Bukingham. 113.
 Bulgária. 103. 104.
 Byzantium. 104.
 Candahar. 116.
 Capelo János, velenőzei követ.
 114.
 Cortéz. 13. 14.
 Crollio. 66.
 Csáky István. 11. 59. 62. 64.
 93. 96.
 Csehország. 95.
 Cserényi Farkas. 99.
 Czulai. 144.
 Cyrillus patriarcha. 22. 114. 123.
 Dán király. 18.
 Danczig. 86. 127. 139. 142.
 Dánia. 59. .
 Dávid, georgiai fej. 117.
 Deés. 36. 97.
 Defterdar. 111.
 Déva. 43.
 Diák Bálint. 92. </p> |
|---|---|

- Dobrowka. 88. 89.
 Dönhoff, pal. 88.
 Dreyling 52.
 Duna. 103.
 Egri passa. 124.
 Elbinga. 37. 86. 126.
 Erdély. 5. 16. 17. 18. 19. 20.
 21. 24. 25. 33. 34. 39. 42.
 44. 46. 48. 49. 59. 65. 81.
 85. 89. 94. 96. 99. 118.
 123. 124. 126. 127. 133.
 138. 139. 141. 142. 143.
 Erdélyi követ. 111.
 Erdélyi István. 6. 97. 99.
 Esterházy Miklós, pal. 37. 38.
 93. 95.
 Eszék. 124.
 Europa 19. 81. 103. 105. 122.
 Falkredinus Manogli. 118.
 Fekete Lőrincz. 5. 6. 7. 9.
 Felső-Magyarország. 37. 92.
 Ferdinánd. 22. 27. 37. 38. 85.
 88. 92. 93. 95. 100. 107.
 122. 123. 124. 143.
 Fleming Kolozs. 132.
 Florentia. 118.
 Fogaras. 6. 10. 42. 43. 44. 45.
 48. 49. 60. 145.
 Forgács Miklós, táb. 37. 65. 95.
 Francia király. 26. 50. 140.
 Francia követ. 104.
 Franciaország. 81. 107. 139.
 Frankfurt. 86. 126.
 Frigyes, cseh király. 111. 113.
 Frölich. 145.
 Gallas. 145.
 De La Gardie Jákob. 132.
 Gerendy Márton. 36.
 Gorne Henrik, Marchevillei gróf.
 113.
 Görgö. 103.
 Grotius. 128.
 Gusztáv Adolf. 81. 85. 126.
 Götschen. 134.
 György Vilmos, brandenburgi vá-
 lasztó. 29.
 Gyula-Fejérvár. 10. 37. 40. 43.
 48. 97. 99.
 Gyulafehérvári káptalan. 49.
 Hafiz pasa. 120. 121.
 Hágai Kornél, belga követ. 27.
 50. 80. 104. 105. 106. 110.
 114. 127.
 Hajdúk. 4. 94.
 Haller István. 7. 99.
 Hamburg. 103. 142.
 Hehill (Helill) szultán. 117.
 Homonnay. 92.
 Horozsik. 103.
 Horváth György. 47.
 Horváth János. 65. 66.
 Hussain effendi. 108.
 Hussirev passa. 117. 118. 120.
 Huszt. 96.
 József aga, arab tolmács. 123.
 124.
 Kapi aga. 119.
 Kapucsi pasa. 12. 15. 110. 119.
 Kárpátok. 90. 104.
 Kassa. 63. 64. 65. 92. 95.
 Kassay István. 6. 99.
 Kékedi Zsigmond. 98. 99. 100.
 Kemény János. 49.
 Kislár aga. 119.
 Kolozsvár. 5. 10. 94.
 Konstantinápoly. 22. 23. 26. 86.
 98. 100. 101. 104. 105. 113.
 115. 118. 119. 120. 124.
 125. 127. 140.
 Kornis Zsigmond. 6. 99.
 Kovács Péter. 95.
 Kowachóczy István. 97. 98. 99.
 Kozákok. 88.
 Krakkó. 142.
 Krifka, falu. 91.
 Kún Ferencz. 9.
 Lazar, Serviae despotae. 111.
 Lelesz. 31.
 Lemburg, cseh város. 95.

- Lengyelek. 82. 122.
 Lengyelország. 16. 36. 81. 86.
 89. 91. 92. 99. 115. 117.
 127. 141.
 Leon vajda. 67. 100. 102.
 Lipcse. 69. 95. 100.
 Livonia. 122.
 Löben. 59.
 Lubló. 89.
 Macedonia. 104.
 Macskási Ferencz. 99.
 Magyarország. 6. 16. 33. 37. 38.
 39. 49. 56. 65. 81. 85. 88.
 89. 91. 95. 99. 115. 123.
 141. 142. 143.
 Magyarok. 82.
 Máramaros megye. 93. 97.
 Matheo. 67.
 Medgyes. 3. 7. 48. 64.
 Medgyesi. 145.
 Mehemet, egyipt. alkirály. 114.
 Mehemet III. 115. 116. 117.
 Mehemet Girai. 118
 Mehemet passa. 117. 123.
 Mesopotamia. 116. 117.
 Mihály vajda. 102.
 Mikó Ferencz. 5. 7. 8. 43. 44.
 97. 98. 99.
 Mikóné. 47.
 Mlava város. 86. 87.
 Moesia. 104. 115.
 Mohila János. 32.
 Moldva. 99. 118. 123.
 Moldvai fejedelem. 123.
 Moldvai követ. 111.
 Montmeranci hgné. 68.
 Morvaország. 56. 143. 145.
 Munkács. 11. 31. 32. 36. 41.
 42. 44. 46. 49. 50. 62. 65.
 92. 93. 95. 96.
 Murath passa. 116.
 Murath szultán. 116.
 Murteza (Mortezza) basa. 13. 67.
 Mustafa szultán. 115.
 Muszkák. 114.
 Nachseván, perzsiai tartomány.
 117.
 Nádas Pál. 99.
 Nagy-Kálló. 96.
 Nápoly. 118.
 Nassau hg. 68.
 Nassuph passa. 116.
 Nastacky Szaniszló. 88. 90. 91.
 92.
 Német Pál (Germanus). 57.
 Németek. 82.
 Németország. 17. 18. 51. 55.
 122. 124. 126. 132.
 Noricum. 81.
 Nys Dániel. 66.
 Oláhország. 16. 67. 98. 99. 100.
 102. 103. 104. 115. 118.
 123.
 Oláh követ. 111.
 Olasz követ. 104.
 Olaszország. 114.
 Oppalinsky. 88.
 Orlik Szaniszló. 35.
 Orosz nagyherceg. 122.
 Oroszország. 124.
 Osmánn, szultán. 115.
 Ossuna. 118.
 Ottwinoffski. 124.
 Oxenstierna Axel. 86. 132.
 Oxenstierna Gábor. 132.
 Pannonia. 91.
 Paropamissi hegyek. 116.
 Pausanias. 104.
 Pázmány Péter, eszt. érsek. 37.
 38. 95.
 Perzsa király. 122.
 Perzsia. 117.
 Picardia. 68.
 Poroszország. 86. 113. 122. 126.
 129.
 Prága. 88.
 Prépostvári Zsigmond. 4. 38.
 Quadok. 81.
 Rajna. 103. 81.
 Rákóczy Ferencz. 31.

- Rákóczi György. 11. 12. 16. 18.
21. 25. 30. 38. 41. 42. 44.
49. 53. 54. 55. 59. 60. 62.
64. 65. 67. 93. 94. 96. 97.
99. 100. 102. 123. 124. 132.
140.
- Rákóczy Zsigmond. 31.
- Rasgrad. 103.
- Recsep pasa. 27. 106. 107. 114.
120. 121.
- Róma. 118.
- Római császár. 10.
- Románia. 104.
- Rouselli. 89.
- Rudolf császár. 115. 116.
- Saida emir. 118.
- Salam csasz. 107.
- Salvius János. 132.
- Sambor. 90. 97.
- Saporovi kozákok. 89. 118. 123.
- Sáros-Patak. 94.
- Schachin Giráj. 118.
- Schachus Ebbas, perzsa csász.
115. 116. 117. 122.
- Schachus Sefi. 117.
- Schulitz. 5. 11.
- Schwartzenberg. 126.
- Sennyey István. 93. 95.
- Serédi István. 105.
- Sidon. 118.
- Silézia. 56. 142. 143.
- Silistria. 103.
- Simon, tolmács. 47.
- Sinam, Arábia fővárosa. 118.
- Soissons gróf. 68.
- Soldavia. 86.
- Solimán. 107. 117. 123.
- Sollmich. 64.
- Soop Mátyás. 132.
- Sperling Musuier. 61. 63.
- Stokholm. 126.
- Strassburg Pál. 16. 17. 18. 21.
22. 23. 24. 29. 40. 52. 53.
59. 60. 61.
- Stettin. 71.
- Styria. 124.
- Svéd király. 10. 12. 13. 18. 29.
30. 36. 55. 60. 98. 104. 129.
140. 141.
- Svédország. 26. 113. 121. 123.
127. 139.
- Syro. 118.
- Szamos-Ujvár. 4. 35. 145.
- Szathmár. 96.
- Targovist. 100.
- Tauris. 115. 117.
- Temesvári passa. 124.
- Tholdalagi Mihály. 36. 105.
- Thaocia. 104. 115.
- Thurni gróf. 75. 78.
- Tigris folyó. 116.
- Tilli. 95. 100.
- Tokaj. 4. 11. 43. 46. 63. 93.
96.
- Török császár. 10. 45. 46. 60.
- Törökország. 81. 86. 105. 109.
118. 121.
- Tullinge. 132.
- Várad. 12. 94.
- Varsó (Warsavia). 37. 86. 87.
88. 90. 127.
- Velence. 68. 127.
- Velencecések. 123.
- Velencei követ. 22. 26.
- Vitéz György (Bikallyai) 36. 97.
- Volga. 104.
- Way. 44.
- Wiche Péter, angol követ. 113.
- Witteberg. 101.
- Zadzik Jakab. 23. 88. 90. 92.
- Zitros, falu. 105.
- Zólyomi Dávid. 4. 93. 96.
- Zsidó kapu, Konstantinápolyban.
112.
- Zsigmond kir. 87. 88. 122. 123.

- Ghymeszi Forgách Ferencz, nagyváradi püspök, magyar története 1540—1572 Forgách Simon és Istvánfi Miklós jegyzéseikkel együtt. A herceg Esterházy-féle kőszírból közli Major Fidal. Bevezette Toldy Ferencz. Egy kötet. (Monum. Script. 16. kötet.) 1866. LXXXVIII. és 553. lap. 3 frt.
- MAGYAR TÖRTÉNELMI EMLÉKEK. (Monumenta Hungariae Historica). I. osztály. *Okmánytárak*. (Diplomataria). I—XXV. kötet. 1857—1879. 8-rét. Ára az eddig megjelent 25 kötetnek együtt megrendelve 45 frt. Tartalom:
- Magyar történelmi okmánytár, a brüsseli országos levéltárból és a burgundi könyvtárból. (1441—1652. Összeszedte és lemásolta Hatvani (Horváth) Mihály. I—IV. kötet. (Monum. Diplom. 1—4. köt.) 1857—59. 89²/₁₀ iv 8 frt.
- Magyar történelmi okmánytár, londoni könyv- és levéltárakból 1521—1717. Összeszedte és lemásolta Simonyi Ernő. Egy kötetben. (Monum. Diplom. 5. köt.) 1859. 218 lap. 2 frt.
- Árpád-kori okmánytár. (Codex Diplom. Arpadianus cont.) Fejér Gy. Codex Diplomaticusnak folytatása. Közzéteszi Wenzel Gusztáv. I—XII. kötet. (Monum. Diplom. 6—13. 17. 18. 20. 22. kötet.) 1860—1874. 392 iv 28 frt.
- Alvinczi Péter okmánytára. (Diplom. Alvinczianum.) Erdélyi visszacsatolása felett a magyar királlyal és megbízottjával folytatott alkudozások történetéhez 1885—1888. Közzétette Szilágyi Sándor. 2 kötetben. (Monum. Diplom. 14. 15. köt.) 1870. I. VI. és 421 lap. II. 338 és LVIII. lap. 4 frt.
- II. Pál pápa és Farnese Sándor bíbornok Magyarországra vonatkozó diplomáciai levelezése. 1535—1549. Közli Övály Lipót. (Monum. Dipl. 16. köt.) 1879. XXXVI. és 214 lap. Ára 2 frt.
- Pázmány Péter levelezése. (Cod. Epistol. Petri Pázmány Card). Közzé teszi Frankl Vilmos I. kötet. 1605—1625. (Monum. Diplom. 19. köt.) 1873. XXV. és 461 lap 3 frt.
- Okmánytár I. Rákóczi György svéd és francia szövetségeseinek történetéhez. 1632—1648. Szerkeszté és jegyzetekkel ellátta Szilágyi Sándor. Egy kötet. (Monum. Diplom. 21. kötet.) 1873. IX. és 491 lap. 2 frt.
- Okmánytár II. Rákóczi György diplomáciai összeköttetéseihez. (1648—1680. Szerkeszté Szilágyi Sándor. Egy kötet. (Monum. Diplom. 23. kötet.) 1874. VII. és 740 lap. 3 frt.
- A két Rákóczi György fejedelemségek családi levelezése 1632—1680. Szerkeszté Szilágyi Sándor. Egy kötet, két fényvési hasonmással. (Monum. Diplom. 24. kötet.) 1875. XII. és 644 lap. 4 frt.
- Oláh Miklós levelezése. Közli Polczy Arnold. Egy kötet. (Monum. Diplom. 25. kötet.) 1876. XV. és 639 lap. 3 frt.
- MAGYAR TÖRTÉNELMI EMLÉKEK. (Monumenta Hungariae Historica.) II. osztály. *Írók*. (Scriptores) 1—XXIII. 1. 2. fele. XXIV—XXIX. és XXXII. kötet. Egy a VIII. kötethez tartozó pótfüzettel. 1857—1877. 8-rét. Ára az eddig megjelent 30 kötetnek együtt megrendelve 54 frt. Tartalom:
- Szerémi György, II. Lajos és János királyok házi káplánja emlékirata Magyarországon valójáról. 1484—1543. Közli Wenzel Gusztáv. Egy kötet. (Monum. Script. 1. köt.) 1857. XXXIV. és 410 lap. 2 frt.
- Verancsics Antal, m. k. Helytartó. Esztergomi Érsek összes munkái. Közli Szalay László (1—7) és Wenzel Gusztáv (8—12) 12 kötet. Név és tárgymutatóval. (Monum. Script. 2—6. 9. 10. 19. 20. 25. 26. 32. kötet.) 1857. 294 iv 26 frt.
- Gr. Illésházy István nádor följegyzései 1592—1603, és Hidvégi Mikó Ferencz története 1594—1615. Bíró Sámuel folytatásával. Közli Kazinczy Gábor. Egy kötet. (Monum. Script. 7. kötet.) 1863. IX. és 231 lap. 2 frt.
- Rozsnyay Dávid, az utolsó török deák, történeti maradványai. Összeszedte és jegyzetekkel és oklevél-tárral kísérve kiadta Szilágyi Sándor. Egy kötetben egy pótfüzettel. (Monum. Script. 8. kötet.) 1867. 544 lap. 2 frt.
- Altörjái B. Apor Péter munkái. Közli Kazinczy Gábor. Egy kötetben. (Monum. Script. 11. kötet.) 1863. X. és 484 lap. 2 frt.
- Brutus János Mihály, m. kir. történetíró magyar története 1490—1562. A m. k. egyetemi könyvtár eredeti kéziratából a szerző életével közli Toldy Ferencz. I. II. III. kötet. (Monum. Script. 12. 13. 14. kötet.) 1863—1867. I. CIX. és 461 lap. II. IX. és 495 lap. III. VIII. és 474 lap. Ára 7 frt.

3 2044 081 684 433

